

AZ 1914. ÉVI SZERB-MONTENEGRÓI HADJÁRAT AZ OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIA ELLEN.

A szerb nagyvezérkar munkája után írta: *Mimmich Oszkár* ny. vk. ezredes.
(Fenti harcokban a 42. honv. gy. no. vezérkari főnöke.)

ELŐSZÓ.

Az osztrák-magyar hadsereg működése 1914-ben a Szerbia és Montenegró ellen folytatott háborúban nagyjában ismeretes. Erről kitűnő munkák jelentek meg. Legutóbb doberdoi Breit József altábornagy úr adott ki a táborigények alapján «Osztrák-Magyar-Szerb-Montenegrói Hadjárat» címmel jeles művet.

Az *audiatur et altera pars* elve alapján mindenki iparkodni fog, aki a hadtörténelemből tanulni akar, a másik fél intézkedéseit és nézeteit megismerni. E tekintetben a nehézségek természetesen nagyok, mert a szerb vezérkari mű és a többi munka szerb nyelven jelennek meg és így mivel még nincsenek lefordítva világnyelvekre, a magyar katonai szakörök is kevés hasznukat veszik.

Kire és mire támaszkodva vette fel a kis Szerbia a harcot a nagy és hatalmas Osztrák-Magyar Monarchia ellen? Azt a harcot, melynek elvesztésével előreláthatólag el kellett veszítenie önállóságát is. A mai megcsonkított kis Magyarország nincsen-e hasonló helyzetben, mint 1914-ben Szerbia volt? Nem kellene éppen nekünk ezt a háborút szerb megvilágításban alaposan ismernünk? Az elmúlt év végével kezeimbe akadt Pavlovié 2 vko szerb tábornok — vojvoda Putnik jobb keze — «Bitka na Jadr» (Jadar-menti ütközet) című munkája, valamint a szerb nagy vezérkar «Veliki rat Srbije za oslobodjenje i njeđinjenje Srba, Hrvata i Slovenca» (Szerbia nagy háborúja a szerbek, horvátok és szlovének felszabadítására és egyesítésére) című műve. Ezeket átolvasva és áttanulmányozva, eszembe jutottak a fenti gondolatok és kérdések.

A m. kir. Hadtörténelmi Levéltár főigazgatósága hajlandónak nyilatkozott e kérdéssel és gondolattal foglalkozni és nemsokára rá felszólítást kaptam, hogy írjam meg szerb megvilágításban ennek a háborúnak történetét. Ennek a felszólításnak eredménye ez a kis munka.

Az események tárgyilagosan vannak megírva, minden szépítetés mellőzésevel. Kritikus megjegyzésektől tartózkodtam. Utólagosan — jöllakva, meleg szobában — minden felelősség nélkül kritizálni, könnyű dolog. De a parancsnokok intézkedései majdnem mindig teljesen fel nem

derített helyzetben, a sürgősség nyomása alatt és számos egyéb nehézségek közepette jönnek létre. Aki a hadieseményekből tanulni akar, vegyen elő térképet és körzőt, rajzolja be azt a helyzetet, melyet az illető parancsnok ismert és így döntsön, hogy mit lehetett volna parancsolni ez esetben. Ha elhatározását összehasonlítja a valóságban kiadott intézkedéssel, a két felfogás közötti különbségből igen sokat tanulhat.

A nemzeti tradíció volt Szerbiának az a kútforrása, melyből merített, midőn az Osztrák-Magyar Monarchia ellen felvette a harcot. A szerbek megveretése a Rigómezőn, az ötszázéves török rabság viszontagságai mélyen be voltak vésve minden szerb emlékezetébe s ezért a hosszú élmények és tapasztalatok erőt kölcsönöztek nekik a legkritikusabb és legnehezebb időkben s nagy nemzeti összetartásra és hatalmas cselekedetekre serkentették őket. A «Rigómezei megtorlás» mint szent kötelesség lebegett minden szerb szemei előtt. *Az egészséges és tiszta nemzeti tradíció* a jövőben is a legbiztosabb és leghatásosabb erőforrása lesz a nemzeteknek. Budapest, 1926.

Jellegzetes, hogy még a szerb vezérkari munka is mindenütt, ahol a Monarchia haditervéről, csapatainak működéséről tesz említést, mindig csak «Ausztriai» kifejezést használ.

Rövidítések.

hfp.	= hadseregfőparancsnokság,
hsg.	= hadsereg,
hdt.	= hadtest,
ho.	— hadosztály,
dd.	= dandár,
ezr.	= ezred,
zlj.	== zászlóalj,
szd.	= század,
Drina I.	= első vonalbeli Drina I. hadosztály,
Drina II.	= második vonalbeli Drina II. hadosztály,
tbszgy.	= táborszernagy,
tbk.	= tábornok,
gy.	= gyalogság,
lov.	= lovas,
é.	= észak,
ny.	= nyugat,
d.	= dél,
k.	== kelet,
honv.	= honvéd,
Ldw.	= Landwehr,
nfk.	= népfelkelő,
kül.	= különítmény,
h. dd.	= hegyi dandár,
lf.	= létszámfeletti,

(«-2-4) = 6 gyalogzászlóalj = 2 lcvasszázad = 4 táborigy.

Megjegyzés: A szerb térképek nem voltak a mieinkkel azonosak. A leírásoknál az általános térkép 1: 200.000 segítségével minden mozdulatot és harcot követni lehet.

A háború előzményei.

A háború előzményeit csak rövid pár szóval ismertetem a következőkben, hogy az olvasónak mintegy eszébe juttassak többé-kevésbé ismeretes eseményeket, melyek azután végeredményben a nagy háborúra vezettek.

Szerbiában 1903 VI/15-én a meggyilkolt Obrenovic Sándor után Karagyorgyevic Petárt választották meg királynak. Ettől kezdve a Monarchia — a gyűlölt Svába — elleni hangulat egyre izzóbb lett, különösen mikor az orosz-japán háború befejeztével az oroszok figyelme megint a Balkán-félszigetre irányult.

1905-ben lejárt a Szerbia és a Monarchia között 1892-ben kötött kereskedelmi szerződés és 1906-ban megkezdődött a két fél között a vámháború. Szerbia iparkodott a Monarchia gazdasági nyomásától szabadulni és tengerre való kijutást keresett.

A monarchia Szandzsák-vasútépítési tervét, valamint 1908-ban Bosznia és Hercegovina anektálásának tervét Oroszországban és Szerbiában a legnagyobb ellenszenvvel fogadták. Szerbia tiltakozott, de Ehrenthal még a tiltakozó jegyzéket sem fogadta el.

1909-ben Friedjung Henrik eredmény nélkül iparkodott a Neue Freie Presse-ben bebizonyítani, hogy nagyszerb propagandát üznek a Monarchia területén; ugyanakkor Zágrábban a nagy hazaárulási per 53 szerb és horvát elítélésével végződött.

A macedóniai kérdés Abdul Hamid szultán trónvesztése után intéződött el és 1912-ben az első Balkán-háború kitérésének okát képezte. Ugyanez év novemberében Hartwigot nevezték ki Szerbiába orosz követségnek s Isvolski — Oroszország külügyminisztere —, a Balkán-szövetség megalapítója, kijelentette, hogy minden eszközzel meg kell gátolni a Monarchiának további előnyomulását a Balkánon.

1912-ben kötötték meg a szerb-bolgár szerződést és katonai konvenciót, melyet az orosz cár is jóváhagyott. Ugyanez évben Bulgária és Görögország szintén szövetséget kötöttek, Montenegró pedig mindig kész volt, hogy egy Törökország ellen irányuló szövetséghez csatlakozzék.

Az 1912. évi Törökország elleni első Balkán-háború célja nemcsak a török járom alatt élő szerbek felszabadítása volt, hanem fontos szerepet játszottak gazdasági szempontok is. A Monarchia megakadályozta Szerbiának az Adriai-tengerre való kijutását, miért is utóbbinak Szaloniki felé terelődött a figyelme. A kumanovói, kirkilisi, lileburgasi fényes győzelmek még a San-Kosice-i (Monarchia és Olaszország között 1912-ben kötött Albániát érintő) szerződést is megdöntötték. A balkáni status quo ante felborult, Szandzsákot felosztották Szerbia és Montenegró között, a szerbek Albánián keresztül az Adriáig törtek előre és elfoglalták Durazzot.

A londoni konferencián Montenegro követelte Scutarit és minden nagyhatalom tiltakozása ellenére (nagy nemzetközi haditengerészeti tüntetés) 1913 V/1-ig Scutariban maradt.

A török hadizsákmány felosztása miatt felmerült ellentétek vezettek az 1913. évi második Balkán-háborúra Bulgária ellen. Bulgária visszautasította ugyanis a szerbek ajánlatát, hogy a viszályban fogadják el az orosz cár döntését. A Bregalnica-menti ütközet a szerbek javára dőlt el és a bukaresti béke, később pedig a londoni konferencia Szerbiának nemcsak területi előnyöket hozott, de erkölcsileg is hatalmas befolyást biztosított neki az egész Balkáni-félszigeten.

1913 őszén kitört az albán felkelés; az albánok betörték szerb területre.

Az albánok visszaverése után Szerbia egy kedvező hadászati határ megteremtésének céljából bevonult Albániába és csakis a Monarchia ultimátuma következtében vonult ki onnan.

A Monarchiának magatartása a londoni konferencián, ahol a bukaresti béke revízióját követelte s Albánia önállóságának kérdésében tanúsított viselkedése azt eredményezték, hogy most már Románia és Olaszország is elhidegült vele szemben.

Szerbia katonai eredményei az 1912/13. balkáni háborúban a Monarchiának természetesen nem voltak inyére, hiszen a Vardár völgyében Szaloniki felé való törekvése (Drang nach Osten) most már majdnem leküzdhetetlen akadályokba ütközött. A balkáni Piémont erősebb volt, mint valaha!

1914 június 28-án Ferenc Ferdinánd főherceg és neje áldozatul estek Princip Gávró fanatizmusának. A Monarchia — véleménye szerint — kétszer szalasztotta el az alkalmat a Szerbia ellen való fellépésre és pedig Bosznia és Hercegovina annektálása és a Balkán-háború alkalmával, ami mindenesetre igen káros befolyással volt tekintélyére. Azonkívül abban a hiszemben volt, hogy a két előző háború teljesen kimerítette Szerbiát és hogy a Szerbia elleni háború lényegében csak egy büntetőexpedícióval volna egyenlő és Szerbia gyors elfoglalásával végződne.

Az 1914 július 2-án gróf Berchtold elnöklésével megtartott miniszteri konferencia, gróf Tisza ajánlatára elhatározta, hogy a Szerbia elleni háború megnyerése után tudtul kell adni a hatalmaknak, hogy a Monarchia nem akar területi hódítást. Egyúttal megszövegezték azt az ultimátumot, melyet Giesl követ VI/23-án nyújtott át a szerb kormánynak. Szerbia hajlandó volt a 10 pontból álló ultimátum követeléseinek eleget tenni, de az 5-ik pont követelését elutasította. Ennek szövege volt: «Szerbia elfogadja a cs. és kir. kormány szervének szerb területen való közreműködését a Monarchia területi integritása ellen irányuló mozgalmak megfékezésére».

Július 25-én délután 6 órakor a diplomáciai összeköttetés a két állam között megszakadt.

Szerbiának egyetlen reménye és támasza az orosz cárnak július 27-ről kelt sürgönye volt: «Oroszország semmi körülmények között sem hagyja cserben Szerbiát».

Július 28-án a Monarchia megüzente Szerbiának a háborút.

A háború előkészítése. Erőviszonyok. Haditervek. Hadászati felvonulások.

(1. sz. melléklet.)

A háború kitörésekor Szerbia a lezajlott Balkán-háborúk következtében fizikailag fáradt és legyöngült, anyagilag pedig teljesen kimerült állapotban volt. A Monarchia elleni gyűlölet azonban a nemzet minden rétegében felébresztette a legnagyobb energiát és a haditapasztalatokban rejlő önbizalmat. Ez a háború Szerbiában népszerű volt; a létért való küzdelem lebegett minden szerb férfi és asszony szeme előtt. A felszerelés és fegyverzet hiányosságával szemben a «Ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel!» — költői kitételrel érveltek.

A gyalogság felfegyverzésére (a tábori hadseregnél) kb. 120.000 drb gyorstüzelőpuska, valamint nagyszámú géppuska hiányzott. A gyalogság fegyverete a legkülönbébb volt. A legrégebb 8-es m Mauser—Koka mellett a törököktől zsákmányolt gyorstüzelő Mauser, az orosz gyorstüzelő, a Manlicher gyorstüzelő is szerepelt, míg a 3. vonalbeli csapatok még a Berdán-rendszerű feketelőporos fegyverrel voltak felfegyverezve.

A tüzérség fegyverete szintén elégtelen volt. A modern 75 mm-es Schneider-gyorstüzelő és a törököktől zsákmányolt Krupp-féle gyorstüzelő ágyúk mellett a feketelőporos tábori és hegyi Debange-rendszerű ágyúkat is használták. Tarackokban nagy hiány volt. Összesen 15 tarackütegg állott rendelkezésre. Nehéz tüzérsége Szerbiának nem volt.

A lőszerpótlás a legnagyobb nehézséggel járt, hiszen azt Creuzotból kellett Szalonikin át Szerbiába hozatni.

A ruházat és felszerelés több mint hiányos volt, mert még az 1-ső vonalbeli ho.-kat sem lehetett teljesen felruházni és felszerelni; a 3. vonalbelieknek egyáltalán nem maradt semmi. Ezek közül sokakat agyon is lőttek emiatt, mint úgynevezett komitácsiakat. Csak 1915 folyamán kapott Szerbia új ruházatot Barcelonából.

A tüzérség és lovasság nagy hiányt szenvedett lovakban (ökörfogatok), a gyalogságnak alig volt tábori felszerelése. Az egészségügyi-, műszaki- és élelmezési-intézetek több mint hiányosak voltak.

Egy első vonalbeli szerb gyalog ho. állott: 4 gyalogezredből (16 zlj.), minden ezred egy 4 géppuskából álló ϕ osztaggal; 1 hadosztálylovaszerezből (3 lov. század) és egy 4 géppuskából álló ϕ osztaggal; 1 tábori

ágyúszerezből (9 gyorstüzelő üteg); utász félzászlóaljából, táviróosztagból, egészségügyi századból, 4 táborigyógyintézetből és 1 lógyógyintézetből, valamint a vonatból.

Egy második vonalbeli gyalog no. állott: 3 gyalogezerből (12 zlj.), minden ezred egy $\frac{1}{2}$ osztaggal, 1 táborigyógyintézetből (6 gyorstüzelő üteg), 2 lovasszázadból, utász félzászlóaljából, táviróosztagból, egészségügyi századból, 3 táborigyógyintézetből és a vonatból.

Dandárkötelék nem létezett. A 3. vonalbeli gyalog no. még nem alakult meg, egyes ezredei azonban igen.

A lovas no. két lovasdandárból (à 2 lovasezred à 4 lovasjárőr), két lovaglószerződésből, lovas utászosztályból és a vonatból állott.

A szerb hadseregfőparancsnokság figyelme a guerillaharcok vezetésére is kiterjedt, ezért különösen alkalmas törzstisztek parancsnoksága alatt 7 portyázó századot (cetnicki odrét) szervezett, melyek rendszeres katonai egyenruhában és gyalogsági fegyverzetrel harcoltak. Ezenkívül minden portyázó századnak legalább 1000 elrejtett gyalogsági fegyvere volt a lakosság felfegyverzésére. Az ellenség ezeket komitácisznak nevezte el és mindenütt látni vélte őket.

Haditerv.

Szerbiának haditerve a Monarchiával szemben, földrajzi fekvésénél fogva és számbeli gyengeségére való tekintettel, *védelmi* jellegű volt.

A táborigyógyintézet összpontosítását Svilajnac — Palanka — Arangjelovac—Lazarevac—Váljevo vonalában hajtották végre és ezzel VIII/10-én készültek el.

A határvonal megfigyelésére és közvetlen védelmére, valamint az összpontosítás végrehajtásának fedezésére a Duna, Száva és Dráva fontosabb pontjaira harmadik vonalbeli csapatokon kívül, még különítményeket is rendeltek.

A hadsereg tagozása az összpontosítás alatt a következő volt:

I. hadsereg. (Ráca.)

a) Különítmény: Duna II. (*Pozarevac*) és két harmadik vonalbeli ezred. Megfigyelési és védelmi szakasza: V. Gradiste — a Morava torkolata.

b) Főcsoport: 3 gy. no. (Timok I., Timok II., Morava II. és a hadsereg tüzérsége) Svilajnac—Palanka—Topola környékén.

II. hadsereg. (Arangjelovac.)

a) Különítmény: Duna I. (*Deb rad*), megerősítve harmadik vonalbeli-csapatokkal a Debange-ütegekkel. Megfigyelendő és védelmi szakasza: Grocka — Kolubara torkolata.

b) Főcsoport: 3 gy. no. (Morava L, kombinált, Sumadia I. és a hadsereg tüzérsége) Topola— Arangjelovac— Lazarevac területén.

III. hadsereg. (Valjevo.)

Összeállítása: obrenovaci különítmény Obrenovacnál 6—1—2, a sabaci különítmény Sabacnál 9 — 1—2, a loinicai különítmény Loínicánál 6—1—3, ljuboviai különítmény Peckánál 3—0 — 1, különítmény Debelo brdon 1—0—0. Főcsoportok: Drina II. Zavlakanál, Drina I. Valjevonál.

Uzicei hadsereg. (Uzice.)

Kikülönítve az uzicei dandár 6—0—3, Bajina Bastánál. Mokragoranál 4—0—1, a limi különítmény 6—0 — 1 Pribojnál és a zlatibori különítmény $\frac{1}{2}$ —0—0; a főcsoport, Sumadia II. Uzicenél volt.

Az önálló lovas ho. 0—16—2, megerősítve 4 zászlóaljjal és 1 üteggel Osipaonicanál volt, megfigyelési és védelmi szakasza a Morava torkolatától Gr o dekáig terjedt.

A D. Milanovac-nál levő különítmény 3 harmadik vonalbeli zlj. és egy üteg a hadseregfőparancsnokságnak volt alárendelve. Idővel megerősítették és krajjinai különítménynek nevezték el.

A hadseregfőparság Kragujevacon alakult meg.

A hadászati felvonulási terület a határtól kb. 50 km-ny távolságra feküdt, szárnyai alkalmas tereptámpontokra támaszkodtak, mélysége és kiterjedése megfelelő volt.

Szerbia földrajzi fekvése, az ellenség betörésének valószínű vonalai, valamint hadseregének számbeli aránytalansága a Monarchia hadseregével szemben azok a tényezők, melyeket mérlegelve ki kell jelteni, hogy a haditerv és hadászati felvonulás, valamint az utóbbinak biztosítása a viszonyoknak megfelelt. És a szerb hadsereg valóban elég rugékonynak és mozgékonyak bizonyult, midőn a Monarchia hadserege megkezdte a támadást a Drinánál és Sabácnál, azaz amikor az új viszonyokhoz kellett alkalmazkodnia.

Hadrend.

Hadseregfőparancsnok: *Alexander* trónörökös.

Vezérkari főnöke: *vojvoda Putnik Radomir*.

Vezérkari segédje: *Misit Zivojin* tbk.

Hadművelleti oszt. főnöke: *Pavlovié Zivko* vk. ezredes.

1. hadsereg.

Parancsnok: *Bojovic Petar* tbk.

Vezérkari főnök: *Terzic* vk. ezredes.

Duna II. gy. ho.: *Vasié* vk. ezr. (20—3—6).

Lovas ho.: *Jovanovic* vk. ezr. (0—16—2).

Timok I. gy. ho.: *Kondié* tbk (16-3-9).

Timok II. gy. ho.: *Aracié* tbk (12-3-6).

Morava II. gy. ho.: *Milič* ezr. (12—3—6).
 Hadseregtüzérség: 6 különféle fajtájú üteg.
 Ehhez még: egy harmadik vonalbeli zlj és két portyázó szd.
 Az I. hadsereg állománya 61—28—35 volt.

II. hadsereg.

Parancsnok: *Stepanovic* István tbk.
 Vezérkari főnöke: *Zivanovic* vk. ezredes.
 Duna I. gy. ho.: *Andjelkovic* ezredes (16—3—12).
 Morava I. gy. ho.: *Gojkovic* tbk (16—3—6).
 Kombinált gy. ho.: *Rašic* tbk (16-1-5).
 Sumadia I. gy. ho.: *Hadzic* ezredes (16—3—6).
 Hadseregtüzérség: 10 különféle üteg.
 Ehhez még: 2 portyázó század.
 A II. hadsereg állománya: 64—10—39.

/77. hadsereg.

Parancsnok: *Jurisc-Slurm Pál* tbk.
 Vezérkari főnöke: *Pesic* vk. ezredes.
 Drina II. gy. ho.: *Dimilrijevic* ezr. (12—3—6).
 Drina I. gy. ho.: *Stevanovic* vk. ezredes (16—3—9).
 Hadseregtüzérség: 8 különféle üteg.
 Ehhez még: 4/I., 5/II., 18/III. vonalbeli zlj, 2 portyázó század,
 2 lovasszázad és 7 különböző üteg.
 A III. hadsereg állománya 55—8—30.

Uzicei hadsereg.

Parancsnoka: *Bozanović Milo*: tbk.
 Vezérkari főnöke: *Krstic* vk. ezredes.
 Uzicei dandár: *Pavlović* ezredes (8—0—3).
 Sumadia II. gy. ho.: *Milutinovic* ezr. (12—3—3).
 Ehhez még: 5½ harmadik vonalbeli és 5 menetzlj, 3 portyázó század és 4 üteg.
 Az uzicei hadsereg állománya: 30%—3 —10.

Duna melletti D. Milanovacnál lévő különítmény.

Parancsnok: *Belodedic* ezr. 13. harmadik vonalbeli ezred és 1 üteg (3-0-1).

A hadműveleti hadsereg összállománya 213 zlj. 200 géppuskával, 50 lovasszázad és 115 üteg = kb. 250.000 gyalogos (ezek negyedrésze gyalogsági fegyver nélkül), 8000 lovas, 528 ágyú. Ehhez jönne még kb. 100.000 harmadik vonalbeli harcos.

Montenegro az 1914 évi háborúban 4 gy. hadosztállyal (11 gy. dandárral), összesen kb. 400.000 fegyverrel vett részt és főer éjével Niksictől északnyugatra, mellékcsoportokkal Plevljenél, Grabowtól északra és Cetinjetől nyugatra vonult fel.

A Monarchia haditerve, hadászati felvonulása és hadrendje.

A Szerbia elleni haditerv 1907 évből származott és két eshetőségen alapult.

1. A Monarchia hadseregének zömével Oroszország ellen fordul, kis részével és népfelkelőcsapatokkal Szerbiával szemben védelmi magatartást tanúsít, mivel a végleges döntés úgysis a főharctéren történik meg.

2. A háború Szerbiával kezdődik; ez esetben Szerbiával végezni kell, mielőtt más államok beavatkoznak, tehát nagyobb erőt kell alkalmazni s a hadműveletek kifejezetten támadó jellegűek kell hogy legyenek.

Noha már a háború kezdetén valószínű volt, hogy Oroszország is beavatkozik, Szerbia ellen mégis három hadsereggel — a 2., az 5. és a 6. — vonultak fel.

A hadászati felvonulás a következő volt:

Hadseregfőparancsnokság: Sarajevo.

a) *6. hadsereg.*

XVI. hadtest: Sarajevo és ettől délkeletre,

XV. « Sarajevo,

40. h. gy. ho.: Sarajevo.

Előretolva: a XVI. hadtestből 8. h. dd. Focara, 2. h. dd. Gorazdara; a XV. hdt.-ből az 1. ho. Visegrádra.

b) *5. hadsereg.*

11. h. dd. (XV. hdt.-ből) Zwarnik,

XIII. hdt. (2 gy. ho.) Bjelina,

VIII. hdt. (2 gy. ho.) Bjelina-Brcka.

c) *2. hadsereg.*

29. gy. ho. (IX. hdt.-től) Ruma,

IV. hdt. (3 gy. ho.) Ruma-Zimony,

i/2 7. gy. ho. Zimony,

10. lov. ho. a hadsereg nyugati szárnyán.

d) Hercegovina védelmére a 3. h. dd. Nevesinje,

Boccheben a 14. h. dd.

A hadvezetőség hadászati felvonulása alkalmával a főszűlyt a politikai helyzetre fektette. Ha már a Monarchia támadólag akart fellépni, talán célszerűbb lett volna a főerőket Zimony —Báziásnál, a mellékerőket

a Drinán és a Száván felvonultatni. A vasút-és útvonalakat mindkét oldalon szemelőtt tartva, a viszonyok a Morava völgyében lettek volna a hadműveletekre a legkedvezőbbek. Ez a vonal a legrövidebb, amely gazdag területen át Szerbia szívébe vezet és a Dunán való átkelés után, a bagrdani állásokig, alkalmas védelmi vonalat nem nyújt.

A Drinán át a valjevo—kragujevaci irány hosszabb (Bjelina—Kragujevac 160 km), jóval nehezebb, vasút és műút nincs ezen a területen és a határvonalak nehézségeinek leküzdése után, az előnyomulás a vízválasztókon hatalmas terepakadályokba ütközik (Kolubara, Morava). Ezek a nehézségek összfel és télen, mikor a természetes talajon vezető utak járhatatlansága miatt az utanszállítás majdnem lehetetlen, végzetes következményekkel járhatnak.

Az erők összpontosítása is megjegyzésre ad okot. A 2. és 5. hadsereg még támogathatták egymást, de a 6. hadsereg túlságosan távol volt és mivel mindent fedezni akart, szét kellett szóródnia; a Visegrádnál levő csoport aránylag gyenge volt és túlságosan távol állt a főerőtől. Képzeljük el a 6. hadsereget Ljubovija—Zworniknál egy megerősített hadosztállal Visegrádnál összpontosítva; így a három hadsereg összműködése és kölcsönös támogatása biztosítva lett volna. A 6. hadsereg működése a szerb III. hadsereg baloldala ellen igen érzékenyen hatott volna és valószínűleg azzal végződik, hogy az első csatát Valjevonál vívtuk volna meg. Azonban el kell ismernünk, hogy Potiorek tbszgy. felismerte és a második támadásánál eredményesen ki is használta ezt.

A 2. hadsereg a Szerémségben a «sem hal, sem hús» szerepet játszta — s mivel tulaj donképen az oroszok elleni hadműveletekre volt kijelölve — nem tudott megfelelő eredményeket felmutatni.

Nem volt célszerű, hogy a Balkán-haderő parancsnoka egyúttal egy hadseregnek is parancsnoka volt.

Szandzsákkal és Montenegróval szemben elegendő lett volna kis erőt hagyni, mely Mostarra, Trebinjere, Bilecara, Ralinovikra, Stolacra és a cattarói hadikikötőre (külön kb. 20 zlj) támaszkodva, határvédelemre szorítkozott volna.

A Balkán-haderők hadrendje:

Parancsnok: *Potiorek Oszkár* tbszgy.

Vezérkari főnök: *Böliz* tbk.

6. hadsereg.

Parancsnok és vezérkari főnök mint fent.

Állománya: $94 \cdot 5^2 \cdot 53 = 118.000$ ember.

XV. *hadtest*, *Appel* gy. tbk. *Mihaljevic* vk. ezr. (19—1—12).

1. gy. ho. *Bogát* altbgy 7. és 9. h. dd.

48. gy. ho. *Eisler* altbgy 12. és 10. h. dd.
XVI. hadtest, Wurm gy. tbk. *Loefen* ezr. (26½-2-14.)
 1., 2. és 13. h. dd.
 18. gy. ho. *Trollmann* altbgy 3., 8., 4., 5., 6. h. dd.
 47. gy. ho. *Novak* altbgy 14. h. dd.
 40. h. gy. ho. *Braun* altbgy 79. és 80. h. dd.
 109. népf. gy. dd.

5. hadsereg.

Parancsnok: *lovag Frank Liborius* gy. tbk.

Vezérkari főnök: *Csicserics* tbk.

Állománya: 79½-15½-39 = 93.000 ember.

VIII. hadtest: Giesl br. íov. tbk.— *Sündermann* vk. ezr. (26-5½-17).

9. gy. ho. *Scheuchensiuel* altbgy. 17. és 18. gy. dd.

21. honv. gy. ho. *Plzyborszki* altbgy. 41. és 42. Ldw. gy. dd.

Kombinált gy. dd.

XIII. hadtest: Phemen br. gy. tbk. -*Zeidler* vk. ezr. (26-41/4-15).

36. gy. ho. *Czibulka* altbgy. 71. és 72. gy. dd.

42. honv. gy. ho. *Sarkotic* altbgy. 83. és 84. honv. gy. dd.

13. gy. dd.

11. h. dd.

104. npf. gy. dd.

13. menetdd.

2. hadsereg.¹

Parancsnok: *Böhm-Ermolli* lov. tbk.

Vezérkari főnök: *Mecenseffy* tbk.

Állománya: 135-433½-56.

IV. hadtest: Terszlyánszky lov. tbk.— *Dani* vk. ezr. (27—5½—16).

31. gy. ho. *József főherceg* altbgy. 61. és 62. gy. dd.

32. gy. ho. *Fail Griesler* altbgy 63. és 64. gy. dd.

4. menet dd. (14-1-0).

VII. hadtest: Meixner gy. tbk.— *Svihilhawszhy* vk. ezr. (30—5—16).

17. gy. ho. *Henriquez* altbgy. 33. és 34. gy. dd.

34. gy. ho. *Krautwald* altbgy. 67. és 68. gy. dd.

107. npf. gy. dd. (12-4-1).

7. menet dd. (8-1-0).

IX. hadtest: Hortstein gy. tbk.— *Martinék* vk. ezr. (13—2½—9).

29. gy. ho. *Zedtwitz* gr. altbgy. 57. és 58. gy. dd.

¹ 1914 VIII/18-ki kezdettel ezt a hadsereget az északi harctérre szállították.

10. lov. ho. *Maijr* altbgy. (0-21-3), 4. és 8. lov. dd.
 7. gy. ho. *Lüttendorf* br. altbgy. (8—1—5), 14. gy. dd.
 23. honv. gy. ho. *Dämpf* altbgy. (12—2—6), 45. és 46. honv. gy. dd.
 Pétervárad őrsege (7—0—0).
 8. menet dd. (4-1-0).
 Mindhárom hadsereg összes állománya 308%—64%—148.

Az 5. és 6. hadsereg mozgóerőinek harcoló állománya majdnem egyenlő volt a szerb erőekkel; ha a 3-ik vonalbeli erőket nem számítjuk; különben a Monarchia 100.000 fővel gyengébb volt.

Az erőviszonyok rögzítésénél figyelembe kell még venni, hogy a Monarchia hadserege sokkal jobban volt felszerelve és bőségesen el volt látva lőszerrel; a szerbek az ellenségnek ezt az előnyét frissen szerzett haditapasztalataikkal ellensúlyozták.

A monarchia haderejének első támadása Szerbia ellen és annak visszaveretése 1914 VIII/12-23.

A szerb hadseregfőparancsnokság VIII/6-án az ellenségről a következő képet alkotta magának:

A XV. és a XVI. hdt. egy csoportot képez, ez főerejével Dl. Tuzla — Bjelina— Ráca vonalában, mellékcsoportokkal Visegrádnál, Gorazdenél és Montenegróval szemben vonult fel; ereje kb. 70.000 fő. A Szerémségben a XIII. hdt. és valószínűleg a IV. hdt. egy lov. hadosztállal Zimony—Ráca területén van; ereje kb. 90.000 fő. Bánátban a VIII. hdt. honvédalakulatokkal és 1 lov. hadosztállal Kovin—Báziás területén van; ereje kb. 50.000 fő. Gyengébb ellenséges erők Vl.-Gradiste, Golubovac, Dl. Milanovac helységekkal szemben, valamint Orsovánál állanak.

A szerb hadsereg főerejével VIII/9-én befejezte összpontosítását Palanka—Arangjelovac—Lazarevac—Valjevo vonalában és mivel a politikai helyzet még nem volt tisztázva, egyelőre védelemre rendezkedett be azzal, hogy később a viszonyoknak megfelelően fog cselekedni. Az összpontosítás biztosítására, a határ védelmére és az ellenség megfigyelésére, a harmadik vonalbeli alakulatokon kívül, különítményeket küldtek a határra.

A hfp. az egyes hadseregek alkalmazását olymódon képzelte, hogy:

a) Az I. hsg. elfoglalja és védi a Stari Adjbegovac—Topola vonalát, megfigyel Gora jaki irányában és megerősíti Palánkat.

b) A II. hsg. elfoglalja és védi Arangjelovac—Lazarevac vonalát. Szerepe manőverszerű lesz az ellenség oldala és háta ellen, ha a az I. vagy II. hsg. ellen fordul.

c) A III. hsg. feladata Valjevo védelme, Slovac—Jautina—Kamenica—Jolina Brera vonalában.

d) Az uzicei hsg. feladata Bajina Baska—Mokra Gora vonalát megfigyelni s ezt a vonalat, valamint az Uzicere vezető utakat, Uzicet, továbbá a Pribojból Növi Pazarba vezető utat védeni.

Midőn látható volt, hogy az ellenség Ljesnicánál és Loznicanál átkelt a Drinán, egy gyengébb csoporttal pedig babáénál tört be az országba, a szerb hfp. kénytelen volt régi tervét megmászítani. Mint-hogy azonban az északi fronton a helyzet még nem volt teljesen tisztázva, a terv megmászítása is csak lépésről-lépésre történhetett meg. A II. és I. hadsereget Arangjelovac—Lazarevac—Ub vonalába tették át és pedig akként, hogy az I. hsg. a Kolubara jobbpártjára, a II. hsg. annak balpártjára került. Midőn később a helyzet tisztázódott és kiderült, hogy az ellenség főereje Sabacnál, Ljesnicánál és Loznicanál áll, a hfp. elhatározta a támadást.

A III. hsg. feladata volt a Jadar völgyében az ellenség előnyomulását Valjevo irányában feltartóztatni és Zvornik és Ljubovia irányból való előretörését is meggátolni.

A II. hadseregnek, mint legerősebb csoportnak, feladata Cer pl. és Iverak irányában az ellenség baloldalát megtámadni, miközben jobboldalát Sabac irányában egy hadosztállal biztosítja oldaltámadás ellen.

Az I. hsg., mint hadászati tartalék, Ubnál marad.

Augusztus 12.

A Monarchia hadseregei, erős tűzérési előkészítés után, megkezdtek a Drinán és Száván való átkelést és pedig a:

A *VII. hdt.* Amajlijánál és este a 9. ho. elővédje már a keleti parton volt, a zöme és Letovszky tbk. dandára Osmin sib szigeten álltak, míg a 21. Ldw. ho. még a nyugati parton éj jelezett.

A *XIII. hdi.* a 36. hadosztállal átkelt Batarnál és este Batár és Sor között hídfőszerű állást foglalt el, míg a 13. gy. és a 11. h. dd. még a balparton álltak.

A 42. h. ho. Zvorniknál 1 zászlóaljjal áthajózott, ennek védelme alatt dut. Jardannál hidat vert, de a zöme még Zvorniktól északra a balparton maradt.

A 2. hadseregnél egy század megszállta reggel Ostrovo Ciganliát, a IX. hdt. áthajóztatott egy különítményt, mely Nocajig és Ravneig jutott előre, egy század különítményt Jaraknál, mely Drenovacig jutott el, de ezek este megint visszamentek a Száva balpártjára. A IV. hdt.-től Dani tbk dd.-a dut. 5^h30-kor elfoglalta Sabacot.

A tervezett 5 helyett csak 3 helyen vertek hidat, az átkelési helyeket övező magaslatok a szerbek kezeiben maradtak.

A Drina II. az ellenség mozgolódásából már a 11—12. közti éjjelen tudta, hogy VIII/12-én az ellenség átkelése Batarnál várható.

VIII/12-én a szerb hfp. értesült, hogy az ellenség erősebb nyomást gyakorol Obrenovac —ääbac—Loznica vonalára. Ezért belátván, hogy a hadsereg mostani állása a viszonyoknak nem felel meg, így intézkedett:

II. hads.-tői Sumadia I. Kocaljevo —Vladimircire, egy ho. (kombinált) Lazarevac —Ub —Stubljineric vonalába (este Uból északra van); egy ho. (Morava I.) Ubra vonul (este Trbusnicat érte el).

Duna I. marad a helyén.

III. hsg. Drina I. előremegy a Drináig, két ezred marad a helyén.

I. hads. egy ho. Lazarevacra, két ho. Arangjelovacra vonul, idejön a hsg.-parság is. A Branicevski-különítmény a főparság alá tartozik és megmarad Pozarevácnál.

Ov. ho. irány Valjevo, III. hd.-nek lesz alárendelve.

A délelőtt S^h-ig beérkezett jelentésekből a hfp. megtudta, hogy LjtSnicanál és Loznicanál 10.000—15.000 ember átkelt a Drinán és hogy Sabac elesett. Elhatározta, hogy a Sabac és Loznica felől Valjevora vezető utakat jobban elzárja és a hadsereget északnyugati irányba irányítja; ezért fenti intézkedéseit a következőkkel egészítette ki:

III. hsg. lovassága és egy üteg Koceljevon át Sabacra;

egy gy. e. hegyi tűz. oszt.-tal Loznicara megy az 5/II. ezred támogatására;

egy gy. e. tábori tűz. oszt.-tal Koceljevo—Draginjere vonul a 6/II. ezred támogatására;

két gy. e. tábori tüzéroszt.-tal Jautina—Kamienicanál marad.

II. hsg. Sumadia I. Sabacra vonul előre s innen az ellenséget visszaveri, a többi hadosztályt Ubnál azzal összpontosították, hogy támadja meg a Sabac—Obrenovac felől előretörő ellenséget.

Lovas hó. Ubra. Uzicei hsg.: Támadás ViSegrád ellen.

A III. hsg. felkérte a II. hsg.-et, hogy VIII/13-án a Veliki Bosnjak —Brdarica vonalában legyen s itt biztosítsa jobboldalát, Sumadia I. a menetet csak dut. 4^h30-kor kezdte meg és Ubtól délre ért el; lovassága ugyanekkor Ubtól északra.

Látjuk az I. és II. hsg. é.ny. irányba való eltolódását a III. hadsereghez. Ezt az eltolódást a számra nézve leggyengébb III. hsg.-nek —amelytől ezenfelül még egy gyalogezredet és 3 üteget Sabacra rendeltek — kellett fedeznie és különösen szívós ellenállásával a mozdulathoz szükséges időt biztosítania.

A szerb hfp. intézkedéseit a határon levő csapatoknak még elégségesnek mondható ellenállása támogatta. A Monarchia hadseregeinek magasabb vezetősége a hatalmas folyóakadályokon való átkelés nehé-

ségeit lebecsülte. A terep nehézségei, a mocsaras talaj és a rendkívüli hőség is hozzájárultak, hogy a kitűzött célokat elérni nem lehetett.

Augusztus 13.

A VIII. hdt. dut. 2^h-kor a támadáshoz csoportosítva volt és estig a 9. ho.-lyal Ljesnica északi szegélyéig, a 21. Ldw. ho.-lyal Novoselo — Prnjavorig jutott előre; a Letovszky-dandárt Sabacra rendelték.

A XIII. hdt., melynek az 5. hsg.-parság intézkedése szerint várnia kellett, míg a VIII. hdt. nyomása észak felől érvényesül, kényszerűségből egész nap tétlen maradt; a 42. honv. ho. Culineig jutott előre.

A 2. hsg. megerősítette a sabaci csoportot.

A szerb III. hsg.-nél olyképen ítélték meg a helyzetet, hogy babáénál — legalább egyelőre — csak gyengébb erők lehetnek, mivel ezek nem haladtak előre a város déli szegélyén túl, míg Amajlija és Batárnál a csapatok átkelése tovább folyik, tehát itt van a főerő. Ennek alapján elhatározták, hogy a Jadar völgyében a hadseregnek még meglevő részeivel, az ellenség megtámadására, Loznicára menetelnek. A hfp. ehhez hozzájárult.

A II. hsg.-nél a Sumadia I. dél. 11^h30'-kor elérte Koceljevot és hosszú pihenő után V. Bosnjakra menetelt. A kombinált ho. Ubhoz ért, de ezt még este Kozuar—Vuhicevicara tolták előre; a Morava I. Ubnál maradt. Az obrenovaci különítménynél és a Drina I.-nél semmi változás se történt.

A III. hsg.-nél, a Zvorniknál átkelt 42. ho. ellen, melyet egy kb. 500 főből álló irreguláris csapatnak tartottak, Tankovic őrnagy portyázó különítményét és egy század gyalogságot küldtek. Dut. 6^h-15-kor parancsot adtak a Drina I.-nek a Jadar-völgyi Kamenicanál való gyülekezésre, míg Veljkovic ezredest a 17. ezreddel és 2 harmadik vonalbeli zászlóaljjal a Sabacnál lévő ellenség megtámadására irányították. Drina I.-től az 5/1. ezred dut. 6^h30-kor elindult három oszlopban Grncarsko groblje—Dobric felé. A Drina II. parancsnoka dut. 4^h-kor átvette a Grncarsko grobljenél (Δ 238) a parságot a Ljesmcanál és Loznicánál lévő csapatok fölött.

A Gogino brdo—Sanac—Parlog—Gornyi Dobric—Preljevska vrkca ☉ 183 — RunjaniZ 256 — ☉ 337Δ Crni vrch Z 769 vonal mint védőállás igenjői meg volt erősítve. Ennek a vonalnak védelmére a ljesnicai különítmény (2 — ½— 1), a loznikai különítmény (4— ½ 1— 3) és az ide irányított 5. ezred és 3 üteg állott rendelkezésre. Mivel azonban az egész vonalat (Jogizo brdo—Crni vrch) ezzel az erővel védeni nem lehetett, a Drina II. parancsnoka a Gr. Dobric—Stira p. közötti részt szállotta meg 7 zljjal, a Gogino brdo—Dobric között fekvő szakaszt a ljesnicai különítményre bizta, míg a Zwornik—Krupanji-vonal elzárására, ½ zljt rendelt ki.

A loá.iicai állás átkaroló megtámadásának valószínű iránya az északi szárny, de ennek a támadásnak előfeltétele a Vidojevica elfoglalása; ennek megerősítéséről tehát a III. hadseregnek kellett volna gondoskodnia.

Az I. hsg-nél a hadosztályok a hfp. előző napi intézkedései alapján mozgásban voltak.

Az uzicei hsg, feladata volt az uzicei dandárral a visegrad—uzicei irányt, valamint a bozanica —povljen (debela brdo)—valjevoi irányt fedezni, a Sumadia II. hadosztállal és a limi különítménnyel pedig, a támadást Visegrad ellen végrehajtani. Ennek a támadásnak célja a XV. és XVI. hdt. lekötése volt. Bozanovic tbk a hfp. VHI/12-én kiadott parancsa alapján intézkedett:

A Sumadia II. (16—2—12 tábori, 30. hegyi ágyú) Sargan—Bare vonalából VIII/14-én elindul Visegrad ellen. Megtámadandó vonal: Stari Brod—Krusevica p.

A limi különítmény (5—0—4 h. ágyú) által megtámadandó vonal: Krusevica p.—a Lim torkolata. A különítmény összekötetést keres a Metalka-nyeregnél levő Gojnic dandárnok, montenegrói plevljei hadosztályával.

Az uzicei dandár (7½ —0—12 ágyú) védi a Tresnjica —(Rogacica és Ljubovija között) Karaula Derventa között fekvő vonalat.

A zlatibori 3 portyázó század Bajina Baskánál átkel a Drinán és igyekszik Boszniában felkelést szítani. A gornjaki portyázó századot Cajetinán át Pribojra irányították.

Augusztus 14.

A VIII. hadtest korán reggel megkezdte támadását a ljesnicai különítmény ellen, melyet a 9. ho. már 8^h-kor visszaszorított Jadranska Ljesnica irányába; a 21. Ldw. hadosztálynak sikerült a nap folyamán a Cer Δ 527—Uval a vonaláig előrejutnia. A ljesnicai különítmény Joseva -φ- 354 vonalában tartotta magát.

Míg a délelőtt folyamán LjeSnicanál ez a harc folyt, Loznicánál csend volt. Kora délután azonban a XIII. hdt, nem várva be a VIII. hdt. nyomását, az egész vonalon megkezdte támadását Loznica—Grn Dobric ellen. De ezt a nagy áldozatokkal végrehajtott támadást, melynek főiránya a Z 182 volt, sikerült megghiúsítani, ami elsősorban a kitűnő tüzérségnek volt köszönhető, melynek megfigyelői a gyalogsági vonalban voltak. Este felé az 5—6-szoros túlsúly mégis érvényesült és a csapatok visszavonultak a Z 375 — Z 183 Preljevskaczka—Run jani — Trsic és a 2eravija pótok jobbpartján futó vonalba.

A szerb veszteségek: 13 tiszt, 800 ember, 2 ágyú és 6 géppuska.

A III. hdsp. intézkedése alapján Stevanovic ezredes, a Drina I. para ícsnoka, hadosztályának fennmaradó részét (8 zlj., 3 üteg) Jarebice-re

irányítva, Grncarsko groblye-re előre sietett, hogy csapatainak megérkezése után, átvegye a parancsnokságot Drina I. és II. fölött. Midőn este felé ez az oszlop élével Jarebicere érkezett, Stevanovic ezredes az élen menetelő III. számfelatti ezredet Iverak z 406-ra irányította az ellenség megállítására.

Az ellenség kemény csapásai, melyeket a csapatokra mért a hatalmas túlerő és az általános helyzet — de különösen baloldalának Krupany felőli veszélyeztetése: meggyőzték Stevanovic ezredet, hogy csapatainak nagyobb ellenálló képességére, a loznicai állásokban, immár nem számíthat . . . Ezért újabb védőállásokat tervezett Jarebicenél és a -φ-277—190 Z — Jarebice — & 383 vonal megszállását rendelte el. Drina I. megszállotta az új állásokat, míg a loznicai és ljesnicai különítmények az éj folyamán a vonal mögött gyülekeztek. Az ellenség nem folytatta az üldözést.

A III. hsg. a nap folyamán Zavlakara ment előre; parancsnoksága alatt a Loznica- és Ljesnicánál harcoló csapatokon kívül — mivel a 17/1. ezredet 3 üteggel Sabacra rendelte — mindössze a 3/1. és I/II. ezred maradt. Ez, a hatalmas túlerőben lévő ellenséggel szemben, még védelemre is kevés volt. Ezért mindenekelőtt iparkodott a Sabacra irányított erőket is ide visszarendelni; a hsgp. azonban oly módon intézkedett, hogy a Sumadia I. támadja meg Sabacot, és csak annak bevétele után irányítsa vissza Tekerisen át a III. hsg. kötelékébe tartozó egységeket.

A hadseregfőparancsnokság a helyzet megítélése után elhatározta az ellentámadást. Intézkedése szerint a III. hsg.-nek Loznicara, a II. hsg.-nek először a Dobrava pótokra, azután Sabacra kellett előnyomulnia az ellenség visszaverésére. Az I. hsg. megmaradt 1 hadosztályát Ubra irányították Obrenovac—Ub—Valjevo elzárására és a II. hsg. oldalának és hátának fedezésére; 2 hadosztálynak és a törzsnek Valjevora kellett menetelnie az itt lévő állások megszállására. Az obrenovaci különítményt és a Duna I.-t, az I. hsg.-nek rendelték alá.

Sabacnál az ellenség a város déli szegélyét tartotta megszállva; erejét kb. egy ezredre becsülték. Hogy a nap folyamán a Letowszky dd. nyugatról Zmijak—Stepcevicén át, észak felől pedig menetzászlóaljok is bevonultak Sabacba, ismeretlen volt.

A várossal szemben állt a sabaci különítmény és a 17. gy. ezred, — Veljkovic ezredes parsága alatt, és pedig: Misarnál a 6/III. ezred, 1 üteg és a lovasság", Cerovacnál a 17. ezred 3 üteggel, Jevremovactól északra a 6/11. ezred és 1 üteg.

Ismeretes, hogy a Sumadia I. ho.-nak a hsg. parságtól parancsa volt, hogy a Sabacnál lévő ellenséget megtámadja és visszaverje. Ez a zömével elindulva 6^h 45'-kor, elővédjével 6^h 25'-kor (11/1. és 2 üteg)

Lojanicához érkezett. Mivel a ho. lovasságát célszerűtlen módon keleti szárnyának biztosítására használta fel, a Sabacnál és az é. ny. irányban lévő viszonyokról, igen hiányosan volt tájékozva. Emiatt és mert csapatai igen fáradtak voltak, déli 12 óráig pihenőt tartott és csak most küldte a lovasságát a balszárnyra Maovi—Bogosovac irányában előre. Az elővédtől 1 zlj.-at Misarra irányított, a főcsapatot Vukosicnál való felzárkózásra utasította. Hadzic ezredes terve volt, a harcban álló csapatokkal az ellenséget lekötöni, míg a ho. felfejlődik. D. u. 6^h 45'-kor intézkedik.:

2 gy. ezr. 3 üteg, támadás iránya Cerovac —Misar —Sabac';

1 gy. ezred 3 üteg, támadás iránya Pricinovic— Sabac;

2 gy. ezred 3 üteg, támadás iránya Varna —Jewremovac —Sabac;

2 gy. ezred 1 üteg, tartalék Vukosic—Slatina-nál.

Ezt a fejlődést csak éjjelkor fejezték be, holott a II. hsgp. külön hangsúlyozta, hogy gyors közbelépésre van szükség.

A II. hadseregnél a kombinált ho.-t és a Morava I. ho.-t Ubnál és Ubtól északra összpontosították.

Az I. hadseregnél a Morava II. Lazarevacnál, a Timok I. Strazevicanál, a Timok II. Kljественicanál, a hsg. tüzérség és a hsgp. Arangjelovacnál volt.

Augusztus 15.

Az 5. hadseregnek ma Krupanj—Zavlaka—Tekeris vonalát kellett volna elérnie.

A XIII. hdt. a 36. ho.-val csak délben kezdte meg előnyomulását és Brezjakig jutott előre; a 13. és 11. h. dd. pedig a Krupanj —zavlakai útelágazásig.

A 42. h. hop. — Sarkotic altbgy. — saját elhatározásából Ljubovija helyett Krupanjra menetelt és este bevonult a községbe.

A VIII. hdt. a 9. ho.-val Milina-ig, a 21. Ldw. ho. Trajan rom — Grušic-ig jutott előre, de a Trajan—Divic között lefolyt éjjeli harcok következtében, a 21. Ldw. ho. Novoselo-ig vonult vissza.

Sabacnál, ahol Lütgendorf altbgy., később Hortstein gy. tbk. vette át a parságot, reggel 11 zlj. és 2 üteg, este 25 zlj. és 7 üteg gyülekezett: ezen a napon nem történt semmi, mert mindkét fél másnapra halasztotta el a támadást.

A szerb hsg.-fparság a beérkezett jelentésekből kivette, hogy az ellenség főtámadási iránya a Jadar-völgye — Valjevo, míg Sabacnál és Krupanjnál csak kisebb erők vannak. Ennek alapján a terve volt: A III. hadsereggel a Jadar-völgyében megakadályozni az ellenség előnyomulását, a II. hsg.-gel VI. Bosnjak és Ceren át az ellenséges főerő északi oldalát és hátát megtámadni. A Sumadia I. feladata eközben a

II. hsg. jobb oldalát Sabaccal szemben biztosítani. Krupanj irányában külön biztosításról kellett gondoskodni.

A fenti tervnek megfelelő intézkedések kiadása után, a Valjevora irányított I. hsgpárság parancsot kapott, hogy 1 ho.-t Ub-nál, 2 ho.-t Lazarevacnál egyesítsen s a hsgpárság Ubnál tartózkodjék. A lov. ho.-t Koceljevo—Draginjere irányították a Macva felderítése végett, de a lov. ho.-t az I. hsgpárság már előbb Banjani—Debre—Ohrida vonalára rendelte, ami nem felelt meg a viszonyoknak.

A II. hadseregnek sikerült a jarebicei állásokat megszállani. A Jadar jobbpartján levő csapatok fölött a Drina IL, a balparton levők fölött a Drina I. vette át a parancsnokságot. Ezek mögött gyülekeztek a Ijesnicai és loznici különítmények.

A jarebicei állások megtartására nézve, a különösen fontos szerepet játszó Krupanj község védelmére az 5/II. ezredet és 2 hegyi ágyút különítettek ki, de ez az erő — Tankovic őrnagy 5 századával együtt — a 42. h. hadosztállyal szemben kevésnek bizonyult.

Mivel az ellenség arcban csak nagyon elővigyázatosan, és csak délután kezdte meg az előnyomulást, a rend helyreállítása sikerült. A tüzérségnél azonban már érezhető volt a lövészerhiány.

Délután 3 órakor rövid harc után a Δ 406 magaslat az ellenség kezébe került. Ezáltal most már a jobbszárny is veszélyeztetve volt, a parancsnok mégis az állások tartása mellett döntött, mivel a II. hsg. közbelépésére számított.

A III. hadseregnek ezen a napon előbb a Dobrava jobbpartján kellett összpontosítani a hadosztályait és ezért úgy intézkedett, hogy a šumadia I. szüntesse be Sabac elleni támadását és erejét Vucevica — Zabláče között egyesítse és a tekerisi utat zárja el. A kombinált hadosztályt Vk. Bosnjak—Mrovskan át Metlicre, a Morava I. ho.-t Vk. Bosnjakon át Mrovskara, a lov. ho.-t pedig Banjani—Debren át Ohridara irányította.

Midőn a hadseregfőparancsnokság új intézkedése megérkezett, már minden mozgásban volt, az irányokat meg kellett tehát változtatni, a lovasságot a jobbszárnyról Draginjere kellett irányítani. Az új intézkedés szerint:

A kombinált ho. menetel: Vk. Bosnjak-on át Tekeriäre, ahol 1 ezredet és a szükséges tüzérséget Sabacra való tekintettel vissza kell hagyni; a jobb oldalvéd a Cer-magaslaton át, a főoszlop a Jesnicavölgyében az ellenség baloldala ellen működik.

A Morava I. ho. iránya: Koceljevo—Kamenica—Tekeris — Jugovici—Ivarak, a Jadar-völgyében előnyomuló ellenség baloldala ellen.

A Sumadia I. ho. feladata: a vk. bosnjaki és osecinai irányt minden körülmények között megvédeni.

De déli 12 órakor a II. hsg. pamoka személyesen és szóbelileg újból megváltoztatta parancsát és meghagyta a kombinált ho.-nak, hogy amint Tekeris-re érkezik, 1 ezreddel és 1 üteggel biztosítsa a Tekeris — sabaci irányt, egy ezreddel és egy üteggel Trojan-on át Kosanin grad-ot még ma foglalja el, 2 ezred és a tüzérség Tekerisnél marad.

Délután 2^h 30'-kor a kombinált ho. Vk. Bosnjaknál van, elővédé Tekerishez, a Morava I. ho. Gradojevichez közeledik. A lov. ho. d. u. 6^h 45'-kor Zablace -φ- 205 vonalát érte el s felderítő különítményei Bogosavacon és Radovasnicán voltak.

Rasic tbk., a kombinált ho. parancsnoka, vezérkari főnökével Metlic-től északra a Dobrava p.-hoz sietett, hogy megtekintse az elfoglalandó állásokat; a lispárnoknak a déli órákban kiadott parancsát helyettese, Siskovic ezr. vette át. Ez d. u. 5^h-kor Krivajanál így intézkedett:

I. számf. ezred, 1 üteg £± 272-re igyekszik a sabaci útvonal elzárására,

II. számf. ezred Δ. 368—R. Trojan—R. Kosanin gradra menetel, VI. számf. ezred Tekerisnél, V. számf. ezred Krivajanál marad. Éjjélkor all. számf. ezred Z± 368-tól északra a 21. Ldw. hadosztályal összeütközött¹ s a harcra az I. és VI. számf. ezred is belekeveredett. A legnagyobb elkeseredéssel és mindkét fél részéről a legnagyobb erőmegfeszítéssel vívott, de az egységes vezetésküli éjjeli harc, hajnalban azzal végződött, hogy a kombinált ho. a Sabac—tekerisi útra vonult vissza. Veszteségei e harcban 47 tiszt és 3000 ember. Az ellenség nem ismerte fel az elért eredmény horderejét, mert nem üldözte a szerbeket.

À Morava I. az intézkedés értelmében Tekerisre menetel.

A Sumadia I.-nek intézkedésszerűleg Sabacot meg kellett volna támadnia. Midőn azonban a ho. parnok megtudta, hogy tegnap Slepcevicen át újabb ellenséges erők vonultak be Sabacra és ma már Culjkovicnél ellenséges lovasság és gyalogság is van, lemondott a támadásról és a II. hsgparság intézkedése alapján Dobrava p. jobbjára húzódott vissza. Este a ho. Vucevica—Zablace—Sinosevic vonalában éj jelez ett; végül a 17. gy. ezredet és 3 üteget Tekeris-re rendelték vissza. De Sabac-nál az ellenség is tétlen volt e napon.

Az I. hadseregénél a Morava II. Ubhoz, a Timok II. Zupanjaczara, a Timok I. Lazarevacra ért és itt éjjelezett.

Augusztus 16.

A XIII. hdt. a nap folyamán megtámadta a φ 277—Jarebice — Z 383 vonalban a Jadar-völgyét védelmező III. hadsereget, különösen

¹ A 21. Ldw. ho. csapatai tehát a harc alatt teljesen derekasan viselkedtek, sőt szép eredményeket értek el, amit az ellenség is elismer. A Novoselo-ig történt vissza vonulás más lapra tartozik.

nagy erővel ennek déli szárnyát. A Drina I. ho.-nak azonban sikerült ellentámadásokkal ezeket a legnagyobb erőfeszítéssel és halálmegvetéssel véghezvitt támadásokat véresen visszavernie. A Drina I. ho.-nak e napi vesztesége 7 tiszt, 1048 ember.

A Drina II. ho.-t a Jadar jobbpartján csak a délutáni órákban támadta meg az ellenség, de itt is sikerült a támadást visszaverni. Veszteség 49 ember.

Krupanjnál, ahol a szerbek részéről 4 és ½ zlj. és 7 ágyú harcolt a 42. h. hadosztállyal, a viszonyok minden percben rosszabbodtak, mivel a 42. h. ho. északkelet felé Zavlaka irányában mindinkább tért nyert és a már most is túlerő ellen harcoló III. hsg. visszavonulási vonalát fenyegette.

A hsgfp. ezen veszély ellensúlyozására meghagyta az I hsg.-nek, hogy a Morava II. ho.-t a legrövidebb úton Ubtól Valjevön át úgy indítsa el, hogy ez a Joljna breza —Stave —Sovacki Kik-vonalában a III. hsgparnak rendelkezésére álljon.

A III. hsgparnok, aki arcban a XIII. hdt. támadásait eredményesen visszaverte s a Tekeris—Cer között lefolyt eseményekről teljesen tájékozva volt, jobbszárnyának veszélyeztetésével szemben a legnagyobb hidegvérúséget tanúsította, de a krupanji viszonyok miatt mégis elhatározta s zavlakai állásokba való visszavonulást.

Sturm tbk. Osecináig akart visszamenni, azonban a II. hsg-re való tekintettel — melytől ezáltal teljesen elszakadt volna — elhatározta, hogy Zavlakánál Marjanovica vis—Radjevski kamien —Razstavsko brdo vonalát megvédi. Ennek a vonalnak jobbszárnyát talán célszerű lett volna Strazáig Zx 424 meghosszabbítani.

Ez a — nem harcászati okok miatt végrehajtott — visszavonulás a 16/17-re virradó éjjelen ment végbe s az ellenség ezt nem vette észre. A III. hsg. tehát feladatát — azzal, hogy időt nyert — fényesen oldotta meg.

A III. hsg.-nél a kombinált ho. reggel a Z 368 magaslatot — arccal északnyugatnak — tartotta, míg tőle balra a Morava I. fejlődött fel, mellyel szemben a 9. ho. működött, melynek eleinte sikerült is a déli szárny ellen eredményeket elérni, de az esti órákban intézett támadása meghiúsult. Az ellenség a R. Trojan—Tekeris—Jugovici vonalban maradt éjjelen át. A kombinált ho.-t rendezés végett Z 259 és Zx 330 vonalba vették vissza.

A lov. ho. reggel 6^h-kor Slatinához ért; az itt tartózkodó 19. gy. ezredet és a Sumadia I. lov. ezredét is parancsnoksága alá vonta, mert a jelentések szerint Rela reka Culjkovic irányából egy erősebb ellenséges oszlop közeledett s ezt meg akarta támadni. Grusictól északra történt meg az összecsapás és sikerült az ellenséget visszanyomni.

A Sumadia I. két oszlopban kezdte meg d. e. 6^h 15'-kor Cerovac és Vranjska-n át az előnyomulást Sabac ellen. De ezt már d. e. 8^h-kor megint beszüntette a baloszlopnak arra a jelentésére, hogy Culjkovicnál ellenség van. Ekkor teljesen önkényesen ez ellen fordult, de az átesoportosítás és az irányváltoztatás sokáig tartott és csak a délutáni órákban Metkovicnál tudta megtámadni és visszavetni az elővéd (12. gy. e.) a 29. gy. ho.-hoz tartozó egyik ellenséges oszlopot. A ho. zöme Slatinánál maradt.

Az I. hsg.-tól a Morava I. este erőltetett menetben elindult Ubtól Valjevóra. A Timok I-től egy ezredet Valjevón át Zavlakára irányítottak, a többi két ho. elindult Ubra.

Augusztus 17.

A III. hsg. csapatai 16— 17-ére virradó éjjelen visszavonultak a zavlakai állásokra és azokat oly módon szállották meg, hogy a Drina I. a bal-, a Drina II. a jobbszárnyra került; a tüzérség a gyalogsági vonalban állott. A Krupanjnál lévő különítmény a Drina II. balszárnyára vonult.

Az ellenség a Drina II.-t arcban egész napon át nem támadta meg; a 42. h.-hadosztálynak sikerült Z 460 Belaczkva vonaláig előre jutni, de a déli szárnyon a késő délutáni órákban a ☉ 383 allen intézett támadását visszaverték.

A Valjevóba érkezett Morava II. ho. parancsot kapott, hogy VIII/18-án Pecka—Ostrzany vonalában legyen.

Mivel a II. hsg. arcvonala (Sabac—Cer—Iverak) hosszú volt, a hfp. meghagyta az I. hsgp.-nak, hogy a Timok I. ho.-t irányítsa Vk. Bosnjakra s bocsássa a II. hsgp. rendelkezésére.

A Morava I. balszárnyát, erősebb ellenséges nyomásra, kénytelen a Vk. Cernica p. balpartjára visszavonni, míg a jobbszárny a Z\ 330-nál maradt. Tőle északra a kombinált ho. gyengébb ellenséget visszanyomva, kilenc zászlóaljjal elfoglalta Trojan zv. 368 vonalát, a ho. többi részei megmaradtak a Δ 330-tól északkeletre húzódó állásaikban.

A Sumadia I. tulaj donképen csak ma értesült a foglyoktól, hogy tegnap Metkovic-Beli Kamennél milyen nagy eredményeket ért el. Ma azután elindult Jevremovac —Pricinovic és Cerovac —Misaron át három oszlopban Sabac megtámadására. Az Ohrida —Misar — Jelenca — Jevremovactól északra fekvő vonalban legalább is egyenlő erejű ellenség, melyet a Száva balpartján levő tüzérség és a monitorok hathatósan támogattak, meghiúsította a Sabac irányába való előnyomulást. Ha a három oszloppal sikerült is az előtérben lévő csapatokat visszanyomni, a támadás a jól védett és megerősített Sabac ellen kilátástalannak látszott. Ezért a ho.-parnok a hsg.-paraok hozzájárulásával — az egész napon át tartó harc után — lemondott Sabac megtámadása-

ról. Este Misar — Pricinovic északi kijárata, Jevremovac—Bogosavac vonalában megállt és az elért vonal megerősítését rendelte el. A ho. tehát ebben a vonalban elzárta Sabacot azzal a szándékkal, hogy azt, az ellenség átkelési eszközeivel együtt erőteljes tűz alá véve: ártalmatlanná tegye.

A lov.-ho. feladatának tekintette a Sumadia I. és a kombinált ho. között fekvő terület biztosítását. Az ellenség felől úgy volt tájékozva, hogy ez Culjkovic — Dobric — Lipolist— Bogosavacnál van. Azért egy ezredet Grusiéra, a ho. zömét pedig Béli Kamenre rendelte. Midőn arról értesült, hogy az ellenség nyugati irányban visszahúzódik, a 3. lov.-ezredet Grusicról Cokesinara, zömét Kis. Petkovicától délre, előcsapatait a Sabac—ljesncai útra irányította. A lov.-ho. ezredei Béla reka, Lipolist mellett és különösen Prnjavornál erősebb tüzet kapván, a Béla reka p. jobbszárnyára vonultak vissza és Bogosavac— Culjkovicban éjjeltek. A lov.-ho. működése nagyban elősegítette a kombinált ho. sikerét a Ceren; az ellenség gyorsan és rendetlenségben kezdett visszavonulni.

Az I. hadseregnél a Timok I. és II. hadosztályok Ubra menteltek.

Augusztus 18.

A hadseregfőparancsnokság az előző napon lefolyt eseményekről teljesen tájékozódva, a II. hsg.-parnoknak Vk. Bosnjakra a következő parancsot küldte: «Ha nem okvetlenül szükséges, hogy az első hsg. által rendelkezésre bocsátott ho. Sabac ellen működjék, akkor ez meneteljen Tekerisre a Morava I. támogatására».

A III. hadseregnél az éj csendesen múlt el és miután végre a 17. gy.-ezred és 3 üteg visszakerült a II. hsg.-tól és mint hsg.-tartalék szerepelt, a jobbszárny biztosnak érezte magát.

A ljuboviai különítmény (3 zlj. —0—1 üteg) Proslop -φ- 688-ról erősebb ellenséges nyomást jelentett, melynek ellensúlyozására a Morava I-től két zászlóaljat Proslopra irányítottak.

A Drina I-et az ellenség már korán reggeltől kezdve hevesen támadta, különösen ennek balszárnyát és közepét, de a hadseregtartalék és később a Morava II. közbelépésével sikerült visszaverni a támadásokat. A Drina II. balszárnya ellen intézett többszörös támadások is az ellenség véres visszaverésével végződtek, de a különösen erős, a tűzértség által jól előkészített támadások Marjanovica vis ellen a magaslatokról való visszavonulást eredményezték. Az ellenség a III. hadsereg jobbszárnyát kb. 2 km-re vetette vissza.

A Morava II. Ubtól két erőltetett éjjeli menetben VIII/18-án reggel 6 órakor Jolina breza—Staveig ért, ahol pihenőt akart tartani, de mivel a III. hsg. balszárnya veszélyben forgott, kénytelen volt a mozgást folytatni. Elővédői a délutáni órákban Sokolskán át megje-

lentek a Drina I. balszárnyán és az ellenséges 13. gy. dd. kénytelen volt Masiovrá visszavonulni, sőt a 42. gy. h. ho. is visszavette jobb-szárnyát.

A II. hadseregnél a Morava I. az ellenség hosszantartó tüze miatt elhagyta a Z 330 magaslatot és délkeleti irányban visszavonult, de del. 9 órakor a hsg.-parság intézkedett a Jugovici \odot 291 vonal megtámadására és ennek elfoglalása után a Jugovicitól északnyugatra levő Z 330 magaslat is kezébe került. A hsgparság a Morava I. működésével nem volt megelégedve.

A kombinált ho. Kosanin grad elfoglalását tűzte ki céljául a mai napra, de a 9. ho. erős ellenállása és a hatalmas eső miatt, a ho. csak nagyon lassan és alig-alig jutott előre.

A lov. ho.-nak — melyhez a Sumadia I. lovas ezrede is be volt osztva — feladata volt Ljesnica irányában működni és a Macvát az ellenségtől megtisztítani. Culjkovicnál reggel 8 órakor értesült — Sumadia I-től — hogy ez az ellenség nyomása következtében Varna—Cerovac vonalában veszi fel a harcot, és hogy emiatt a hsgp. által elrendelt 2 zászlóaljnyi gyalogságot sem tudja a lov. ho.-nak átengedni. Ezáltal Sabac^tói déli irányban a II. hsg. oldalába vezető utak teljesen védtelenek voltak, miért is a lov. ho. kénytelen volt igen hálás feladatának megoldásától — az ellenségnek a Drina irányában való üldözésétől — elállni és a II. hsg. oldalát Brestovac —Metkovic \odot 205 vonalában biztosítani. Grabovac—Lipolist—Dobricnál ismeretlen összetételű és erejű ellenség volt.

A Sumadia I-nél az ellenséges IV. hdt. 6 órakor Sábától déli irányban előretört és a 10. gy. ezredet Pricinovictól délre szorította vissza. Erre a ho.-parság elrendelte a két szárnyezred visszavonulását a Dumaca jobbpártjára, Cerovac —G. Vranjska—Varna vonalába. Az igen óvatosan előrenyomuló ellenség dut. 4 óráig nem mutatkozott; most azután az egész arcvonalon megkezdte a támadást; mivel azonban támadásai mindenütt meghiúsultak, Maovi— Pricinovic— Jelencától délre megállott.

A *Timok II.* Ubról elindult és Brdarica—Vk. Bosnjakra érkezett, ahol éj jelezni akart, de parancsot kapott, hogy Metlican át Rusniska — Volujac vonalába vonuljon.

Az I. hsg.-nél a *Timok I.* Ubnál, a Duna I. Belgrádnál álltak.

Augusztus 19.

A hsgfp.-nak csak helyeselhető felfogása szerint a II. hsg. feladata: Cer és Iverakon át, valamint a Jadar-völgyében támadni. Hogy tehát minden figyelme ebbe az irányba terelődjék, a Sabac körül folytatott hadműveletek vezetését átruházta az I. hsg.-parságra és pedig azzal, hogy a Timok II-t Vk. Bosnjakra irányítsa s maga is vonuljon oda.

Az I. hsg.-nek feladata megakadályozni, hogy az ellenség Sabac felől Tekeris—Valjevo irányában tovább nyomuljon. Timok I. marad a II. hadseregnél.

A II. hsgp. a Z[^] 330 magaslatról — Tekeristől délkeletre — vezette a mai harcokat.

Morava I. támadott és 11 órakor elfoglalta a Z 367 magaslatot, de a 9. ho. mégegyszer megállt a Z 367-től nyugatra fekvő magaslaton s ellenállását csak dut. 4 órakor sikerült megtörni. Ezzel azonban az Iverak pl.-án az ellenség ellenállása véglegesen megtört, a VIII. hdt. el volt vágva a XIII. hdt.-tői és megkezdődött a megvert ellenség üldözése. A ho. Siroka Lipa Z 406 vonalban éjjelezett. A ho. — fáradtságára hivatkozva — már este 8 órakor beszüntette az üldözést, amit mulasztásnak kell minősíteni.

A kombinált ho. egy oszloppal a Cer—Vidojevica, egy oszloppal ☉ 426—Kamenica — Jadranska Ljesnica irányában kezdte meg az üldözést. A Veselinov vrchon (Z 587) levő utóvéd ellenállása miatt az üldözés itt is lassan haladt, a jobboszlop Kosanin grad—Z 441-ig jutott előre, míg a baloszlop Jadranska Ljesnica—Slatinát érte el. Midőn a ho.-parság megtudta, hogy a jobboszlop a Cer magaslaton visszamaradt, a baloszloptól egy zászlóaljzat a Vidojevica magaslat megszállására küldött ki.

A lov. ho. Brestovac ☉ 205 vonalból figyelte a Cer pl.-án és a Sumadia I-nél folyó harcokat. Dél előtt 11 órakor figyelmeztette a Sumadia I. parancsnokát, hogy az ellenség, nyugati szárnya előtt visszavonulóban van, s így a délkeleti irányban tervezett visszavonulása teljesen indokolatlan. Mivel a Sumadia I. mégis visszavonult, a Sabac tekerisi útvonal elzárására a lov. ho. ☉ 210 — ☉ 257 — Z 280 vonalát szállta meg. A Culjkovic—Desic—Grusicnál megállapított ellenség kb. egy ho. erejű volt.

A II. hsg.-parság a lov. ho. mai magatartásával nem volt megelégedve és emiatt neki szemrehányásokat tett. A lov ho.-parnok egész helyesen azzal válaszolt, hogy az ő tevékenysége is a Sumadia I. magatartásától függ, de ha a hsg.-parság kívánja, VIII/20-án a lov ho. Ljesnicara fog előretörni, akármilyen áron is.

A Sumadia I-nek feladata volt az elfoglalt állásokat erőteljesen védeni. Az ellenség reggel kezdte meg a támadó előnyomulást először a keleti szárnyon Misar ellen, a közép ellen MI. Vranjskanál és végre a balszárny ellen Maovitól délre. A kifejlődött harcban kb. egy ho. támadt Grn. Vranjska—Vukovic ellen, egy ho. Pricinovic—Varna irányában. Dél előtt 10 óráig a ho. jól tartotta magát, de 11 órakor a ho.-parnok véleménye az volt, hogy állását nem tarthatja tovább és 11 óra 30'-kor elrendelte a Dobrava jobbpartjára való visszavonulást

és pedig Kujavica — Zablace vonalába. Este a visszavonulást, mely 4 óra 30'-kor befejeződött, az ellenség nem zavarta meg, sőt a visszavonuló hadosztállal az érintkezést teljesen elvesztette.

A III. hadseregnél a Drina I-el szemben lévő ellenség ma csak állásainak megtartására szorítkozott, míg a Drina II-vel szemben lévő 36. ho. a Radjevski Kamentől északra fekvő magaslat ellen erőteljes tüzérségi tevékenységgel előkészített támadásokat intézett, melyek azonban sikertelenek maradtak, sőt a Drina II-nek sikerült, a Drina I. tartalékainak támogatásával, a Marjanovica vis magaslatokat visszafoglalnia. Délután 1 óra táján ismét megjelent egy ellenséges oszlop, mely kb. 2 zlj.-ből és 2 ütegből állt és Aleksoni brd.-on át északi irányban a Morava I. ellen nyomult elő, de támadása meghiúsult.

A Morava II. Mramorral szemben maradt, megerősítve a Drina I. déli szárnyát. A ljuboviai különítményt is megerősítette egy ezreddel s azt a feladatot bízta rá, hogy a Peckára vezető utat Rozany és Proslop magaslatokról zárja el. A ho.-parság és egy ezred a Jalovikon maradt. Az ellenségnek Rozany magaslat ellen intézett támadásai eredménytelenek maradtak.

Mivel a VIII. hdt.-nek nem sikerült Stepanovié tbk. hsg.-ének támadásait visszavernie, a XIII. hdt. pedig Sturm tbk. ellen szintén nem boldogulhatott s a IV. hdt. Sabacnál még a 29. ho. harcbevételével sem volt képes eredményeket elérni: Frank tbszgy. dut. kiadta a parancsot, hogy a csapatok a Drina balpartjára visszavonuljanak.

Augusztus 20.

A hfp.-nál a II. és III. hsg.-től érkezett jelentésekből kiderült, hogy a Jadar-menti négynapos csatában (VIII/16—19.) az ellenség főerejét megverték s ezért ennek üldözésére kiadták a szükséges irányelveket és pedig:

«A III. hsg. részére üldözési irány: Loznica. A Morava II. elindul Krupanjra, főerejével itt marad, kis erővel üldözi az ellenséget Zvornikra és egy gy. ezredből és egy ütegből álló különítményt kirendel a Ljubovia — Pecka irány fedezésére.

A II. hsg. üldözi az ellenséget a Drináig. A Timok I. gyülekezik Mrovskanál, mert a šabaci viszonyok még nincsenek tisztázva és a hfp. alkalmas helyen nagyobb erőt akar kézben tartani.

Az I. hsg. Vk. Bosnjakon helyezkedik el; figyelme Sabacra irányuljon».

A III. hsg.-parság, mely a balszárnyon (Proslop — Rozany — Krupanj) levő viszonyokról még nem alkotott magának tiszta képet és a csapatkötelékeket is rendezni akarta: egyelőre a Likodra p. elérését tűzte ki céljának a mai napra. Midőn azonban a hfp. intézkedését megkapta,

d. e. 11^h-kor elrendelte az üldözést olymódon, hogy a Drina I. Miskovacon át, a Drina II. a loznicai úton nyomult előre és mivel az ellenség csak gyenge ellenállást fejtett ki, a hsg. éjjel 11^h-kor Jarebice — Z 475-Φ 439 vonalát érte el. A Drina II., támogatva a Timok I. részei által, Straza Z 424—Zi. 327 vonalából Kik irányába az ellenséges utóvédeket visszaszorítva, Marjanovica vis—Kik vonalában déli 12^h-kor megállott, de este 7^h-kor újból megkezdte az üldözést és éjjélkor Jarebicehez érkezett, lovassága Brezjakig jutott előre. A Morava II. zömével Mramort érte el, lovassága Krupanjban volt. A ljuboviai különítményt, mely egy gy. ezreddel és egy üteggel meg volt erősítve, parancsnoksága alá helyezte és Proslon —Petrina stena magaslatokat tartotta; az ellenség Senokos irányában folytatta a visszavonulást.

Az ellenséges VIII. hdt. az Amajlijanál és Janjanál, a XIII. hdt. a Batarnál és Han Palatonnai lévő hadihidakon VIII/20. és 21-én átkeltek, a 13. gy. dd. VIII/21-én Colopeknél átgázolt a Drinán.

A II. hsg.-nél a Timok I. 50 km menet után del. 10^h-kor é± 327 — Z 424 Straza vonalából kiindulva, Kik irányában támadott, ezt el is foglalta; de az ellenség tulajdonképeni üldözésében nem vett részt, mert időközben megkapta hsgp. parancsát, hogy a jarebicei templomnál gyülekezzen s innen Mrovskara meneteljen. A ho. este 7^h-kor együtt volt. A Morava I. reggel 8^h40'-kor Z 375—Z 406 között állt, de teljesen tétlenül nézte az ellenség elvonulását a Jadar völgyében. A ho. mai napi teljesítménye a hsgp. beavatkozásának dacára elégtelen volt; elmulasztotta az ellenség megsemmisítésére kínálkozó rendkívül kedvező alkalmat. A ho. d. u. 5^h-kor elrendelte Gor. Dobric—Bradic—Brnjac megszállását, ahelyett, hogy a legnagyobb eréllyel üldözte volna a megvert ellenséget, ahogy ezt a hsgp. is követelte. Egy zlj. reggel megtámadta a kombinált ho. egy zlj.-át a Vidojavican Z 404, de ezt a támadást visszaverték, mire azután a tüzérség a Janja—Ljesnicai hadihidat kezdte lőni. A ho. Slatina—Jadranska Ljesnicánál visszahagyott egy ezredet és egy üteget, a többivel üldözésre indult és dut. 4^h-kor élével elérte Ljesnicat, de a zömével Vidojavica—Jadranska Ljesnica között gyülekezett és éjjelezett. A lov. ho. parancsot kapott, hogy a rendelkezésére bocsátott öt zászlóaljjal és egy üteggel a vele szemben álló ellenséget űzze el és azután kezdje meg az üldözést Ljesnica irányában. A ho.-paráság 6^h30'-kor két oszlopban megkezdte az előnyomulást és pedig a jobboszloppal (2—4—1) Grusic—Culjkovic—Prnjavor, a baloszloppal (2—4—1) Desic—Bobija—Cokesina irányában, a tartalék (1—0—1) a baloszlopot követte. A tüzérség -φ- 284-en és Grusicától keletre felvonulván, megkezdte a tüzelést a Grusicnál lévő ellenség ellen; a jobboszlop a tartalék zlj.-al megerősítve, végre délben visszanyomta az ellenséget Lipolist irányában. A baloszlop Prnjavorig, élével a Drináig jutott

előre s a jobboszloppal szemben álló ellenségnek déli szárnyát fenyegette. A lov. ho. Bobija—Clujkovicnál éjjelezett.

A Sumadia I. zömével (12—0—7) a Mlakva p. és Zablace között, jobb oldalvéddel (1—4 — 1) Rujavicanál védelmi állásba vonult; tartaléka (4-0-0) -φ- 184-nél állt. Reggel 6-10^h között Cerovactól délre három zlj. és egy üteg erejű ellenség fejlődött fel; egy-egy ellenséges oszlopot Misarnál és Slatinánál jeleztek. Ezeknek az oszlopoknak erejét három gyalog-, egy lovasezredre és három ütegre becsülték. A támadás d. u. 3^h-ig tartott, de miután ez meghiúsult, az ellenség északi irányban eltűnt. A Sumadia I. nem üldözte az ellenséget, mert attól tartott, hogy a Dobrava balpartján nagyobb erővel találkozik. A Timok II. Slatinától délre ☉ 210-ig jutott előre, miután erőltetett menetben e napon 60 km utat tett meg. E ho. felének nem volt fegyvere, az orosz gyors-tüzelőfegyverrel való ellátás még nem volt befejezve.

Augusztus 21.

A III. hadsereg hadosztályai korán reggel megkezdték az előnyomulást. A Jarebice — loznicei vonalon a legnagyobb zúr-zavar és rendetlenség támadt, mert a II. hsg.-hez tartozó csapatok és vonatok is ebben az irányban mentek előre. A hsgfő. végre az esti órákban közbelépett és a Morava I-nek Iverak—Obrez üldözési irányt jelölte ki. Midőn a III. hsg. éle zv. 238 Grncarahoz közeledett, a Morava I. csapatait már ott találta és mivel a 42. h. ho., a XIII. hdt. utóvéde, Krajisnici —Vocnjak— Klupei vonalában sikeresen védekezett,¹ az előrehaladás fölötté lassú volt. A Drina I. elővéde elindult a Δ 383-ról (Cikotetől délre) és csak d. u. 5^h30'-kor érkezett Z 256-hoz; a zöme pedig -φ- 261-et érte el. A Drina II. is csak este jutott el a ☉ 317-hez. A két Drina ho. nem találkozott ellenséggel és a ☉ 261 ☉ 317 magaslatokon éjjelezett. A Morava II. főerejével Sanac Δ 835—Bestica—Krupanjnál maradt és az ellenség üldözésére egy zlj.-at küldött Zvornik irányában előre.

A II. hsg. mai napra úgy intézkedett, hogy a lov. ho. a kombinált ho. jobboldalát Cokesina—Prnjavor vonalában védelmezze, hogy a kombinált ho. foglalja el Ljesnicat, a Morava I. ho. Loznicat és Smrdan-barat, míg a Timok I. gyülekezzen a jarebicei templomnál és innét induljon Mrovskaba. A Morava I. jobboszlopával ☉ 314—Runjani —

¹ A 42. ho.-nak a XIII. hdt.-től parancsa volt, hogy délelőtt 9 óraker, mint utóvéd, Loznica Han Palatornál kelljen át a Drinán. A ho. összes tüzérségét — szintén parancs folytán — már korán reggel a Drina balpartjára küldte, tehát mint utóvéd, tüzérség nélkül harcolt. Midőn 9 óraker élével Loznicara érkezett, a XIII. hdt. legnagyobb része még a Drina jobbpartján állott. A ho. parság saját kezdeményezéséből Visszafordult, újból kelet felé menetelt és megszállotta az átkelési pontot uraló magaslatokat, s ezeket meg is tartotta.

Loznica irányában, baloszlopával Jarebicetől a loznicai úton ment előre Loznicára. Az ellenség, melynek erejét hat gyalogezredre és három ütegre becsülték, reggel 8^b-tól elkeveredett ellenállást fejtett ki egészen este 6^h-ig. A ho. este ☉ 145—Klupei—Ploca vonaláig jutott előre. A kombinált ho. Gogino brdon, a Cer pl. nyugati és délnyugati lejtjén maradt, a Prnjavor és a Jadar torkolata közti területet megtisztította az ellenségtől és előőrseit a Drináig küldte előre. A lov. ho. egy dandárral Prnjavor—Tijaca, egy dandárral Cokesinatól nyugatra fekvő irányban nyomult előre, elérte a Drinát és itt éjjelezett.

A III. és a II. hadsereggel szemben álló ellenség visszavonult a Drina balpartjára, ezzel az 5. hadsereg betörése vissza volt verve.

Az I hsg. parancsnoka Bojovic tbk. a mai napra a Vk. Bosnjakról úgy intézkedett, hogy a Sumadia I. a Mlakva p. és Zablace közti állásaiból, valamint Knjavianál álló különítményével támadjon arcban, a Timok II. pedig a ☉ 210—Slatina—Vranjan át az ellenség balszárnyát karolja át. A hsg. tüzérségének támogatnia kellett ezt a támadást a Visnja és a Mlaka p. között fekvő állásából. A támadás kezdete reggel 6^h volt. Midőn azonban a hsg.-parnok a Sumadia I. jelentését megkapta, mely szerint az ellenség északi irányban visszavonult, parancsát módosította: a Sumadia I. támadja meg Sabacot délről, a Timok II. pedig északnyugatról. A két ho. között a határ: a Varna—sabaci út.

A Sumadia I. három oszlopban Misar, Pricinovic, Jevremovacon át reggel 6^h-kor kezdte meg az előnyomulást, majd ezt Kormán, Ml. Vranjska, Jevremovactól délre beszüntette, mert nem akarta gyalogságát a hatásos ellenséges tűznek kiszolgáltatni. A hsg.-parnok a megállított baloszlophoz érkezvén, ezt személyesen megindította. Délután 3^b-kor a Jevremovacon előnyomuló baloszlop jelentette, hogy elővédjével a városhoz közeledik, a Timok II-vel érintkezésben van és hogy a Száva balpartjáról újabb ellenséges erők vannak átkelőfélben. Hadziczredes Jevremovacon újból megállította a baloszlopot, egy zlj.-at hagyván Sabac előtt. Az ellenség újabb erőkkel megerősítve támadásba ment át és este 6^h-ig a baloszlopot Jevremovactól délre nyomta vissza. A hsg.-parnok megtudván ezt, meghagyta a Sumadia I-nek, hogy az elért állásokat tartsa meg, a ho.-parnok azonban éjjel mégis visszavonult a -φ- 115 magaslatra, mert ezt az állást jobbnak tartotta.

A Timok II. (összesen 6500 puska és 24 ágyú) jobboszlopa a Varna — sabaci úttól nyomult előre, de az ellenség, a Sumadia I. baloszlopával együtt, visszaverte déli irányba. A késő esti órákban azonban ismét előrement és Sabactól délnyugatra kb. 1000 lépésnyire állt meg. A ho. baloszlopa Maovin át megközelítette a város nyugati részét, de a városból erős tüzet kapott és ezért a város szegélyétől kb. 1000 lépésnyi távolságban megállott és éjjelezett.

Augusztus 22.

Az ellenség elűzése után a ho.-kat rendezték, a kötelékeket kiegészítették, a zsákmányolt felszerelést és hadianyagot a csapatok szükségleteinek fedezésére és kiegészítésére fordították.

A III. hsg.-nél a Drina I. a Δ 238 — Smrdanbara vonaltól délre, a Drina II. ettől a vonaltól északra biztosította a határt.

A hfp. intézkedett, hogy a Morava I. VIII/24-én Tekerisnél legyen; a Timok I-et Mrovskaról Valjevóra irányította.

Az I. hsg.-nél a Sumadia I. Kormán \odot 115, előcsapataival Misar — MI. Vranjska vonalában, a tartalékokkal Cerovacnál éjjelezett. A hsgp. intézkedése értelmében az összes tüzérség számára olyan állásokat kellett keresni, melyekből Sabacot jól lehet löni. Ez eltartott délig. A Timok II. folytatta lassú előnyomulását Sabac ellen, de az ellenség is előnyomult, mire a gyenge ho. a Sumadia I. balszárnyával egyvonalba vonult vissza. Midőn időközben az orosz gyorstüzelő gyalogsági puskákkal felszerelt 13. gy. ezred Ubtól beérkezett, a Timok II. ismét megkezdte az előnyomulást, mire az ellenség d. u. 2^h-kor visszament Sabacba; a ho. pedig Jevremovacig jutott előre. Itt megkapta a hsgp. intézkedését, hogy az elért állásokban álljon meg, tovább ne nyomuljon előre, mivel Sabacot először erős tüzérségi tüzellel fogják elárasztani.

A hsg.-parnok, aki Jevremovactól délre megsebesült, de a parságot továbbra is megtartotta, a Sabac elleni támadás egységes vezetéséből a Sumadia I. és Timok II-ből megalakította a kombinált hadtestet, és annak parancsnokául Aracic tbk.-ot, a Timok II. parancsnokát nevezte ki.

Augusztus 23.

Mivel a Sabac körüli helyzet még nem volt tisztázva, a hfp. intézkedett, hogy a Timok I. Valjevórról VIII/24-én Koceljevón át Vc. Bosnjakra menjen, ahol az I. hsgp. rendelkezésére fog állani.

E napon Vranjskan haditanács volt, melyen Sabac megvívásának módozatát beszéltek meg. Ennek alapján a kombinált hsg.-parság úgy intézkedett, hogy a Sumadia I. Misar — a Pricinovictól nyugatra folyó patakig — a Timok II., a Sumadia I. két gy. ezredével megerősítve, ettől a pataktól Jevremovacon át a Kamicak patakig húzódó vonalban álljon meg; az egész tüzérség kezdje meg Sabac, a hadihidak és az ellenség ellen a tüzelést.

Sabac lövetése a Sumadia I-nél 6^h30'-kor, a Timok II-nél 10^h-kor kezdődött. Nemsokára kifejlődött a gyalogsági harc is, mert az ellenség — újonnan harcbavetett erőkkel — ismét megkezdte a támadást, mely egész nap tartott és különösen d. u. 5^h-kor Jevremovac ellen igen heves volt. Az összes tartalékok harcbavetésével sikerült az ellenség tárnadását mindenütt visszaverni, de a harc egész éjjel folyt.

Augusztus 24.

Az I. hsg.-nél a tüzérség reggel ismét megkezdte Sabacra a tüzelést, de az előre küldött járőrök már del. 10^h25'-kor jelentették, hogy Sabacon nincs ellenség, mire a kombinált hdt. parnoka déli 12^h-kor elrendelte, hogy a gyalogság Misar.v-Jevremovac — Kamicak p. vonalából kezdje meg az előnyomulást és d. u. 3^h-kor Sabac ismét a szerbek kezében volt. Az ellenség a Száva balpartjára vonult vissza.

A rend fenntartása végett egy gy. ezred Sabacban maradt; a Sumadia I. biztosította a Béla reka és a Dobrava p. közötti területet, a Timok H-t Maovi —Bogosavac —Jevremovac vonalába rendelték.

A Jadarmenti csata eredménye.

A hadizsákmányból és a veszteségekből megállapítható, milyen nagy elkeseredéssel és kitartással vívták meg ezt a csatát mindkét részről.

A hfp.-nál összegyűjtött foglyok száma 1500 fő volt; a hadizsákmány a következőkből állott: 43 tábori ágyú, 5 tábori tarack, 86 lövészereskocsi, 3 tábori kórház, 1 egészségügyi intézet, 7 tábori konyha, számtalan fegyver. Ezekon kívül a hadműveletek folyamán a szerbek a kezükbe került hadianyagot mindjárt a helyszínen felhasználták. A zsákmány tehát a fentinel jóval nagyobb volt.

A szerbek veszteségei. I. hsg.: elesett tiszt 8, legény 339; megsebesült tiszt 21, legény 1876; eltűnt tiszt 2, legény 565; összesen: 31 tiszt, 2780 legény.

2. hsg.: elesett tiszt 26, legény 1047; megsebesült tiszt 122, legény 6014; eltűnt tiszt 2, legény 1257; összesen 150 tiszt, 8318 legény.

III. hsg.: elesett tiszt 16, legény 426; megsebesült tiszt 26, legény 2549, eltűnt tiszt 7, legény 625; összesen 59 tiszt, 3600 legény.

Összesen: 240 tiszt, 14.698 legény.

(Az ellenség vesztesége kb. 30.000 emberre becsülhető.)

Elhasznált lövészer:

I. hsg.-nél: gyalogsági 1,100.000 töltény, tüzérségi 5000 töltény;

II. hsg.-nél gyalogsági 3,000.000 töltény, tüzérségi 12.000 töltény;

III. hsg.-nél: gyalogsági 1,300.000 töltény, tüzérségi 12.000 töltény.

Összesen: gyalogsági 5,400.000 töltény, tüzérségi 29.000 töltény.

(Az ellenség lövészer mennyiség elhasználásának megállapítására támpontok nem állnak rendelkezésre.)

Általános áttekintés és észrevételek a Jadar-folyómenti csatához.

A Jadar-folyó menti csatában résztvettek a monarchia részéről az 5. hsg. és a 2. hsg. részei, összesen kb. 9 és $\frac{1}{2}$ ho., erős tüzérséggel és kifogástalan felszereléssel. A 2. hsg. csak fokozatosan — erőteljes támadó szándék nélkül — kelt át a Száván és az 5. hsg.-gel való együttműködésről szó sem volt.

A szerbek a Drinán átkelt erőkkel szemben a III. és a II. hsg.-gel, összesen 6 gyalog és 1 lov. ho.-val harcoltak. Ha az I. hsg.-et is ide vesszük — amely eleinte mint hadászati tartalék szerepelt, később pedig a szükséghez képest alkalmazták — akkor összesen 9 ho. állt szemben a monarchia csapataival.

A Sabac-, Cer-, Iverak-, Zavlaka-, Krupanj- (később Proszop)-on át húzódó arcvonal kb. 60 km, tehát az erőviszonyokhoz képest túlságosan hosszú volt. A jobbszárnyak jó támpontja volt a Száva; a balszárny Zvornik—Lijubarja felől veszélyeztetve volt.

A szerbek csataterve: az ellenséget a III. hsg.-gel Valjevo irányában való előnyomulásában mennél hosszabb ideig feltartóztatni; a II. hsg.-gel — mint legerősebb csoporttal — az arcvonalát áttörni és a Jadar-völgyében előnyomuló ellenség baloldala és háta ellen döntő csapást mérni; az I. hsg.-gel — mint hadászati tartalékkal — egyelőre Ubnál, minden eshetőségre készen állani.

A fenti terv végrehajtásához mindenképpel biztosítani kellett Sabac felé a jobb és Krupanj —Pecka felé a balszárnyat. A jobbszárny fedezését végezte a Sumadia I. ho., megerősítve a sabaci különítménnyel és a III. hsg.-től ide irányított erősítésekből (17/1. gy. ezred, 3 üteg, Drina lovasezred), a csata vége felé, midőn a veszély ebből az irányból egyre növekedett, az egész I. hsg.-et is ide irányították; a balszárny védelmét először a III. hsg.-nek saját erejéből kellett végeznie, de mikor ennek a feladatnak már nem tudott eleget tenni, ez a Morava II. ho.-ra háramlott.

A Jadar menti csata bevezető harcaiban (VIII/12—16) csak a III. hsg. vett részt, a II. és az I. hsg. Arangelovac— Lazarevac— Ub irányában mozogtak, ahol rövid időre — míg a helyzet nem tisztázódott — meg is álltak. Mikor már világosan látni lehetett, hogy az ellenség főerejével Ljesnica—Loznicanál, gyengébb erőkkel Sabacnál átkelt, az északi arcvonal többi pontjain pedig semmi sem történik, a hfárság harcba vetette a II. hsg.-et négy hadosztállal, míg az I. hsg.-nek még mindig a hadászati tartalék szerepet szánta. Midőn azután a szárnyak védelme mindinkább szükségessé vált, a hfárság nem elégedett meg félrendszabályokkal, hanem hadászati egységeket alkalmazott erre a célra, sőt Sabacnál a hsg.-parancsnok személyét is latba vetette.

A III. hadsereg működése.

A lefolyt harcokban megállapították, hogy a III. hsg.-gel szemben az ellenséges VIII. és XIII. hdt., a 42. h. gy. ho. és a 11. hegyi dandár állott.

Az ellenség ereje jóval túlhaladta a III. hsg. erejét, amely a sok kikülönítésekkel még jobban gyengült. Az ellenség azonfelül jobb hadászati helyzetben is volt, mert a III. hsg. két szárnyát — Vidojevica és Krupanj elfoglalásával — már a kezdő harcokban sikerült átkarolnia. A későbbi hadműveletek folyamán, midőn a II. hsg. VIII/16 és 17-én Sabac—Cer—Iverak vonalában fejlődött, a III. hsg. jobboldala és háta biztosítva volt, de annak balszárnya és háta Krupanj és Ljubovija felől a legérzékenyebben veszélyeztetve maradt. A III. hsg. hadászati helyzetét tehát a Jadar menti harcok egész tartama alatt igen nehéznek» sőt kritikusként lehet mondani.

Midőn az ellenség a Drinán át, főerejével Ljesnica—Loánica, mellékerejével Zvornik—Ljubovija vonalában támadt, a III. hsg.-re, az a feladat hárult, hogy aránylag gyenge erejével, széles arcvonaltól minél hosszabb ideig tartóztassa fel az ellenség előnyomulását a Jadar-völgyében és Valjevo irányában és pedig mindaddig, míg az általános helyzet kellőképpen nem tisztázódott és míg újabb erők nem érkeznek az ellenség megtámadására. A III. hsg. feladata volt a hfárság részére a helyzet megítéléséhez és az erők új csoportosításához szükséges időt megszerezni.

A Debríe—Sabac—Drina — Ljubovija határ arcvonaltól nagy kiterjedése miatt a III. hsg. főerejét kezdetben hátrább kellett tartani* hogy ez a szükséges irányokban, könnyebben mozoghasson. Az ellenség első támadását a határt védő különítményeknek kellett feltartóztatniuk, melyeknek támogatására a hsg. főerejéből fokozatosan érkeztek be az erősbítések, úgy hogy a hsg.

- a) a Ljesnica — loznici állásokban 10 zlj. és 8 üteggel;
- b) a jarebice—krupanji állásokban 19 zlj. és 9 üteggel;
- c) a zavlakai állásokban 22 zlj. és 12 üteggel harcolt.

A III. hsg.-nek tehát sikerült erélyes magatartásával — noha fokozatosan visszavonult — a losnicai, jarebicei és zavlakai védőszakaszokban az erősebb ellenség támadásait addig feltartóztatni, míg a II. hsg. előrejutott Sabac—Cer—Iverak vonalában fejlődhetett, az I. hsg. pedig Ubnál, mint hadászati tartalék, gyülekezhetett. Ettől a pillanattól kezdve a szerbek helyzete többé nem volt kritikus.

A III. hsg. feladatát eredményesen oldotta meg. Sikerült az ellenjéget Loznicanál több mint két napig feltartóztatnia, VIII/ 16-án a sarebicai állásokban az ellenség támadásait visszavernie és a zavlakai

állításokban VIII/18-án a XIII. hdt. támadó erejét véglegesen megtörnie. Csapatainak magatartása általánosságban igen jó, ellenállása kitartó, és a ho.-oknál a kölcsönös összeköttetés és együttműködés megfelelő volt. (Zavlakánál a Drina I. saját kezdeményezésére segítséget küldött a Drina II-nek Marjanovica-vis visszafoglalására.)

Tekintettel Vidojevica nagy fontosságára (szárnytámpont), talán célszerű lett volna ezt a községet jobban megerősíteni és megszállani. Ezáltal Vidojevica—Trcic—Crni Vrh lett volna az a vonal, melyben az ellenségnek a Jadar-völgyében való előnyomulását meg lehetett volna akadályozni. Vidojevicának gyenge erővel történt megszállása (Ijesnicai különítmény) azt eredményezte, hogy a loznici védővonal elvesztette erős szárnytámpontját és ezzel az egész védővonal ereje magyon meggyengült.

A zavlakai harcokban a III. hsg. jobbszárnya Marjanovica-vis Z³10-re támaszkodott. Ez tekintettel a terepre és a II. hsg.-gel való összeköttetésre, nem szolgáltatott a jobbszárnyaknak kellő támpontot. Ha az ellenség véletlenül nagyobb erővel támad Straza Zi[>]424 ellen, elválaszthatta volna egymástól a III. és a II. hsg.-et és ezzel további működéséhez igen kedvező helyzetet teremthetett volna.

A III. hsg. üldözése minden nehézség és fáradtság figyelembevételével mellett, igen erélytelen és gyenge volt, és csupán terepszakaszonként (Likodra p.—Cernica torkolata—Miskovac—Grncara) jutott előre, holott a helyzet megkívánta, hogy — mihelyst a hsg. a Likodra p. mentén felzárkózott és rendbejött — az üldözés energikusan és megszakítás nélkül haladjon előre. Óriási eredményeket lehetett volna ez esetben itt elérni! . . .

Végül feltűnő, hogy a hsg. tüzérség (3 tarackos üteg) nem vett részt a harcokban. A hsg. ezt azzal indokolta, hogy ezek az ütegek ökörfogatokkal voltak ellátva, csak igen lassan mozogtak és visszavonulás esetén a rossz utakon nem lehetett volna őket megmenteni; ezenfelül lövészer készletük — 240 lövés tarackonként — kevés volt. Ez igaz volt, de az is bizonyos, hogy a hsg. veresége még nagyobb és súlyosabb következményekkel járt volna.

A II. hadsereg működése.

A II. hsg.-gel szemben, melynek ereje 3 gy. és 1 lov. ho. volt, állott az ellenséges VIII. hdt. és a sabaci harcokban a IV. és IX. hdt. egyes csapatai.

A hsg. arcvonalhossza — Ohrid, Sabac, Iverak — kb. 35 km., azaz túlhosszú volt, annál is inkább, mert a II. hsg.-nek majdnem mindig két arcvonalon kellett küzdenie: nyugatra Cer — Iverak és északra Sabac ellen, mely utóbbi irányból állandóan veszélyeztetve volt.

A II. hsg.-nek feladata volt, hogy azalatt, míg a III. hsg. a Jadar-völgyében az ellenség előnyomulását feltartóztatja, Sabac — Cer — Iverak vonalában gyorsan fejlődjön, az ellenség arcvonalt átörje, annak oldalát és hátát a legnagyobb eréllyel és erővel megtámadja, az ellenséget megverje és így a II. hsg.-et nehéz helyzetéből megmentse. E cél elérésére mindenekelőtt a sabac—valjevói veszélyezett irányt kellett biztosítania, Sabacot eszerint vissza kellett volna foglalni és megszállani; végső esetben — ha az ellenség Sabac-nál túlerős — izolálni kellett volna megfelelő erővel.

A II. hsg. igen kritikus, szinte döntő helyzetben volt a 15/16-a közti éjszakán, amikor a kombinált ho., amely — mint a II. hsg. első ho.-a — Cer irányában 15-én este meglepetésszerűen egy előre meg nem fontolt éjjeli harcba keveredett. Ez a veszteségteljes harc sorsdöntő következményekkel járhatott volna, nemcsak a II. — akkor gyülekező-félben levő — hsg.-re, hanem az egész nyugati arcvonatra is, ha az ellenség jobban felzárkózik és az elért eredményt felismerve, erélyes támadásba megy át.

Ebbe az éjjeli harcba majdnem az egész kombinált ho. belekeveredett, kivéve az V. létszámfeletti gy. ezredet, amely lemaradt. Itt teljesen hiányzott az egységes magasabb vezetés; a csapattestek egymásután siettek a harcba, egymás támogatására. A kombinált ho. harca és végleges eredménye a Cer magaslaton egyedül a csapatok érdeme. A II. hsg. további működése helyes és megfelelő volt, amennyiben a hsg. áttörte az ellenség arcvonalt az Iverak pl.-án és a Jadar-menti csatában kivívta a .szerb győzelmet.

A Sumadia I.-nek Sabac ellen vívott harcai általában erélytelenek és határozatlanok voltak, igaz, hogy az ellenség lényegesen erősebb volt.

Midőn a Sabacnál levő ellenség még aránylag gyenge volt, a II. hsg.-nek erélyes támadással valószínűleg sikerült volna már működésének első napjaiban Sabacot visszafoglalnia. Mivel azonban elszalasztotta a kedvező alkalmat, Sabac bevétele napról-napra nehezebbé vált, mert az ellenség is folyton erősbödött, úgyhogy e cél elérésére végül az egész I. hsg.-et is sorompóba kellett állítani.

A hadműveletek alkalmával ennek a hsg.-nek hadosztályainál azonban hiányzott a jó összeköttetés és a kölcsönös támogatás; ezt a VIII/17-én lejátszódó eseményeknél, a Morava I. és a kombinált ho.-nál tapasztalhattuk, amikor a Morava I. visszavonult és a kombinált ho. szárnya védtelen maradt. Ugyanez megtörtént VIII/19-én a Sumadia I. és a lov. ho. között, mikor is a Sumadia I. visszavonult, de erről a lov. ho.-t nem értesítette, úgyhogy ez is kénytelen volt támadását beszüntetni és szintén visszavonulni, mivel a Sumadia I. visszavonulásának következtében — északi szárnya védtelen maradt. Az összeköttetés

és a kölcsönös támogatás hiányára vezethető vissza, hogy a II. hsg. hadműveletei bizonyos mértékben lassúak és eléggé erélytelenek voltak.

Az ellenség üldözése tökéletesen erélytelen volt. Ez különösen szembeötlik a Morava I.-nél, amely a hsgp. közbelépésének dacára is habozó magatartást tanúsított. A kombinált ho.-nál üldözés közben teljesen hiányzott az egyöntetű működés és csak erre vezethető vissza, hogy baloszlopa, amely Ljesnica-völgyében nyomult előre, Vidojevicara jött, míg a jobboszlopa, melynek a háton kellett menetelnie Kosanin grad-nál volt. Ez az erélytelenség és lanyhaság időt és alkalmat adott az ellenségnek, hogy megmeneküljön igen veszedelmes helyzetéből. (A fronton teljes eredménytelenség, a rosszul élelmezett csapatok fáradtsága és kimerültsége, háta mögött a Drina elégtelen hidakkal).

Ha az üldözés erélyes s gyors lett volna, akkor a Monarchia hsg.-e, a Drinánál katasztrofális vereséget szenved és ebben az esetben a Jadarmenti csata eredménye természetesen egész más lett volna. A II. hsg. elégtelen felszerelése, különösen a fegyverzet hiánya, hátrányosan befolyásolta a hadműveleteket.

Az I. hadsereg működése.

A Sabac körüli harcok eredménnyel végződtek.

Az I. hsg.-gel szemben a 29., 31. és 32. hadosztályok harcoltak. A Monarchia hadereje itt eszerint erősebb volt, mivel Szerbia részéről csak a Sumadia I. és a Timok II. (ez összesen 62.000 puskával) álltak Sabac-nál. A Timok II. részére ép a harcok alatt érkeztek meg Oroszországból a Dunán az orosz gyorstüzelő fegyverek és csapatok. Azokat, akik eddig az 1880. m. Mauser Roka-fegyverrel voltak felszerelve, most orosz fegyverekkel látták el. A csapatok ismeretlen új fegyvereikkel, zászlóaljanként érkeztek Ubból a harctérre, ahol a szükséghez képest dobták őket harcba, miáltal a kötelékek természetesen összekeveredtek. A Timok II.-nek új fegyverekkel való felszerelése csak Sabac bevétele után fejeződött be. Kétségtelen, hogy ezek a hadműveleteknek gyors és eredményes végrehajtását hátrányosan befolyásolták.

De mindezt tudva és figyelembe véve, meg kell említeni, hogy itt is hiányzott a két ho. közt az együttműködés és a kölcsönös támogatás. A Sumadia I. visszavonult anélkül, hogy a Timok I.-et erről értesítette volna. Így megtörtént, hogy utóbbi VIII/21-én egész nap és a 21-ről 22-re virradó éjjelen egyedül maradt. Ez igen kellemetlen következményekkel járhatott volna. A Timok II. csak VIII/22-én reggel értesült, hogy a szomszédja visszament.

Az I. hsg. a felsorolt nehézségek dacára is eredményesen oldotta meg feladatát. Igaz, hogy ez az általános helyzetenél fogva (a cs. és kir.

5. hsg. eredménytelen támadása és visszavonulása) nem volt túlságosan nehéz. És mégis valóság, hogy támadása elég lassú és határozatlan volt, hiszen a es. és kir. 2. hsg. csapatai minden nagyobb kudarc nélkül visszatérhettek a Száva balpartjára.

Hogy a hadtest alakítása szükséges volt-e, mivel a szerbek ezt a köteléket eddig egyáltalán nem ismerték: felfogás dolga.

Általános észleletek az ellenség magatartásáról a csata folyamán.

Az ellenség általában tüzérségi előkészítés nélkül hajtotta végre támadásait és a tüzérség általános támogatásának hiányát a gyalogság nagy veszteségekkel fizette meg.

A gyalogság és tüzérség között hiányzott az összeköttetés. Különösen kezdetben, de a csata folyamán is látni lehetett egyes szakaszokat, sőt századokat, géppuskásosztásokat és ütegeket is, melyek egész alakot mutatva, fedezékek kihasználása nélkül mozogtak a harctéren. Ez a harcszerűtlen viselkedés természetesen sok veszteséget okozott.

Az ellenség az üldözést csak tűzzel hajtotta végre. Ott, hol a működés eredményes volt, rendszerint maga is ki volt merülve és nemcsak hogy csapatokkal nem üldözte ellenfelét, de előfordultak olyan esetek is, hogy midőn a szerbek éjjel visszavonultak, ő maga is visszament.

Az ellenséges gyalogság bátor és áldozatkész volt, de hiányzott a haditapasztalata, amit elsősorban a tisztikarnál lehetett észrevenni.

* * *

A szerbek megnyerték ugyan a csatát, de nem használták ezt ki mert a Szávánál és a Drinánál megállottak. Igaz, hogy ez katonails g é politikailag egyaránt indokolt volt.

Indokolt volt katonailag pedig azért, mert sem a szükséges hadianyaggal, sem kellőképen kiképzett hidászokkal nem rendelkeztek. A hsg. hiányos felszerelése és az utánszállítás — Boszniába való betörés esetén, az őszi esőzések következtében rossz állapotban lévő utak miatt — biztosan csütörtököt mondott volna. Az 1914 évi őszi hadműveletek alkalmával legnagyobb kárunkra magunk is tapasztalhattuk ennek a vállalkozásnak rendkívüli nehézségeit. És végül nem szabad szem előtt téveszteni, hogy az északi arcvonal még mindig ki volt téve esetleges támadás soknak.

Politikailag indokolt volt a megállás azért, mert Románia magatartása — semlegességének kinyilatkoztatása dacára — ingadozó volt, viszont Bulgária csak az alkalmas pillanatra várt, hogy Macedóniába betörhessen. Albánia pedig (Zjuma, Maca és Debra) Isa Boljetinac alatt máris gyülekeztette haderejét Szerbia ellen.

Az elért katonai és politikai eredmény egyaránt nagy volt. Szerbia magatartásával igen jó benyomást gyakorolt meglévő és leendő szövetségeseire; az ellenség pedig becsülni kezdte Szerbiát. A siker nagyon erősítette a hadsereg önértetét és növelte bizalmát; reményt és erőt oltott belé a jövőre nézve.

Az uzicei hadsereg működése, a háború kitörésétől augusztus 23-ig.

Az uzicei hsg. összeállítását, erejét és elosztását, haditervszerinti szerepét, valamint a parancsnoklási viszonyokat a «Jadar-menti csata» megfelelő fejezetében már ismertettem.

A Sumadia II. három oszlopban nyomult Sarganról Visegrád ellen és VIII/16-án az északi oszlop Stari Brodnál a 10. h. dd.-ra, a közép-oszlop Visegrádnál az 1. ho.-ra bukkant. Az egész napon át tartó harc eredménytelen maradt. A Sumadia II. támadásában megállítva, az elfoglalt harcállásokban éjjelezett; a baloszlop Suha goraig jutott előre. A zlatibori portyázó századok és az uzicei dd. egy zlj.-a Bajina Bastanál átkeltek a Drinán és Z[^] 829 Gradinanál megálltak. A limi különítmény Vk. Vardan állt és itt értesült a XVI. hdt.-nek Gorazdan és Focan át való előnyomulásáról.

VIII/17-én a Sumadia II. támadni akart, de szándékában megelőzte az ellenség, igaz ugyan, hogy minden nagyobb eredmény nélkül, mert a szerbek állásaikat kivétel nélkül — mindenütt megtartották. Az uzicei dd.-nak Gradinanál levő zászlóalja és az ugyancsak itt álló zlatibori portyázó századok a nagyobb erejű ellenség nyomásának engedve, visszavonultak a Drina jobbpartjára. A Priboj —Cajetina —uzicei irány védelmére Cajetinából két zlj.-t irányítottak Pribojra, s ezeket a limi különítmény alá rendelték. A plevljei ho. teljesen szétverve, Plevljere igyekezett.

VIII/18-án a Sumadia II.-nél csak tüzérségi harcok voltak. Mivel a plevljei ho. teljesen meg volt verve és visszavonult, a limi különítmény — melynek déli oldala ezáltal teljesen védtelen volt — parancsot kapott, hogy Pribojra vonuljon vissza. A Növi pazari kiegészítő kerület parancsnoka 2000 katonaköteles polgári ruhás emberrel és 5 Denange-ágyúval, sietve megszállotta a sienicai állásokat. Az uzicei dd. megállapította, hogy Bacevcitől északra egy ellenséges különítmény (12. h. dd.) áll. A plevljei ho. Prijepoljenél gyülekezett.

VIII/19-én a Sumadia II.-nél nem történt semmi nevezetes. A limi különítmény Vk. Varadn volt és várt az alkalomra, hogy a Rudo — Uvac—Priboj felé előnyomuló ellenség baloldalát megtámadhassa. A Bacevcinél megfigyelt 12. h. dd. ott állva maradt.

VIII/20-án az ellenség (az egész XV. hdt.-tel) a Gostiljától Panosig

terjedő vonalban, túlnyomó erővel támadta meg a Sumadia. II. jobbszárnyát és közepét. Az összes rendelkezésre álló erők latbavetésével sikerült ugyan az este 7 órakor elcsendesülő ütközetben az ellenség támadását megállítani, de célszerűtlen lett volna a túlnyomó erővel szemben az állásokat továbbra is tartani. Azért a ho. VIII/20-ról 21-re virradó éjjelen Milosevac — Sargan vonalába vonult vissza. Az ellenség nem üldözte. A limi különítmény kitért a XVI. hdt. nyomása elől és Vk. Vardaról visszavonult Cigla—Ljuljas—Crni vrch vonalába, hogy innen a Cajetina—uzicei vonalat védelmezhesse.

Az ellenséges 12. h. dd. átkelt a Drina balpartjára.

VIII/21-én Sumadia II. megerősítette Milosevac —Sargan —Prope-
liste vonalát; az ellenség egész nap a Gostiljan és az attól délre fekvő vonalban visszahagyott utóvéddel harcolt. Délután az utóvéd is Milosevacra vonult vissza, az ellenség pedig Janjac —Gostilja —Karaula —Zapoljska— Karaula— Stolac—Orlinja vonaláig nyomult előre. A limi különítmény Cigla Kar—Ljuljas—Orlic—Crni vrch. vonalát védte; az uzicei dd., miután a 12. h. dd. Boszniába elvonult, elfoglalta régi állásait.

VIII/22-én a Sumadia II.-nél és az uzicei -dd.-nál a helyzet változatlan. A limi különítmény kénytelen volt az ellenség nyomásának engedni és Liska—Tormik vonalába visszavonulni, de az ellenség nem üldözte a csapatokat.

A hfp. az ellenség további előnyomulásának megakadályozására egy-egy harmadik vonalbeli ezredet és egy Debange úteget irányított Nisből Uzicere és Rokin brdora, valamint Ljenicebe.

VIII/23-án az uzicei dandár a ljuboviai különítménnyel Bajina Bastanál helyreállította az összeköttetést. A Sumadia II.-vel szemben az ellenség a Kar. Stolac—Vardiste vonalát tartotta. A Prijepoljenél levő ellenség (8. h. dd.) bevonult Növi városba, de a következő napokban önként Foca—Gorazde vonalába vonult vissza.

Ezekben a harcokban az uzicei hsg. vesztesége a következő volt:

elcseszt 4 tiszt, 202 legény; megsebesült 15 tiszt, 886 legény; eltűnt — tiszt, 220 legény; összesen 19 tiszt, 1308 legény.

Elhasznált lövészer: fegyvertöltény: 1,200.000, tüzérségi lövedék: 5.700.

Az uzicei hsg. feladata a kis területen való támadás volt. Visegrád tervezett elfoglalásával és a felső Drinan való megjelenésével, ezen a területen minél nagyobb erejű ellenséget kellett lekötnie, hogy az ellenség — főerejének (az 5. hsg.-nek, mely most vívta a döntő csatát) támogatására — semmit el ne vonhasson. Ezt a feladatot természetesen csak a legvakmerőbb támadó fellépéssel lehetett megoldani. Támadásával egyidejűleg védte a Visegrád— Mokragora— uzicei fontos irányt is.

Az uzicei hsg. támadása — harcászati szempontból Ítéelve — nem

sikerült, mert az egész XV. és XVI. hdt. nagy része, azaz majdnem az egész 6. hsg. harcolt ellene. Hadászati szempontból azonban ez a hsg. — támadó fellépésével — a fentemlített feladatát teljesen megoldotta.

A két fél előkészületei a további hadműveletekre.

A monarchia hadseregeinek új csoportosítása.

Midón a cs. és kir. 5. hsg. a Drina balpartjára, a cs. és kir. 2. hsg. a Száva balpartjára visszavonult, a cs. és kir. 6. hsg. Uzice irányában való előnyomulását beszüntette; a Balkán haderőt újra csoportosították. A haderő IX/15-én a következő képet mutatta:

a) a Szerémségben báró Lütgendorf altbgy. parancsnoksága alatt állott: Zimonymál a 14. gy. dd. és a nehéz tüzérség, az önálló 29. gy. ho. Sabacnál és Mitrovicával szemben, a 107. npf. dd. biztosította közvetlenül a határt. Ide tartozott még a Duna-hajóraj.

b) Az 5. hsg.: VIII. hdt. és a 104. npf. dd. Ráca, a XIII. hdt. Bjelina körül.

c) A 6. hsg.: XV. hdt.; feladata Zvorniktól délre a Novo Selo — Batartól délnyugatra fekvő Glavicice vonalat védeni. Ide tartozott még a 13. gy. dd. Loznicával szemben, a 48. gy. ho. (10., 11., 12. h. dd.) Zvorniknál, a 40. h. gy. ho. két menetezreddel megerősítve, a 48. gy. ho. mögött áll.

XVI. hdt. megerősítve a 109. npf. gy. dd.-ral Vlasenica és Srebrnicanál. Ez Novo Seltől Slapig; az 1. gy. ho. (7., 8. és 9. h. dd.) pedig Stari brodtól Focaig biztosította a Drinát.

A szerb hadseregről Potiorek tbszgy. a következő képet alkotta magának: 3—3 ho. van a Macvaban és Loznica—Ljesnica—Zavlaka területén, 1 ho. Krupanjnál, 2 ho. Valjevonál, 2 ho. Obrenovacnál, 1 ho. Uzicenél.

A szerb hadsereg új csoportosítása IX/2-án.

1. I. hsg.: A Sumadia I. Sabac körül, Vladimirci Duna I. Obrenovac, lov. ho. Sabac körül.

Feladata: A Sumadia I. és a lov. ho. Sabacnál gyülekeznek és átkel a Száván, a Duna I. és az obrenovaci különítmény helyükön maradnak.

2. II. hsg.: A Morava I. Crnabara—Badovinci, a kombinált ho. Badovincitől délre — Novo Seloig, Bogatic a Timok I. Duvaniste — Lipolist, a Timok II. Bel otic—Dublje.

Feladata: Biztosítani a Drinát, torkolatától Lje&uacaron északi szegélyéig.

3. III. hsg.: a Drina I. Ljesnica és ettől délre Brezjak, a Drina II. Loznica és attól délre, a Morava II. Krupanj.

Feladata: Biztosítani a Drinát Ljesnicától Zvornik-ig.

4. Uzicei hsg.: Kremna.

Feladata: Mokra gora-tól a montenegrói —pléviyei csoporttal együtt-működve, Visegrád ellen támadni.

5. Granicevski különítmény: Pozarevacnál.

A montenegrói hadsereg csoportosítása.

1. Lovceni különítmény: Bojana—Vukovica, 6750 ember,
2. hercegovinai különítmény: Vukovica —Piva, 9000 ember,
3. ramovicai különítmény: mint összekötő csoport, 1400 ember,
4. ó-szerbiai különítmény: Albániával szemben, 7000 ember,
5. Gusinje helyőrsége: 1370 ember,
6. Rozany helyőrsége: 200 ember,
7. Sandzak helyőrsége: Novi-pazari dd. Plevlje és Pevceva glava között 14.600 ember,
8. drinai különítmény: 6200 ember.

Midőn a szerbeknek sikerült a Monarchia csapatait Szerbiából kiszorítani, az orosz hsgf. azzal a követeléssel állott elő, hogy most Szerbia intézzen támadást a Monarchia ellen. Ezt a követelést azzal indokolták, hogy a Monarchia seregeinek tetemes részét a szerb harctérről Galíciába szállította és így erősen megapadt hadseregével, aligha tud ellenállani a szerbek támadásának.

Az általános viszonyok azonban nem kedveztek. Albániában Boljetinac Izo hadsereget gyűjtött, hogy ezzel szerb területre törjön be; Bulgária is csak az alkalmas pillanatra várt, hogy megbosszulhassa az 1913. évi breganicai vereséget. Dél-Szerbiában is vissza kellett tartani egy bizonyos erőt.

És mégis a szerb hsgf. — amint egy kissé rendezte hadseregét — az oroszok követelésének legalább részben eleget akart tenni s az uzicei hsg.-gel és az I. hsg.-gel megkezdte a támadást.

Az uzicei hadsereg támadása Visegrád ellen.

VIII/28-án este az uzicei hsg.-nél a helyzet következő volt:

a) Az uzicei dd. a Drina jobbpartján állt és pedig a Tresnjica p.-tól Kar. Derventaig; vele szemben teljes csend volt.

b) a Sumadia II. Orlinja Z[^] 972—Panos—Trsevina—Pozdercicivel szemben.

c) a Limi különítmény Vk. Varda—Ravno brdo —Ustibarska p. vonalában; arcvonala előtt alig volt ellenség.

Az uzicei hsg. VIII/28-án a hsgf. parancsot kapott,

hogy készítsen mindent elő a Visegrád elleni támadás megismétlésére; a támadás megkezdésének időpontját később közlik.

Ennek alapján VIII/30-án Bozanovic tbk. így intézkedett:

a) Az uzicei dd. állva marad,
 b) a Sumadia II. feladata: egy ezreddel és egy üteggel megerősíteni Vk. Stolac—Kar, Dikava—Gostilja, egy zlj.-jal és egy üteggel Orlinja—Kar. Stolac vonalát. A ho. Milosevac —Sargan — Prepelistenél gyülekezik.

c) a limi különítmény feladata: VIII/31-én Vk. Varda—Ravno brdo vonalából előnyomulni, megerősíteni Vihra— Varda vonalát és Suha gora—Buják pl. irányában felderíteni. Erejének egy részével, az ibari ho. kiegészítő csapataival Zisic ezr. parsága alatt, aki ekkor Prijepoljeban volt, Timor— Zabrdje—Javocje vonalában előnyomulva, Vjetrenik—Goles—Vucevica pl. vonalát megszállani és megerősíteni.

d) Vukotic szerdár—sandzaki—montenegrói erők parancsnoka — e napon jobbszárnyával Metalka és Gradina, balszárnyával Celebic — Rovac irányában felderítést végez.

IX. 3. Az uzicei hsg. helyzete:

a) Az uzicei dd. (9—0—2) p. Tresnjica—Rogacica—Bajina Basta—Kar. Derventa,

b) a Sumadia II. (16-3-5) Vk. Stolac Z 1673-Stolac 1197-Orlinje vonalában,

c) a limi különítmény jobboszloppal (14—0—2) Vihra—Vardanaí, feladata Suha gora-t elfoglalni; baloszloppal (4½—0—1) Vjetrenik-nél, feladata Goles—Vucevica pl.-t elfoglalni; az utóbbi Golesnél harcba keveredett egy kb. egy zlj. erejű ellenséggel, melyet visszanyomott.

IX/15. a Sumadia II. három oszloppal támadta meg ^ 979 Panost és a délutáni órákban harc nélkül el is foglalta. A limi különítmény is előre jutott.

Az uzicei hsg. elérte Babina gora—Panoš—Suha gora— Viogor Z 1375 vonalát; járőrei a Drináig nem találkoztak ellenséggel. A montenegróiak Golo brdo—Zlatorog—Humicig jutottak előre.

IX/6. Mely napon, mint ezt későbbben látni fogjuk — a Száván való átkelés történt — a szerbek megerősítették az előző napon megszállott állásaikat.

IX/8. Az uzicei hsg.-nél nem történt fontosabb esemény. Az ellenség a Szerémségbe való betörésnek ellensúlyozására újabb támadást intézett az alsó Drinán át.

IX/9. A szerb hsgfparság intézkedése szerint az uzicei hsg.-nek 10 zlj.-at és 1 üteget át kellett adnia a III. hsg.-nek Valjevoba.

Emiatt be kellett szüntetni a Visegrád megtámadására folyó elő-

készületeket; így az uzicei hsg. feladata ismét a védelem volt, s csupán az elfoglalt állások megtartásában merült ki.

IX/11. A montenegrói Sandzak hsgparság. Focanál átkelt a Drinán, az ellenség Ralinovik felé vonult előle vissza.

IX/13. Hírszerzés céljából tüzérségi tűzben a szerb hírszerzőkülönítmények az egész vonalon átkeltek a Drinán és pedig:

a) Az uzicei dd.-tól egy zlj. és egy portyázó szd. Bajina Bastanál, ez Gradina-ig jutott előre.

b) a Sumadia II. Visegrádnál a Drina jobbpartjáiig jutott el, ahol azt a parancsot kapta, hogy még az éjjel foglalja el a Drina-hidat, Stari brod-nál keljen át a Drinán és Han Semecnél támadja meg az ellenség baloldalát,

c) a limi különítmény jobboszlopa Miriloviénál állt, középszlopa a Lim torkolatánál, baloszlopa Medjedjaig, az ibari különítmény pedig Ustipracaig jutott előre.

IX/12. kz uzicei dd.-tól átkelt még egy zlj. a Drinán és az előző napon ideérkezett csapatokkal karöltve, az ellenséges 9. npf. hadtápdandárt Osmace irányában szorította vissza.

A Sumadia II.-nél megállapították, hogy az ellenség az éjjel a visegrádi fahidat felgyújtotta, a kőhidat pedig felrobbantotta. A Visegrádnál megkísérelt átkelés a hatásos ellenséges tűzben nem sikerült. A technikai eszközök elégtelensége miatt Stari Brodnál is csak 2 szakasz gyalogság kelhetett át.

A limi különítmény átkelési kísérletei szintén nem sikerültek és pedig szintén a technikai eszközök hiánya miatt. Az ibari különítmény ezredének azonban Ustipracanál sikerült átkelnie.

A további hadműveleteket a főharctéren lejátszódott eseményekkel együtt tárgyaljuk.

A szerb hadsereg betörése a Szerémségbe.

1914. IX/16. - IX/13-ig.

A szerb hsgfarság elhatározta, hogy betör a Szerémségbe s a végrehajtással az I. hsgparságot bízta meg azzal az utasítással, hogy IX/5. és 6-ika közt Kupinovo tájékán keljen át a Száván. Az átkelés támogatására meghagyták a II. hsg.-nek, hogy a Timok I. a IX/5— 6-a közti éjjelen éjfélkor Mitrovicanál keljen át a Száván, s foglalja el a szerémségi Mitrovicát.

IX/8. Az I. hsgparság intézkedése szerint a Sumadia I. ho.-nak Podgoricka ada-nál, Ml. Kupinovonál és Novo Selonál éjjel 1 óraker kellett átkelni a Száván; az utóbbi helységnél hidat kellett verni. A Duna I. ho.-nak tüntetnie kellett Novo Selo és Skela között, főerejével pedig

a Sumadia I. után a hídon átkelni, ezután ugyancsak a hídon lov. ho.-nak kellett átkelnie és Grabovcin át északnyugati irányban felderítenie. A fenti gy. hadosztályokat és az obrenovaci különítmény lovasságát egyesítették és ez, mint hadsereglovasság hivatva volt, Surcinon át északkeleti irányban felderítést végezni. Az obrenovaci különítménynek, mint hadseregtartaléknak, Obrez —Kupinovonál kellett gyülekeznie.

A Duna I. Usee és Skela között egy-egy ezreddel pontonokon átkelt a Száván, megtámadta Kupinovo-t és miután zömével is átkelt a Novo Selonál vert hídon a Száván, este Progar—Asanja—Kupinovo területén éj jelezett.

A Sumadia I. intézkedésszerűleg három helyen kelt át a Száván és miután a 32. npf. gy. ezrednek kb. egy zlj.-át visszaszorította, Marica salas—Suhi gaj—Vitojevci vonalát érte el.

A lov. ho. d. u. 5. órákor, a hadsereglovasság d. u. 6 órákor keltek át a Novo seloi hídon, előbbi zömével Obreznél, utóbbi pedig Kupinovonál éj jelezett. A felderítő osztagok az ellenséggel érintkezésbe kerültek.

A II. hsg.-nél a Timok I., melynek feladata volt, hogy elfoglalja Mitrovicát, IX/5-én Lipolistnál laktáborozott. Ereje: 17.500 orosz fegyverrel ellátott gyalogos, 24 löveg, 20 ϕ ; összesen 25.000 ember. A gyalogság, új fegyverét nem ismerte, a hadihídanyag rossz állapotban és elégtelen volt. Kondié tbk. 5-én reggel Bogatice-n kapta meg az átkelési parancsot és d. e. 10 órákor kiadta a szükséges intézkedéseket a ho.-nak Glusci—Nocaj-ra való útbaindítására. A Timok I. csapatai 11 órákor indultak el és 30 km.-nyi menet után — késő éjjel — fáradtan érkeztek meg Glusciba. A ho. parnok úgy intézkedett, hogy egy gy. ezred és egy üteg Mitrovica ellen tüntessen, a ho. zöme pedig Mitrovica és Jarak között, a tüzérségi tűz védelme alatt, keljen át a Száván. Az átkelés éjfél helyett reggel 5 órákor kezdődött meg, és d. e. 10 órákor a 13. gy. ezred — a ho. éle — már fejlődött a Jarak—mitrovica-i úton.

A parton levő ellenséget rövid tűzharc után visszaszorították, de a déli órákban Jarak —Saáinek irányából az ellenség (74. gy. ezred) erős támadást intézett, melynek ellensúlyozására csak a 15. gy. ezred két zlj.-át lehetett tűzbe vetni. Az ellenséges tüzérség tűzhatása erősebb volt; a szerb gyalogságnál a lőszerhiány épen akkor kezdte hatását éreztetni, mikor d. u. 6 órákor az ellenség legerősebben támadott. Mivel a híd még mindig nem volt kész és a pontonokon való átszállítás igen lassan haladt, az átszállított tüzérség, hogy el ne fogják — vágóban visszament. A szerb gyalogság támadó ellenséges lovasságnak nézte a vágató tüzérséget és tüzelt rá. A fejetlenség mind nagyobb lett, sokan úszva akartak megmenekülni. Midőn este 10 órákor az ellenséges 57. gy. dd. Jarak felől támadást intézett; a nap sorsa meg volt pecsételve.

Az átkelt csapatokból azok, amelyek a Szávába meg nem fulladtak, fogságba estek. A veszteség kb. 5.000 ember, 4 ágyú és 10 $\hat{\text{O}}$ volt. Kondié tbk.-ot és vezérkari főnökét felváltották és a Timok I. parancsnokául Zivanovic vk. ezredest nevezték ki.

IX/7. A Timok I. ho. kudarca bénítólag hatott az I. hsg.-re. Az egész hsg. az előző napon elért állásokban maradt és csak a lovasság folytatta a felderítést.

Alov. ho. három ezreddel Ogar—Tovarnik, egy ezreddel Grabovci — Klenak irányban haladva, megállapította, hogy az ellenség Nikinci — Budjanovci—Mihaljevci-ben van; tovább előre jutni nem tudott és Tovarnik—Ogar—Grebovci-n éj jelezett. A hsg. lovasság gyalogsággal éjjel Jakovo—Boljeveire ment vissza. A Timok I. a'tegnapi vereség után Zasavica—Sabac vonalát szállotta meg és a Timok II. egy gy. ezredével, egy lov. századával és egy ütegevel megerősödött. Belgrád védőrségéből Ostruznicánál 3 és félszázad kelt át a Száván. A Duna II. ho.-t Raljaból Obrenovacra irányították.

IX/8. Az I. hsg. állásainak megerősítésén dolgozott. A lov. ho.. felderítő csapatait a Nikinci felől jövő ellenség Tovarnik—Platicevora szorította vissza. A hadsereglovasságnak Jakovonál lévő részeit este túlnyomó erő támadta meg és Progarra vetette vissza.

IX/9. A lov. ho. Mihaljevci—Subotiste— Nikinci vonalában állt, mivel Budjanovcinál az ellenség benyomta a vonalát. A Duna I. ho.-nak sikerült Becmen—Dec helységeket elfoglalnia s az egy dd. erejű ellenséget visszaszorította. A hsg. lovasságot Asanja—Dec vonalára vették vissza.

Az I. hsg., amely ekkor Asanja volt, másnap támadni akart; a hsgfparság meghagyta Belgrád védőrségének, hogy egyes részeivel Ostrovo—Ciganlija és Ostruznica között keljen át a Száván. A Duna I. ho.-nak Surcin—Dobanovci ellen kellett támadnia. A Sumadia I. ho.-nak meghagyták, hogy Tovarnik—Kariovei-ig nyomuljon elő.

Időközben az ellenség két ezreddel betört Parasnicaba, de innen ismét kiűzték, míg a III. hsg. ellen — különösen Radalj-nál és Citluk-nál — eredményeket ért el.

A hsgfparság a drinai támadások miatt elhatározta, hogy megerősíti a III. hsg.-et és az uzicei hsg. állományából 10 zlj.-at és 1 h. üteget Vájlj evön át Br ez jakra rendelt. A Vájlj evön levő kombinált ezredet és a Duna II. ho.-t pedig Obrenovacról Krupanjra (Valjevoig vasúton) irányította.

IX/10. A Duna I. több oszlopban előnyomulva 10^h-kor harc nélkül elérte Surcin—Dobanovci—Dec vonalát. Az ellenség ugyanis az éj folyamán visszavonult Indija—Batajnica vonalára. A ho. folytatta előnyomulását és Zimony— Ugrinovci— Dec vonalában éj jelezett. A Sumadia

I. Karlovcic—Tovarnik—Grabovci helységeket harc nélkül érte el; az ellenség vele szemben Hrtkovci—Budjanovci—Pecinci vonalában volt. A hsg. lovasság, melyet Vojkara irányítottak, harc árán elfoglalta ezt a helységet és a két Párna között a vasúti vonalat szétrombolta. A low ho. gyalogsággal megerősítve Indija— Ruma irányában felderítést végzett s eközben Nikinci és a Budjanovcától délre húzódó vonalat érte el. A jelentések szerint az ellenség Hrtkovci—Jarcina—Kanal—Lumna vonalában állt meg.

A 29. gy. ho. miután meghiúsította Mitrovicanál a Timok I. átkelését, IX/10-én éjjel a 104. npf. dd.-tól követve, a 7. kombinált ho. segítségére sietett, mely túlerővel harcolt és mivel nyugati szárnyát Dec-nél átkarolták, Stara Párnára vonult vissza, ahová a keleti szárny Beranijáról és Zimonyból már előbb megérkezett.

Az I. hsgparság az előnyomulás folytatására a hsgfparásztói erősbítéseket kért, de értesült, hogy ezekre nem számíthat. A II. hsg.-nél csak tűzérési harcok folytak; a III. hsg.-nél Kosutnja stopa—Zdrela vonalában erős harcok fejlődtek, amelyekről később lesz szó.

IX/11 Az I. hsg. összes egységeivel folytatta előnyomulását.

A Duna I. három oszlopban előnyomulva, Stara Banovce—Stara Párna—Golubinci vonalában ellenségre talált és d. u. 4^h-ig Nova Párnától 1 km-re, Stara Párnától délre 1 km-re és a Golubincitől délre fekvő vonalig jutott előre, ahol az üldözés az éj beálltával félbeszakadt. A Sumadia I. szintén három oszlopban nyomult elő Ruma— Susinci ellen, de már Popinci—Hrtkovci vonalában erős ellenállásra talált. Popincit nem sikerült elfoglalnia, de Jarakot éjjeli támadással bevette. A hsg. lovasság Golubincinél tűzharcba bocsátkozott, de este Krnje-sevci-re vonult vissza. A lov. ho.-t Rumara irányították, ez Popincinél erős tüzet kapott, Kontic salas—φ- 84-nél (útkeresztezés Vojka és Popinci között) kitért s az esti órákban az ellenséget Popinci elhagyására kényszerítette. A Belgrád védőrségéből átkelt csapatok Zimony északnyugati irányát tartották.

Időközben a III. hsg. válságos helyzetbe került. Az ellenség a Drina II. kivételével megtámadta az egész arcvonalat s a Morava II.-t és a Drina I.-et visszaszorította. A Duna II. Peckától Mramorra ment.

Ezen a napon tetőpontját érte el a szerbek betörése a Szerémségbe. A III. hsg.-nél lejátszódott események következtében a szerb hsgfparáság elhatározta, hogy a döntő csata megvívásához egyesíti az egész haderőt és hogy minden mellékes céloktól eltekint.¹

A hsgfparáság intézkedései a következők voltak:

A II. hsg.-tői a kombinált ho. Tekeris—Zavlakara induljon, helyét

¹ Ennek az elhatározásnak indító oka semmiesetre sem volt a 29. ho. szereplése. (A 29. ho. a megtámadott 7. ho. segítségére sietett.)

Morava I. foglalja el; a Timok I. Dubljenél összpontosíttassék. Az I. hsg.-tól egy ho. még az éjjel Debrere, onnan Valjevora irányítandó.

IX/12. Az I. hsgfparság a Duna I. ho.-t jelölte ki Debre—Valjevora való elindulásra. A lov. ho.-nak kellett — a hsg. tartalék egy gy. ezredével — a Duna I. eddigi arcvonalát megszállni. Parancsa volt, hogy tartózkodjék a támadástól és a legkisebb ellenséges nyomás elől is térjen ki. A Duna I. visszavonulása teljesen sikerült.

Időközben a hsgfparság a Sumadia I. visszavonulását is elrendelte; ennek leleplezése ismét csak a lov. ho.-ra hármlott. Az ellenséges 57. gy. dd. d. u. 2^h-kor megtámadta Popinci helységet, egy ellentámadással azonban sikerült azt visszavetni Petrovci irányába. Sibacnál is megjelent egy ellenséges oszlop, amely elfoglalta ezt a községet. A Sumadia L-nek az éj leple alatt — erős esőben — sikerült Marica sals—Suhi gaj—Grabovci vonalába zavartalanul visszavonulnia.

A lov. hop. a Duna I. felváltására és visszavonulásának fedezésére következőképen intézkedett:

Jobb védőszakasz (1—8—1): Növi Banovci—Nova Párna— Vojka;

bal védőszakasz (1—4—1): Vojka—φ. 84 vonala, a tartalék (2—4—1) Simanovcinál helyezkedik el.

11^h-kor értesültek, hogy a Sumadia I. is visszavonul. Ez igen megnehezítette feladatát, mert most már az ő magatartásától függött az egész hsg. sorsa. Elhatározása: A Növi Banovcitol Hrtkovciig terjedő szakaszban lovas utóvédeket kikülöníteni. A 4 utóvédcsoport lassan — az ellenséggel állandóan érintkezésben — ment vissza, de Limanovci és Krnjesev mégis a szerbek kezében maradtak, mert az ellenség Kraus altbgy. határozott parancsa ellenére — nem üldözte elég erélyesen a visszavonuló csapatokat; a 29. gy. ho. Popinci — Jurkavic, a 7. gy. ho. Vojka—Nova Párnáig jutott előre.

A II. hsg.-nél a Morava I. elfoglalta a kombinált ho. helyét; a Timok I. Dubljenél gyülekezett; a Timok II. megszállotta Vidojevicat és balszárnyával a Jadarra támaszkodott.

A III. hsg.-nél fontosabb események nem fordultak elő.

IX/13. A hsgfparság intézkedett, hogy a Drina I. Peckara, a Sumadia I. és a lov. ho. Sabacba menjen, s hogy a hidakat felbontsák. A Sumadia I. visszavétele a Száva jobbpartjára sikerült, ép így a lov. hadosztályé is.

IX/14. Éjfél után 2^h-kor a Szerémség teljesen ki volt ürítve és a hidak fel voltak bontva.

Megjegyzések.

A szerb hsgfparság csakis az orosz hsgfparság kifejezett és többször hangsúlyozott kívánságának engedve támadott.

A támadás irányát helyesen választotta meg, mert a 2. hsg. fő-

erejének elszállításával gyengített szerémségi erőkkel szemben inkább remélhette, hogy eredményt ér el, mint az 5. vagy 6. hadsereggel szemben. Az átkelési pontnak tovább keletre való áthelyezése, az erők nagy eltolódásával járt volna s növelte volna a technikai nehézségeket is. A gazdag Szerémség segélyforrásai az utánszállítást is hatalmasan megkönnyítették, míg a Boszniába való betörés esetén az utánszállítás — különösen most ősszel — igen nagy nehézségekbe ütközött volna.

Az erő, melyet erre a célra fordítottak, három gy. és egy lov. ho. volt. Ez, az egész erőhöz viszonyítva, több mint elégségesnek mondható. Hogy a hsgfparság meddig akart ezekkel az erőkkel előtörni és hogy a támadásnak mi volt a végcélja, a szerb vezérkari munkából nem tűnik ki. Nem hiszem azonban, hogy nagyon távolfekvő cél lebegtetett szeme előtt. Számítani kellett azzal, hogy a Boszniában lévő — most már helyreállott harckészségű — hadsereg nem fogja tétlenül nézni ezt a betörést, mint ahogyan azt sem lehetett feltételezni, hogy a Szerénységben lévő erőket egykönnyen meg lehet semmisíteni. Az időpontot talán túl későinek lehetne minősíteni. A 2. hsg. elszállítása már megtörtént, a Szerémségben levő erők pedig minden támadás nélkül is le voltak kötve.

Az átkelés végrehajtásával — a Pancsovatól Mitrovicáig — sok helyen véghezvitt tüntetéssel egyetértek, de azzal egyáltalán nem, hogy Mitrovicánál egy hadosztállal, a támadó erők egy harmadával tüntettek. Ha itt tüntetésről volt szó, akkor egy ho. sok; önálló fellépésre viszont ez az erő kevés volt. Célszerűbbnek mondanám, ha az egész erő egy szakaszban, természetesen több hídon kelt volna át. A Timok I.-nél a csapatoknak — minden előzetes menetértesítés nélkül — közvetlenül az átkelés előtt 30 km-t kellett menetelniök; a ho. parnok 14 órával az átkelés előtt kapta meg az átkelési parancsot; az átkelési helyet nem ő, hanem a hsgparság közege szemelte és jelölte ki. Itt úgylátszik lebecsülték a folyón való átkelés nehézségeit. A főerő átkelésére Novo Selonál mintaszerű intézkedés történt és a végrehajtás is kifogástalan volt. Helyes volt az is, hogy Skelanál egy második hidat vertek.

Az átkelés után azonban előnyomulás határozottan lassú volt. Lehet, hogy ennek az volt az oka, hogy a betörésnek nem volt határozott célja. Mindenesetre elővigyázatara intett a Timok I. sorsa is.

Midőn a III. hsg.-nél a viszonyok kritikussá váltak, a hsgfparság nem elégedett meg félrendszabályokkal, hanem azonnal beszüntette a szerémségi kalandot és visszarendelte az egész hadsereget, ami csak helyesíthető. A visszavonulás fedezésénél a lov. ho. magatartása példaszerű volt.

Ha most a fentiek alapján azt a kérdést adom fel, nem lett-e volna célszerűbb, ha az egész betörés elmarad — akkor erre a feleletem csak «igen» lehet.

A Monarchia hadseregeinek támadásai a közép és alsó Drinán.

A szerb I. hsg.-nek a Szerémségbe való betörésének ellensúlyozására Potiorek tbszgy. IX/8-án Parasnicától Ljubovijaig terjedő szakaszban megkezdte a támadást. Ezzel megkezdődött a Drina-menti csata.

A két fél helyzete IX/7-én este.

a) *A Monarchia hadseregei (szerb nyilvántartás szerint).*

5. hsg. 104. npf. dd. a Száva baipurtján Jarak—Mitrovica — Bosut, VIII. hdt. 21. Ldw. ho. Bosut—Ráca. 9. gy. ho. Ráca—Seliste. XIII. hdt. 36. gy. ho. Medjasi—Amalija. 42. honv. gy. ho. Janja.

6. hg. 13. gy. dd. Glavicice-Sepak turski, XV. hdt. (42*4-4-18) 48. gy. ho. (10., 11., 12. h. dd.) Kozluk-Zvornik. 40. honv. gy. ho. Batar-tól ny.-ra a Tavna-völgyében. 4. és 5. h. dd. a Drinjaca torkolatánál. XVI. hdt. (41-2½-20) 1., 2., 6., 13. h. dd. Zelinje és ettől délkeletre, 109. npf. dd. Bratunac—Biljaca, 8. gh. dd. Cajnice. 7. és 9. h. dd. — hadtesttartalék — Nova-Kasaba.

b) *A szerb csapatok helyzete.*

I. hsg. Morava I. Ráca—Krusik. Kombinált ho. Krusik — Z[^] 100-zal szemben, Novo Selótól ény.-ra Timok I. Sabac—Mitrovica. mitrovicai különítmény (Timok II. két zlja:) Mitrovica—Ráca. Timok II. (1 ½ ezred) Dublje, hsg. tartalék.

II. hsg. Drina II. Novo Selótól ény. — Zeravija p.-ig, Drina I. ZSravija p. — Fnzv. H. Brasinja. Morava II. Borinska r.-től — a Trijesnica p. torkolatáig egy ezreddel, két gy. ezred hsg. tartalék Kostajnicka Mhn.-nál. Misic ezr. kül. kombinált ezred, I/III. zlj. és 2 ütég Trijesnica — Ljub ovija.

III. hsg.: Uzicei dd. Drlace—Derventa, Sumadia II. Vk. Stolac — Panos. Limi különítmény Suha Gora—Buják Viogor.

Potiorek tbszgy. haditerve: Támadás a középén; azaz az δ . hsg. betör a Macvába, a hsg. átkel aDrinán és Gucevo—Boranja—Jagodnja ellen támad, 8. h. dd. védi a felső Drinát.

A szerb hsg. haditerve: védő magatartás a középén, támadás a két szárnyon, vagyis védelem a Drinán Ljubovijaig, támadás a Szerémségben és Visegrád ellen.

Szeptember 8.

Az 5. hsgp. elrendelte, hogy a VIII. hdt. átkarolólag támadja meg Parasnicat, a XIII. hdt. a 36. ho.-val keljen át Medjasinál, a 42. honv. ho. tüntessen az Amajlija—glavicicei szakaszban.

A 6. hsgp. elrendelte, hogy a XV. hdt. támadjon a 48. gy. ho.-val Kozluknál, a XVI. hdt. a 4. és 5. h. dd.-ral — a Drinjaca torkolatánál,

az 1., 2., 6., 13. h. dd.-ral Zelinjenél, a 109. npf. dd.-ral Ljubovijanál, végül a 7. és 9. h. dd. maradjon Nova Kasabanál, mint hadttestartalék.

A II. hsg.-nél, a Morava I.-nél az ellenséges VIII. hdt. reggel 6 órakor megkezdte a Parasnica és Crna bara mellett, a 36. gy. ho. Medjasinál a Drinán való átkelést. Mikor Stepanovic tbk. tudomást szerzett az átkelési kísérletekről — elrendelte, hogy a Timok II. induljon el Klenjebe, a Morava I. támogatására.

A Morava I. parnoka az előző napi tüzérségi tevékenységből azt következtette, hogy 8-án az ellenség meg fogja kísérelni az átkelést, s ezért a Drinán lévő csapatait oly módon erősítette meg, hogy tartalékban csak két zlj.-t hagyott. A 36. gy. ho.-t átkelése közben Medjasinál véresen visszaverték, míg Parasnica irányában az ellenség eleinte 4 helyen átkelve, némi eredményeket ért el. De midőn a Morava I. parnoka megtudta, hogy a Timok II. segítségére jön, még az utolsó zjl.-át is harcba vetette és különösen az Őmezov cardak irányából kifejtett tüzérségi tevékenységgel végre estig, itt is sikerült az ellenséget (104. npf. dd., 21. Ldw. ho. és 9. ho.) a Száva és a Drina balpartjára visszavernie.

Mivel a Timok I.-nél nem voltak harcok, a II. hsgp. — hogy tartalékot teremtsen magának — meghagyta a Timok I.-nek, hogy egy gy. ezredet és három üteget küldjön Bogaticba. Ezeket Crna baranál részben harcba vetették, mert a Timok II. még nem érkezett meg. Midőn ez végre megérkezett, a Timok I. visszakapta csapatait; a Timok II. parnoka megállapodott a Morava I. parnokával, hogy a Timok II. átveszi a határvédelmet a Drina torkolatától Parasnicaig.

Miután így a II. hsg. az ellenség átkelését visszaverte, szeptember 9 —12-e között itt említésre méltó események nem fordultak elő.

A III. hsg.-nél a Drina II.-vel szemben IX/13-ig, a Drina I.-el szemben IX/8-ig csak tüntető tüzérségi harcok folytak.

A Morava II., az előőrs-szolgálatot teljesítő 2. gy. ezred három zászlóaljával az első vonalban, a tartalékkal Δ. 890-en állott, míg az 1. és 3. gy. ezred négy üteggel és lovassággal — mint hsg. tartalék — Kostajnicka ml.-nél volt. Misié ezredes különítménye Culine Uzovnica és Ljubovijanál egy-egy zlj.-jal, Sanacnál a tartalékkal (két zászlóaljjal) helyezkedett el.

A 4. és 5. h. dd. reggel 6 óra 30-kor a Drinjaca torkolatánál hidat vert és átkelt a Drinán. Elfoglalta -φ. 529— Culinet s a szerb zlj.-at 11 óra 30-kor Cavcici-re nyomta vissza. Midőn Jurisic tbk. erről értesült, a hsg. tartalékból az I/II. gy. ezredet Crni vrch Δ. 890 és Kosutnja stopa-ra, a lovasságot Sanacra irányította, ahova ő maga is ment. Az ellenségnek Cavcici ellen intézett támadása nem sikerült, de a szerb ellentámadás is fiaskót vallott.

Ugyan e napon reggel 4 órakor a 109. npf. dd. Ljubovijatól dél-

keletre kelt át a Drinán, miért is Misié a tartalék zlj.-át Proslopra irányította. Mivel időközben a 2. h. dd. Rovasicról a Drinán felfelé menve Ljubovijanál átkelt, a kombinált ezred parnoka elrendelte a Dugó magaslat megszállását, ami d. u. 5 óraker sikerült is. Ljubovija elfoglalása után, e napon ez ellenség itt nem haladt előre.

Az ellenséges 11. h. dd. Zvorniknál átkelt és a 2. ezred jobb zászlóalját viaszorítván, fele úton Bobije és Ml. Zvornik között megállott.

Szeptember 9.

Potiorek tbszgy. a mai napon úgy intézkedett, hogy az 5. hsg. tüntessen, a 6. hsg. foglalja el Gucevot—Boranjat—Jagodnjat — Sakolska pl.-t. A XV. hadtestnek Kam—Crni vrch, a XVI. hdt. Kosutnja stopa —Proslop szakaszt kellett megtámadnia.

A Drina I. balszárnyán lévő Brasinski hn.-nál az ellenséges 13. gy. dd. reggel 1 óraker megtámadta az itt levő lovasságot és ezt visszanyomta. A nap folyamán a ho. par. Loznicáról apránként 3 zlj.-at és 2 üteget küldött a ☉ 280 magaslatra és délután 3 óraker Dimitrijevic ezredes támadást intézett Klisar Gucevo—☉280—Brasinja ellen, de ezek a pontok az ellenség kezében maradtak.

A Morava II.-nél a 11. h. dd. átkaroló támadást intézett Markoviéin át Bobije felé, mire a ho. par. megengedte a 2. ezrednek, hogy szükség esetén Radakovac Δ 670—Δ 459-re, esetleg Crni vrch ☉ 890—Lipniéko brdo-ra vonuljon vissza. Délután 5 óra 3'-kor a ho. par. elrendelte a visszavonulást és pedig a jobbszárnyal Biljeg—Kriva jela-ra, a balszárnyal Kriva jela—Kosutnja stopara. A visszavonulás teljes rendben folyt le.

Az ellenség Misié ezr.-nek a Dugón álló különítménye ellen nem intézett erélyes támadást, annál erősebb volt az 1. és 4. h. dd. támadása ^ 813 Cavcici ellen. Itt már a Sanacra irányított 17. gy. ezred két zlj.-át is (a Drina I.-ből) előre kellett rendelni. Végeredményben Cavciéi mégis a szerbek kezében maradt. A hsg.-parság arra a hírre, hogy az ellenség Uzovnicánál is átkelt a Drinán és Sv. Petár ellen nyomul előre, a 17. gy. ezred utolsó zlj.-át is Misié ezredeshez rendelve meghagyta, hogy támadjon. A támadás nem sikerült.

Délután 5 óraker a hsgparnok kiadta a visszavonulási parancsot; elrendelte, hogy a Morava II. 9 zlj.-al és 4 üteggel a Biljeg—Kosutnja stopa, Misió ezr. 8 zlj.-jal és 4 üteggel a Kosutnja stopa φ 813 szakaszt védelmezze.

A hsgfarság aggályosnak tartotta a III. hsg. helyzetét, a több mint kétszeresen nagyobb erővel szemben és ezért annak megerősítéséről sürgősen intézkedett, és pedig azzal, hogy az uzicei tiszg.-ből 10 zlj.-at és 2 üteget Valjevon át Brezjakra, a krusevaci kombinált

ezredet és egy üteget Valjevoból Krupanjra, az I. hsg.-ből a Duna I. ho.-t Váljevön át Krupanjra irányította.

Szeptember 10.

A Drina I. jobbszárnya (6—0—5) a 2eravija p.-tól Koviljaca-ig,, balszárnya pedig (4—4—2) Koviljacától Borinjska r.-ig terjed.

Az ellenséges 13. gy. dd. reggel 1 órakor megtámadta a -φ- 280-tól északnyugatra levő magaslatot és visszanyomta a 3/5. zlj.-at; a nap folyamán Brasinja—Kuliste vonala ellen intézett támadásának célja a Gucevo főgerincének elfoglalása volt. A ho. parnok — a megtámadott balszárny támogatására — a jobbszárnyról két zlj.-at és egy üteget a φ 484 magaslatra rendelt. Az ellenségnek sikerült a φ 280 magaslatot és ennek két oldalát elfoglalnia, Dimitrijevic ezr. — most gucevoicsoportja (4—2—3) megtartotta állását.

A Morava II.-nek nem voltak tartalékai. Védővonala Borinjska r. —φ- 450— él 459—φ- 694 pontokon át húzódott. A ho. par. Kriva jela-nál délelőtt 9 óra 30-kor elrendelte, hogy a jobbszárny előretörjön. Ez azonban csak kb. 1 km. távolságra, azaz a Drina I. balszárnyának vonaláig sikerült. A további előnyomulást be kellett szüntetni, mert a hsg.-parság a ho.-ból két zlj.-at a Sanactól délnyugatra levő φ 784 magaslatra rendelt.

Misic ezr. különítményét az ellenség Uzovnica és Cavcici irányából erélyesen megtámadta. A helyzet, különösen a -φ- 784 magaslaton kirtikussá kezdet válni, midőn este 6 órakor a Morava I.-től iderendelt zlj.-ak helyrebillentették a mérleget.

A 109. npf. dd. megtámadta a Dugón levő ljubovijai különítményt és ezt 11 órakor a -φ- 914 Senokosra és Zelenikre szorította vissza, a négy zlj. erejű különítmény most Proslop —Rozany vonalának megtartására szorítkozott.

Szeptember 11.

A Drina I.-nél az ellenséges 13½ dd. megkezdte az előnyomulást a gucevoici csoport, azaz a Z 769-től délnyugatra levő szakasz ellen. Habár ez a támadás nem volt túlságosan erélyes, a Morava II.-nél beállott helyzet következtében, a III. hsgparnoka mégis megparancsolta a Drina L.-nek, hogy tartsa a Z 769-Z 708-φ 705-Z 768 vonalat, mert a hsg. balszárnyát visszaveszi Miokovac —Z1543 —Mramor vonalába. A gucevoici csoport (most 5—4—2) elfoglalta a fenti vonalat, a Drina I. fennmaradó része pedig (3—0—5) 2eravijatól Brasinjaig terjedő szakaszban maradt.

A Morava II. φ 450-φ621 —Kosutnja stopa vonalában Cavcici, Radahovac és Z 459 felől megtámadva, kénytelen volt — különösen a

◊ 694-nél — a nagyobb erőnek engedni, mire délben 12 órakor a III. hsg.-parnok intézkedett, hogy a ho. jobbszárnyával Kostajnicka ML—Miokovac, balszárnyával Zx 543-ra és ettől délre vonuljon vissza. Ez a visszavonulás zavartalanul, rendben ment végbe.

Misié ezr. különítményénél sem volt virágos a helyzet. A csapatok emberanyaga silány volt. Kosutnja stopa-t parancs ellenére szállták meg és az ellenség épen ide irányította a főtámadást. A krusevaci kombinált ezred ellentámadása nem sikerült. Midőn azután a Crni vrch elleni támadások is mind erősebbek lettek, a III. hdsgparnok elrendelte a visszavonulást Z 432 —Mramor◊ 573 vonalába. Ez a visszavonulás is teljesen sikerült.

A Ljubovijai különítmény e napon ismét harcban állt a 109. npf. dd.-ral. A harc eldöntetlen maradt. A különítménynek, szükség esetén, Pecka irányában kellett volna visszavonulnia.

A szerb hsgfparság a III. hsg. helyzetét továbbra is veszélyeztetve látván, elrendelte, hogy az I. hsg. egy ho.-t Debren át Valjevora, később még egy ho.-t Zavlakara küldjön; hogy a II. hsg.-nél a Timok I. szállja meg Vidojevicat, a kombinált ho. pedig meneteljen Tekerisre. Utóbbinak előőrseit a Morava I. váltsa fel, Timok I. Dubljenél gyülekezék; hogy a III. hdsg.-nél a Dina II.-nek Vidojevica-n levő jobbszárnya Obrezre, a Duna II. Peckából Mramorra vonuljon. Az uzicei hsg.-nek meghagyta, hogy az uzicei dd. 15/III. ezrede—Kadinjaról elindulva, váltsa fel a Bajina bastanál álló 4/III. ezredet, amellyel azután az uzicei dandárnok menjen Ljubovijara a 109. npf. dd. ellen.

Szeptember 12.

A szerb hsgfparság meghagyta a III. hsg.-nek, hogy a kombinált ho.-t küldje Peckara; Drina II.-től két zlj., egy üteg és a lovasság maradjon G. Dobóénál, a többit pedig alkalmazza Kostajniknál vagy Peckánál; Drina I.-ből hagyjon egy ezredet tüzérséggel Loznianál, a többit alkalmazza szükség szerint. Végül az I. hsg.-nek meghagyta, hogy a Drina I. menjen Kamenicen át Peckara.

A Duna I. (tulajdonképen csík a 8. és 9. gy. ezred és három üteg; a 7/II. ezred az obrenovaci különítményénél volt) ma Mramorra érkezett. A kombinált ho. Tekerisre érkezvén, megkapta a III. hsgparság intézkedését, mely szerint az 5. ezredet — mint hadseregterületet — a Likodra p. mentén Lipenovicra kellett irányítania, a többivel pedig Pecka —Rozanyra kellett menetelnie. Ezt, amint látni fogjuk, nem hajtotta végre.

A III. hsgparnok a parancsnoklási viszonyokat és a védőszakaszokat újból rendezte és kiutalta: a Drina II.-nek a Jadar torkolatától — Brusinja Fnzwh.-ig, a Drina L.-nek a Crni vrch—Kuliste közti út közepétől Biljeg—Kostajnik-ig, a Morava II.-nak Kostajnicka ml.— Lipeno-

vigig, a Duna II.-nek a Z[^] 432 — Mramorig terjedő szakauzt, a kombinált ho.-ból egy ezred Lipenovic-nál maradt, mint hadseregtartalék; a többi Pecka — Rozanyra irányították.

E napon nem voltak nagyobb harcok.

Szeptember 13.

A 6. hsgparság parancsot adott a XV. hdt.-nek Gucevo, a XVI. hdt.-nek Krupanj elfoglalására. Ennek alapján a XV. hdt. a 11., 12. dd.-ral és a 10. h. dd. részeivel támadást intézett -φ- 670 ellen, a 79. honv. dd., 13. gy. dd. és 10. h. dd.-ral Kuliste, végül a 80. honv. dd.-ral a Crni vrch ellen. A XVI. hdt.-nél Bogát altbgy. a 15. h. dd.-ral támadt Krupanj ellen, Trollmann altbgy. a 3. h. dd.-ral védte a fenti csoportot Pecka irányából jövő meglepetés ellen; a 109. npf. dd. Proslop irányában nyomult előre. Az 5. hsg.-nél a 42. honv. ho.-nak Batarnál át kellett kelnie a Drinán. A Drina II.-vei szemben a 42. honv. ho. Batarnál erős tűzérsegítámogatás mellett, már korán reggel megkezdte az átkelést. Smiljaníe ezr. (a Drina II. új parnoka) megkérte Aracic tbk.-ot (a Timok II. parnokát), hogy Vidojevicaról törjön előre, ha a Drina II. esetleg kénytelen lenne visszamenni. A Timok II. délelőtt 10 órakor egy zlj.-jal ellentámadást intézett, mely nem sikerült; délután 6 órakor még két zlj.-jal és egy üteggel erősítette meg a Drina II. jobbszárnyát s ezzel az egyensúlyt helyreállította, mert az ellenség is csak 6 zlj.-at tudott áthajóztatni, hidat verni pedig lehetetlen volt.

A III. hsgparság megváltoztatta az előző napon — a kombinált ho.-nak — kiadott parancsát és a batári átkelés miatt a ho.-t délben — az 5. ezred kivételével -- Z^l 238 Grncarara irányította. A ho. 48 óra alatt — esős rossz időben — 70 km-t tett meg. A Drina I. támogatására Grncararól egy zászlóaljat Crni vrchra kellett irányítani. A kombinált ho. parnoka átvette a parancsnokságot a Jadar p. és Brasinja közt levő csapatok fölött.

A Morava II. jobbszárnyát Stolicere vette előre, melyet azután a nap folyamán az ellenség megtámadott, de eredményt elérni nem tudott.

Misié ezr. különítménye, azaz Zs 432 ellen az ellenség nem fejtett ki tevékenységet. Ez a különítmény mai nappal beolvadt a Duna II.-be. Ugyanígy a ljubovijai különítmény is, mely igen hevesen támadott, különösen Petkovo b. ellen, s a 109. npf. dd.-t Rozanyra való visszavonulásra kényszerítette.

A hsgfarság utasította a II. hsgparnokát, hogy a Timok I.-et egyesítse Ljesnicánál, a Timok II. küldjön egy gy. ezredet tűzérseggel G. Dobricra, Smiljaníe ezr. rendelkezésére. Az I. hsgparság parancsot kapott, hogy a Szerémséget teljesen ürítse ki és törzsével vonuljon be Valjevoba a hsgfőparsághoz.

Szeptember 14.

A 42. honv. ho. reggel 5 órakor folytatta támadásait Smiljanic ezr. ellen, kinek kérésére a kombinált ho.-ból a 6. számfeletti ezredet a ☉ 196 Runjaniohoz irányították, de Smiljanic ezr. a támadást egyedül is visszaverte, még mielőtt a kért ezred megérkezett.

A Crni vrch ellen támadó 13. gy. dd. délben elfoglalta e fontos pontot, mire a kombinált ho. parnoka meghagyta, hogy a visszaszorított csapatok védjék ☉ 322—☉ 337 vonalát és a III. hsgparnok jóváhagyásával a 6. ezredet és két úteget ± 238 Grncaranál visszahagyván, elindult az 1. és 2. ezreddel Gucevo visszafoglalására. D.u. 3^h-kor az ellenség Crni vrch—Kuliste vonalában volt. Az ellentámadás végrehajtására útbaiadított 1. ezredet azonban időközben a hsgparság intézkedésére Biljeg ☉ 705-re kellett irányítani s helyette a 6. ezredet bocsátották rendelkezésre. A 2. ezred már közel volt Kulistehez; az 1. ezred Carigradhoz érkezett. Az éj beálltával — a nagy sötétségben — minden további mozgás lehetetlen volt; a csapatok az elért állásokban éj jeleztek; Kuliste az ellenség kezében maradt.

A Drina I. a Carigrad—Kostanjik szakaszt védte és estefelé visszafoglalta a Biljeg ☉ 705 magaslatot. A Morava II. eredményesen védte a Stolice — Miokovac — Z± 543 szakaszt. A Duna II., megerősítve az 5. npf.-ezreddel, Mramor —Krupanj vonalából d. e. 11^h30'-kor megtámadta a Sanac — Sokolska pl. védelmi szakaszt, de nem sikerlüt döntést kierőszakolnia; az ellenség állásában maradt, sőt a Duna II. jobbszárnya kénytelen volt Δ 432-re visszavonulni. A hsgfparság erre ide irányította Valjevóból a 4/1. ezredet és egy úteget. A volt ljubovijai különítmény ellen Trollmann altbgy. 3 dd.-ral harcolt. Rozany háromszor jutott az ellenség kezére, de ellentámadással mindig sikerült visszafoglalni. A Duna I. lovasságával este Peckaba, gyalogságának élével Stavebe érkezett.

A II. hsg. Timok II. ho.-ánál, fontosabb esemény nem fordult elő. A Morava I. Amajljanál megsemmisítette a 36. ho.-ból áthajózott 96. gy. ezred két századát, de a 21. Ldw. ho. átkelt és az ellene küldött három zlj. támadása dacára tartotta magát Parasnicaban. A Timok I. Prnjavornál gyülekezett. A lov. ho. három lovasezreddel és két üteggel a Duna torkolatától Sabacig figyelte a határt, egy lov. ezred Bogaticban tartalékban volt. A Sumadia I.-t Debreben és Vlasanicaban rendezték s azután a II. hsgparságnak rendelték alá. E ho. lovasságából s az itt levő két harmadik vonalbeli zlj.-ból és egy ütegből alakult meg a sabaci különítmény.

A hsgfparság újból rendezte a hadseregeket oly módon, hogy az I. hsg.: a Duna I., II. és a kombinált ho. egyesüljön Peckanál; feladata Krupanj irányában az ellenség oldalát megtámadni.

A II. hsg.: a Morava I., a Sumadia I., a Timok I. és II., a lov. ho.; feladata a Drina védelme Ljesnicaig.

A III. hsg.: a Drina I. és II., a Morava II., Misié ezr. különítménye: feladata: a most elfoglalt vonalat védeni, a kombinált ho. — amint lehetséges lesz — csatlakozzzék az I. hsg.-hez.

Azzal, hogy a Monarchia hadseregeinek sikerült Gucevo — Boranja — Jagodnja — Sokolska pl. vonalat elfoglalniuk, a drinamenti csata első szakasza befejeződött. A Szerémség elleni támadás beszüntetésével és az I. hsg.-nek az északi arcvonalból a nyugatira való átkanyarodásával megkezdődött a drinamenti csata második szakasza.

Megjegyzések:

A szerb haditerv: a középén — az ellenség tömörített főerőivel szemben — védelem, a szárnyakon — a gyengébb csapatokkal szemben — támadás. Ezzel természetesen nem lehetett meghozni a döntést.

A Szerémségbe való betörés szándéka szükségessé tette, hogy az esetleg nyugat felől jövő támadások ellen felkészüljenek a védelemre. Ezért a drinamenti állásokat — sok helyütt két vonalban is — a leggondosabban kiépítették és ellátták akadályokkal. A védekező II. hsg. létszáma jóval nagyobb volt, mint az egy hónappal előtti harcokban a III. hadseregé. Úgy látszik, hogy a Drina balpartján levő csapatok magatartása az átkelést megelőző napon olyan feltűnő volt, hogy meglepetésről — a folyón való átkelés előfeltételéről — szó sem lehetett. Ennek köszönhető, hogy az 5. hsg. átkelési kísérleteit IX/8-án mindenütt véresen meghiúsították, dacára annak, hogy a Morava I. a Drina torkolatánál háromszoros túlerővel harcolt.

A II. hsg. védelmét megkönnyítette az is, hogy csak egy helyen — Medjasinál — és itt is csak két zlj.-jal kísér élték meg az átkelést és miután ez a kísérlet meghiúsult, IX/13-ig nem tettek semmit. Ekkor a 42. honv. ho. átkelt ugyan, de megint csak egyedül maradt. Az ellenségnél hiányzott az erős akarat, ez a II. hsg.-gel szembenállók közül, különösen a XIII. hdt.-re vonatkozik. A II. hsgparság ezzel szemben az átkelési kísérletek első hírére elindította a hsg.-tartalékot, hogy az átkelt ellenséges csapatok első lépcsőjét is visszavethesse; egyidejűleg gondoskodott azonban arról is, hogy a nyugalmasabb helyen álló csapatokból új hsg.-tartalékot teremtsen magának. Az ellenségnek úgynevezett tűzzel való tüntetését semmibe sem vették.

A III. hsg.-gel szemben levő 6. hsg.-nél sem volt tökéletes az összhang. A Gucevo—Sokolska pl. ellen végrehajtott hadműveletei arc-támadások voltak, melyeket erős vonalak és egyforma erő ellen hajtottak végre. Krupanjt és Peckat — érzékeny irányok — a második betörésnél sem értékelték kellőképen. Pedig elég lett volna ebbe az irányba néhány dd.-t küldeni, hogy a hsgfarság a III. hsg. helyzetét — a több

mint kétszeres túlerővel szemben — komolynak lássa s ezt visszarendelje. Az alkalmazott ellenrendszabályok igazán radikálisak voltak. Az uzicei dd.-t igen meggyengítették. A hsgfparság a szerémségi I. hsg.-et visszarendelte, a kombinált ho.-t a III. hsg. rendelkezésére bocsátotta. Ez az elhatározás annyit jelentett, hogy a szélső jobbszárnyon lévő csapatokat a balszárnyra rendelték. Ez 60—70 km menetteljesítménnyel járt s ebből látszik, hogy a hsgfparság a III. hsg. csapatainak szívósságában, az I. hsg. menetképességében teljesen bízott. De az ellenség itt is elősegítette a hsgfparság tervének végrehajtását; a XVI. hdt. megelégedett az elért eredményekkel és nem folytatta a támadást; hsgfparság így időt nyert, hogy megtegye az ellenintézkedéseket.

Kiemelendő még, hogy a szerbek nem helyeztek nagy súlyt a hsg., ho., sőt a kisebb kötelékek épségben tartására és hogy a legkisebb gyalogsági egységet is ellátták tüzérséggel.

A drinamenti csata második szakasza.

IX/15-től IX/25-ig.

Potiorek tbszgy. terve: A 6. hsg. folytatja támadását délfelől > az 5. hsg. nyugatról támad a Jadar-völgyébe és a Macvaba; a kombi" nált hdt. a Szerémségből tör be az országba.

A szerb hsgfparság tervét a hsg. kötelékek rendezésénél említettem. Az uzicei hsg. régi feladata most is érvényben volt: támadás, Visegrádon át.

A két fél helyzete szeptember 15-én éjjel.

a) *A Monarchia hadseregeinél:*

A kombinált hdt. (Kraus altbgy.): Jarak—Hrtkovci.

5. hsg. VIII. hdt. 21. Ldw. ho.: Parasnicaban 2 ezred, a többi Ráca. 9. gy. ho.: Crna bara^Tal szemben. XIII. hdt. 36. gy. ho.: Amajlija — Janja. 42. honv. ho.: Kurtovica Klb.-nál 3 ezred, a többi Batárnál.

6. hsg. XV. hdt. balszárny: 13. gy., 80. honv. és 40. honv. ho., menetdd.: φ- 322—φ- 327 és ettől délkeletre. Jobbszárny: 79. honv. dd. Carigraddal szemben; 12., 10., % 11. dd. φ- 670-Biljeg; ½II., ½9. és Sujaric dd. Kostajnikkal szemben. XVI. hdt. balszárny: 4., 5., %9. Stolicevel szemben Mionoviciig; 6. és 7. dd. Kosutnja stopa— -φ- 784. Jobbszárny: 1., 2., 13., 109. dd. -φ- 764-φ-924-φ> 983. Visegrádnál: 8." h. dd.; Vlasenicanál: 9. npf. dd.

b) *A szerb hadseregnél:*

II. hsg. Morava I.: Parasnicától Prnjavorig. Timok II.: Prnjavor-tól a Jadar torkolatáig. Timok I.: Prnjavornál.

///. hsg. Drina II.: Obmer — Runjani. A Drina I. csapatainak azokat a részeit, melyek Zeravijatól Koviljacaig álltak, a Drina II-nek rendelték alá. Drina I.: Stolica—Kostanjik. Komb. ho.: 1—1 ezrede áll Zajaca északi részén, Carigradon, Grncaran és a hsg.-tartalék Krupanjánál. Morava II.: Kostajnicka Mhn,—Miokovac Δ> 543. Misié ezr. különítménye: £± 432.

/ . hsg. Duna I.: Stave. Sumadia I.: IX/5-én 2^h-kor Novo Selóból Vk. Bosnjakra,lov. ho.Sabacba megy; mindkettő a II.hsg.-hez.Duna II.: Sljivovatól északra Petrina stena; 4/1. Rozanj. Ljuboviai különítmény: Zelenik—Proslop.

Uzicei hsg. Uzicei dd.: Bajina Basta—Rogacica. Sumadia II.: Visegrád—Stari brod. Limi különítmény: Lim torkolata—Medjadja.

Szeptember 15.

III. hsg. A kombinált ho. jobbszárnya — éjjel — ok nélkül a Stira p. partjára ment vissza. Batarnál a 42. honv. ho. tovább folytatta az átkelést, míg a 6. gy. ezredet Runjani ☉ 196-ra, ellene irányították. D. u. 2^h-kor az ellenség eredmény nélkül támadta a ☉ 322☉ 337 vonalat, de később az itt álló csapatokat mégis visszavetette a Stira jobbpartjára. A Stira p. és a Zeravija p. közötti állások szerb kezekben maradtak. A Drina I.-nél a Biljeg Kostajnik ellen intézett támadásokat visszaverték, viszont a Morava II-nek Brstica északi része ellen intézett támadásai sem sikerültek.

/ . hsg. A Duna II. megtámadta Sljivovat és az ellenséges 1. h. dd.-t Sokolska pl.-ra nyomta vissza. A ljuboviai különítménynél döntés nélküli harcok folytak ☉ 983 Sokolgrad körül a 2. h. dd.-ral. A különítmény támogatására és Rozany biztosítására, melyet az ellenség egyre hevesebbert támadott, az I. hsgparság d. e. 10^h-kor elrendelte, hogy a Duna I. Staveból folytassa menetét Peckaba. Innen egy ezred és egy üteg menjen ☉ 633-ra, ugyanennyi Proslopra, a többi maradjon Peckaban. A Proslopra irányított erő épen jókor érkezett, hogy visszaverje az ellenség támadását. Az I. hsg. harcvonala: Mramor— Petrina stena — Rozany— Proslop— Bare; az ellenségé: Kosutnja stopa—Sanac — Sokolska pl.—Petkovo brdo—Senokos—Orovicka pl.

II. hsg. A Timok II,-nél és a íov. ho.-nál nem fordult elő semmi nevezetesebb. A Morava I.-nél Parasnica északnyugati csücskében egész n'íp folyt a tüzérségi harc. A Sumadia I. d. u. folytatta menetét Teke-ri sre.

Uzicei hsg. Az uzicei dd. átküldött két zlj.-at a Drina balpartjára, Srebrenica irányában. A Sumadia II. a Stari brodnál és Visegrádnál átkelt részekkel Han Semec irányában iparkodott előre jutni. A limi különítménynél az ellenség lerombolta medjedjai hidat és Romanja pl.

irányában visszavonult, mire a különítmény csapatai Medjedjanál átkeltek a Drinán.

A hsgfparság a hsg. ruházatának siralmas állapota miatt a hadügyminiszternek szemrehányásokat tett.

Szeptember 16.

A hsgfparság a Batarnál és az alsó Stira mentén lejátszódott események miatt a III. hsg. helyzetét veszélyesnek látta s ezért elrendelte, hogy az I. hsg. támadja meg Sokolska pl.-t, szükség esetén a Timok I. segítse a Drina II.-t, a Sumadia I. siessen az Iverak déli lejtőjére, hogy a Batarnál lévő ellenséget alkalmas pillanatban vissza lehessen verni.

Az I. hsg. ennek alapján elrendelte a támadást a 6. hsg. délkeleti szárnya ellen. A Duna II. megtámadta a Sokolska pl.-t és az ettől északnyugatra fekvő magaslatokat, a Duna I. Proslopról Rozanyt és Petkovo brdot. De eredményt sehol se értek el, sőt Misié ezr. különítménye, miután a Sanac ellen intézett támadása nem sikerült, Δ 432-re ment vissza!

A III. hsg.-nél egész nap erős tüzérségi harc folyt. A kombinált ho.-nál, mely a Stira p. jobbpartján (Carigrad) tartotta állását, az ellenség három dd.-ral Loznicaig jutott előre, de Plec elleni támadását visszaverték. A Drina I. Biljegen és Kostajnikon a legelkeseredettebb támadásokkal dacolva tartotta magát, viszont a Morava II. a Kriva jela— Bratica között fekvő magaslat ellen intézett támadásával alig jutott előre.

A II. hsg.-nél, a Timok II.-nél nem fordult elő fontosabb esemény. A Morava I.-nél az ellenség két hidat vert és a 21. Ldw., 9. gy. ho., és 36. ho. részeivel Rácánál és a Drina torkolatánál benyomult Parasnicaba. A lov. hadosztálllyal szemben, Kraus altbgy. kombinált hdt. egyes részeinek sikerült Jaraknál átkelni és hidat verni a Száván. Sabacnál a 13. gy. ezred IX/6-án megsemmisült, de később újra megalakult. A Timok I.-et Bogatictól délre, a Dublje és Klenje között fekvő területre irányították. A Sumadia I. Tekeristől Milakovica—Gornja Badanjaig ment előre.

Az uzicei hsg.-nél az uzicei dd. Osmace előtt a 23. Ldw. ezred részeit Srebrenica irányába nyomta vissza. A Sumadia II. öt zlj.-jal és két üteggel átkelt Stari Brodnál; a ho. többi részeivel Visegrádnál és Han Semec irányában nyert tért. A limi különítmény Medjasinál átkelt és Joica Δ 1497 ☉ 1227-ig jutott előre; a montenegrói Vukotic sardar csapatai (18.000 puska, 32 ágyú) Grad ☉ 1093—Jabuka—Ranjen Stl.-ig haladtak előre. A Drinakülönítmény (9 zlj.) elfoglalta Focat.

Szeptember 17.

Az I. hsg. folytatta támadásait a XVI. hdt. ellen, melynek bal-

szárnya megerősítette a Boranyat, jobbszárnya pedig Sanac—Zdrela—Korasica vonalába ment vissza. A Duna I. ekkor Sokolska pl. ☉ 924 — ☉ 624, a Duna II. Sanac—Zdrela ellen támadott s a két ho. — véres harcok árán — ☉ 864—Sanac—Korasica vonaláig jutott előre.

A III. hsg.-nél, a Drina II.-vei szemben a 42. honv. ho. nem boldogulhatott, viszont ez sem volt képes visszaverni a honvédeket. A kombinált ho. támadást intézett Krajisnici—Crni vrch—Kuliste vonala ellen és ☉322—☉377 — Kulistetől 500 lépésnyi távolságra jutott előre. A Drina I. elfoglalta a ☉ 670 magaslatot, míg a Kostajnikkal szembenálló ellenség a Morava II. oldaltámadása következtében Krijava jela—Biljegre vonult vissza.

A II. hsg.-nél, a Timok I.-nél és a Timok II.-nél nem fordultak elő fontosabb események. A lov. ho., a kombinált hdt.-nek már átkelt és azokkal a részeivel szemben, amelyek Sevaricehez és Pricinovicehez közeledtek — a Timok I.-ből rendelkezésre bocsátott négy zlj.-jal és két üteggel — megszállotta Uzvece—Pricinovic—Tabanovic vonalát. A Sumadia I. a hadsfpárság intézkedésére először visszament Tekerisre, azután egy ezredet Lipolistra küldött, majd egy ezredet és egy üteget Tekerisen visszahagyva, Jevremovacra ment, ahová a hsg. nehéz tüzérségét is írtatták.

Az uzicei hsg.-nél az uzicei dd. Zbanjac—Osmace — Karasic, a Sumadia II. Mednik 1230— Tmor z 1342 vonaláig, a limi különítmény Grad Z 897-ig jutott előre és az E. St. Mesicinél a montenegróiakkal helyreállította az összeköttetést. A hsgpárság Visegrádra ment.

Szeptember 18.

A II. hsg.-nél a Duna II. eredménytelenül támadta Mackov kament (útelágazás Kosutnjatól délre) ,a Duna I. kénytelen volt a ☉ 784—☉674 — ☉ 762 vonalában megállani, mert a 109. npf. dd. a Drina balpartjáról erősen oldalazta.

A III. hsg.-nél a Drina II. és a 42. honv. ho. ellensúlyozták egymást. A kombinált ho.-nak sikerült Krajisnicit elérni és a Crni vrchet és Kulistet csekély távolságra megközelíteni; a Drina I. a -φ- 670 magaslaton maradt. A Morava II. megközelítette a Kriva jela—Crni vrch és Kosutnja stopa vonalát, de ezek a pontok az ellenség kezében maradtak.

A II. hsg.-nél a Timok II. és a Morava I.-nél nem fordult elő fontosabb esemény. A lov. hadosztállal szemben az ellenséges kombinált hdt. mindnagjobb erőkkkel lépett fel és Glusci—Uzvece—Pricinovicig jutott előre; a hsgp. Tabanovic helységbe ment a helyzet megítélése végett. A Sumadia I. Jevremovacnál egyesült a hsg. nehéz tüzérségével. A II. hsgp. IX/19-én elhatározta, hogy megtámadja?z ellenséget és intézkedett: a Sumadia I. támad Jevremovac—Stitar— Pricinovic iránnyal;

a Timok I. támad Belotic—Metkovic vonalából Uzvecen és Pricinovicon át, a lov. ho. Glusci—Radenkovic irányában biztosítja a balszárnyat.

Az uzicei hsg.-nél a szerbek megszállották Srebrenicat. A Sumadia II. és a limi különítmény megállottak az előző napon elért állásokban és Romanja pl. és Vlasenic irányában felderítést végeztek.

Szeptember 19.

Az I. hsg.-nél a főtörekvés Mackov kamennek arctámadásokkal való elfoglalására irányult. György kir. herceg személyesen vezette főliámra zlj.-át, mely alkalommal megsebesült. A Duna II. kettő és a Duna I. egy ezredének végre este felé sikerült a Mackov kament elfoglalniuk.

A II. hsg.-nél a helyzet nem változott. A kombinált ho.-nál Eminove vödénél (útkeresztelés Kulistetől északnyugatra) a két fél lövészárkai 50lépésnyire húzódtak egymástól. A Drina I.-nél és a Morava II.-nél egyik fél sem tudott eredményeket elérni.

A II. hsg.-nél a Timok II.-ből két zlj.-at Beloticra irányítottak; a Morava I.-nél csak kölcsönös tüzérségi harc volt. A lov. ho., a 104. npf. dd.-ral szemben, visszament Radenkovic Glusci nyugati szegélyéig. A Timok I. három oszlopban támadott Glusci— Uzvece—Pricinovic ellen, de csak Gluscit sikerült elfoglalnia; Uzvece és Pricinovic elleni támadásai meg hiúsultak. Terzic ezr., a Sumadia I. parnoka hadosztályával támadást intézett Pricinovic ellen a Jerez mindkét partján, de a községet többszöri kísérletei dacára se tudta elfoglalni.

Az uzicei hsg.-nél a helyzet nem változott.

Szeptember 20.

Az I. hsg.-nél a Duna II. a Mackov kamen két oldalán álló ellenséggel egész nap tűzharcban állt. A Duna I.-nek a XVI. hdt.-nek ☉ 777 ☉ 609 vonalában álló jobbszárnya ellen intézett támadásai, nem vezettek eredményre.

A II. hsg.-nél, a Drina II.-nél a helyzet nem változott. A kombinált ho.-nál a ☉ 484 magaslat ismét elveszett, Crni vrch elleni támadást is teljesen visszaverték, mire a ho. Eminove [vo.de](#) ☉337 – ☉322 vonaláig ment vissza; Drina I. elveszítette a Biljeg magaslatot; a Morava I.-nél a helyzet nem változott.

A II. hsg.-nél: A Timok II.-nél és a Morava I.-nél nem fordult elő fontosabb esemény. A lov. ho. Glusci—Nocajnál a 104. npf. dd.-ral szemben tartotta magát. A Timok I. Glusci keleti szélén és Metkovicnál, a Sumadia I. Tolic polje—Tabanovic északi szélén — Ratkovic vonalában, kénytelen volt megállani.

Az usicei hsg.-nél a helyzet nem változott.

Szeptember 21.

Az I. hsg.-nél a Duna I. átvette a Duna II. állásait is, az utóbbit Krupanjnál összpontosították, hogy Mionovicin át, törjön előre. Az ellenség a Duna L-nek Kosutnja stopa ellen intézett támadásait visszaverte; sőt a Jagodnja (Mackov kamen) körül a legelkeseredettebb és legvéresebb harcok fejlődtek ki, melyeket valaha vívtak. Ez a magaslat este végül is, a szerbek kezében maradt.

A III. hsg.-nél a Drina II., Drina I. és Morava II.-nél a helyzet nem változott. A kombinált ho.-nál, mely Loznica ϕ 145— ϕ 237 — Eminove vode — Kuliste és ϕ -284 magaslattal szemben (17 km kiterjedésben) tartotta állását, a helyzet szintén nem változott.

A II. hsg.-nél fontosabb esemény nem fordult elő.

Az uzicei hsg.-nél: a Sumadia II. megerősítette állásait, mert megtudta, hogy előző napon egy ellenséges dd. Zljebovi—Sokolac területén éj jelezett. A montenegrói Szandzsák ho. (5. zlj.) Vrhlažje— Dobraca vonalában (Rogatictól nyugatra), a plevljei dd. Vranjovinanál, a kolazini dd. (6. zlj.) Ranjen Stl.-nél, a drinji különítmény (3. zlj.) Foca—Kalinovsk között, a lovceni dd. (3. zlj.) Foca és Gorazde között állott.

Szeptember 22.

A Duna II.-nél az ellenség a legnagyobb erőfeszítéssel és irtózatossággal támadta meg a Jagodnját (Mackov kamen). A védők minden lehető elkövettek, a tiszték a legodaadóbb magatartást tanúsították, minden támadásra ellentámadással válaszoltak, de végre az itt harcoló 4. és 18. ezred és a 4. létszámfeletti gy. ezred részei megsemmisültek. A 4. ezred- és valamennyi zlj.-parnok kénytelen volta csapatokat ϕ 864 — Sanac — 2drela — Veles vonalába visszarendelni. A szerbek a Mackov kamen körül IX/19-ig vívott harcokban 107 (25) tisztet, 5585 (748) légénységi sebesültet (elesettet) veszítettek. A Duna II. (8., 9. és a 4. létszámfeletti ezred, összesen 4330 fegyver) Krupanjnál gyülekezett és a hsgfparáság egyenes utasítására Krupanj mindkét oldalán a 543 — Z 432 vonalát szállotta meg.

A III. hsg.-nél, a Drina I.-nek sikerült Biljeget visszafoglalnia, más fontosabb esemény nem fordult elő.

A II. hsg.-nél meg kell említeni, hogy a lov. ho.-t a 19. gy. ezred váltotta fel s a lovasságot Debrere rendelték.

Az uzicei hsg.-nél, a Srebrenicatól nyugatra álló uzicei dd.-nál és a Sumadia II.-nél a helyzet nem változott. A limi különítménynek egy zlj.-a egészen a Paleig jutott előre. A hsgfparáság most meghagyta az uzicei hsg.-nek, hogy Xlebovi—Han Piesak irányában támadjon.

Belgrádnál, Ostrovo Ciganlijanál erősebb tüzérségi és gyalogsági harcok folytak.

Szeptember 23.

Az I. hsg.-nél a Duna II.-t megint előre rendelték. Ez két ezreddel megszállotta a Mionovici—Jovici állásokat.

A III. hsg.-nél a helyzet nem változott. A kombinált ho. ellen intézett ellenséges támadások nem sikerültek, mire az ellenség a Kom magaslatra ment vissza.

A II. hsg.-nél a lov. ho.-t Sabac — Usee, azaz a Száva partjának megfigyelésével bízták meg.

Az uzicei hsg.-nél Bozanovic tbk. Rogacicaban megállapodott Vukotic montenegrói szerdárral, hogy a montenegróiak Borovac—Klek — Crni vrch —Z 1112— z. 1083 vonalában megállanak; a Sumadia II IX/24-én VI. Paklinak—Babi jak, a limi különítmény Kom—Kozadre vonalában gyülekezik és IX/25-én megkezd az előnyomulást Mrkalje — Zlebovi, azaz Sokolac—Gromile irányában. Időközben az ellenséges 9. npf. dd. Müiéinél gyülekezett, Srebrenica irányában előretört és aDzilen át előnyomuló 8. h. dd.-ral egyesülve, az uzicei dd.-t Srebrenicától keletre szorította vissza.

Szeptember 24.

Az I. hsg.-nél a Duna II. Mionovici—Jovici vonalában csak előőrsoket állított és főerejével Z 543—Z 432 vonalában helyezkedett el.

A III. hsg.-nél a kombinált ho. támadásait az ellenség véresen visszaverte; a Drina I. megint elvesztette a Biljeg magaslatot.

A II. hsg.-nél és az uzicei hsg.-nél a helyzet nem változott.

Szeptember 25.

Az I. hsg.-nél fontosabb esemény nem fordult elő.

A III. hsg.-nél, a Drina II.-nél a helyzet nem változott. A kombinált ho.-nál ◊ 145—◊337 — Eminove vóde — Z . 708 Stira p., a Drina I.-nél Carigrad—Stolica—Kostajnik vonalában és a Morava II.-nél csak álló harcok ^ Voltak.

A II. hsgparnok kiadta a Vidojevica—Cokesina —◊185 — Dobnod-Maovi — Jevremovac vonalába való esetleges visszavonulásra az irányelveket.

Az uzicei hsg.-nél a Sumadia II., a Zlebovinál lefolyt rövid harc után előcsapataival Kusace—Mikalje—Kúti, főerejével Studena gora Han Kram, a limi különítmény Δ. Kratelj —Z Palez vonaláig, a montenegróiak jobbszárnya Puhovac 1074-ig jutottak előre.

A hsgfparóság intézkedésére Bajina Bastanál a Ijubovijai különítményből — egy gy. ezred és egy üteg erőben — egy különítmény alakult, melynek feladata volt, előretörni.

Megjegyzések.

A leírt tíz nap eredményeinek mérlegelésénél nem szabad elfelejtenünk, hogy a Gucevo—Boranjan küzdő I. és III. hsg. legalább is kétszeresen nagyobb erővel állott szemben. Ez elsősorban Potiorek tbszgy. érdeme, aki a döntőhelyen igazán harcba dobta az utolsó katonáját is. Hogy ennek dacára sem sikerült a döntést kierőszakolnia, annak talán a támadási irányok helytelen megválasztása és a hsgtartalékok hiánya volt az oka.

A szerb hsgfparság — nagyon helyesen — az ellenség jobbszárnya ellen indította ellentámadásra a Duna I.-et és II.-t. Ez a támadás nem volt egységes. A csapatteket egyenkint kellett harcra dobni. Itt is hiányzott a hsg., sőt a ho. tartalék is; de ezt a hiánya a harcászati viszonyok hozták magukkal, mert az ellenség támadásainak kivédésére, minden kéznél lévő erőt sorompóba kellett állítani. Egységes nagyobbszabású ellentámadások nem voltak ugyan, de látjuk az egyes ho.-k ellenlökéseit, amelyek közül különösen a Mackó v kamen körül lefolyt harcokat kell kiemelnünk. Mindkét fél felismerte ennek a magaslatnak hadászati és harcászati fontosságát. Ha a szerbeknek sikerült volna az ellenség arcvonalát itt áttörniök, akkor a Gucevo-boranjai arcvonal is felbomlott volna. Taktikailag meg kell jegyezmem azonban, hogy itt helytelen volt,, hogy a szerbek arcban támadták meg az ellenséget; a csapatok tömörítésével pedig csak az ellenséges tüzéségnek szolgáltatnak jó célt. Szeptember 25-én Gucevo—Boranjan az volt a helyzet, hogy egyik fél sem tudott döntő eredményeket elérni s a harci tevékenység holtpontra jutott. A csapatok jól beásva, egymással szemben feküdtek, sok helyen alig 50 lépésnyi távolságra egymástól.

Igen érdekes a helyzet a Macvaban. Elismerésre méltó a VIII. hdt. csapatainak kitartása és minden elszenvedett kudarc ellenére újból és újból megisméltődő rohamai a Parasnicaban, másrészt kiemelendő a szerb II. hsg. hidegvérúsége, melyet akkor tanúsított, midőn Kraus altbgy. jobboldalát és a hátát is veszélyeztette. A Sumadia I. és a Timok I. támadásainak sikertelensége azzal magyarázható, hogy nagyobb erővel és igen jó vezetőséggel állottak szemben.

Az uzicei hsg.-gcl és a montenegrói csapatokkal szemben, a felső Drinán, csekély erő állt és így a Drinán való átkelés nem volt nehéz feladat. Ezeknek a mozdulatai határozottan lassúak voltak. A sarajevoi előnyomulás helyett célszerűbb lett volna, ha az uzicei hsg. a montenegróiakkal és a limi különítménnyel Visegrád—Sarajevo irányában biztosította volna baloldalát és a Sumadia II.-t Vlarenicara, az uzicei dd.-t pedig Srebrenicaról Ljubovijara rendelte volna előre.

A drinamenti csata folytatása.

Az uzicei hadsereg támadása a felső Drinán és lövészárokharcok a közép- és alsó Drinán IX/26-tól X/24-ig.

Szeptember 26-tól október 24-ig a két fél főereje Ljubovija— Sokolska pl.— Jagodnja— Boranja— Gucevo — a Drina alsó folyása — a Száva— Ravnje—Nocaj—Uzvece—Pricinovic vonalában a legszorosabb érintkezésben volt. Mindkét fél alaposan ki volt merülve, erősen beásta magát és iparkodott kedvezőbb feltételeket teremteni magának a döntő összecsapásokhoz. Ezzel megkezdődött a lövészárokharc.

A szerb hsgfpárság — főképpen a tűzérési lőszerhiány miatt — a főerővel védelemre szorítkozott. Az uzicei hsg.-gel folytatni akarta a támadást.

Potiorek tbszgy.-nak gondoskodnia kellett csapatokról, hogy a Boszniába betört uzicei hsg.-et kiűzhesse. És a tbszgy. e tekintetben igazán mesternek bizonyult.

Szeptember 26-án a Sumadia II. Kúti— Kusase vonalából folytatta előnyomulását Han Pijesak ellen és egész napi harc után visszanyomta Chwostek alezr. két zlj.-ből álló különítményét. A limi különítmény Palez Δ 1037—Crni vrch Z\ 1077-ig, a djakovai montenegrói dd. Puhovac— Z\1074ig jutott előre. A Sumadia II.-nek másnap sikerült ugyan Han Pijesakba bevonulnia, de Andrian tdk. a 8. h. dd.-ral Osmacetől északnyugatra megverte a srebrencai különítményt, mire ez a Drina jobbpartjára vonult vissza.

Szeptember 28-án a Sumadia II. Igriste Z^ 1046 — Vranji kamen Z± 1313 vonaláig jutott előre és ebben a vonalban visszaverte e napon Chwostek alezr. és másnap a 13. h. dd. támadásait, de a szerb hsgfpárság utasítására beszüntette a további előnyomulást. IX/30.-án Pornóinál a Sumadia II.-nek egy oldalvéd zlj.-át szétverték, a 3. h. dd. — Pongrácz tdk. parsága alatt — Rucniknál (Kalinoviktól északra) megverte a montenegróiakat. X/1-én az uzicei dd. újból átküldött Srebrenca irányában 5 zlj.-at, melyek elől Chwostek alezredes visszavonult. Ez az öt zlj. azután Biljeg Z^837 — Viogor Z 801 vonaláig jutott előre.

A Sumadia II. és a limi különítmény baloldala Sarajevo felől veszélyeztetve volt. Ezért a montenegrói Szandzsákhsg.-nek meg kellett szállania a Romanija pl.-t és a Karolinen Stl.-t. A mozgékony 3. h. dd. a montenegróiakat különben is egészen Focaig űzte vissza. A Sumadia II.-vel szembenálló ellenség a közvetlenül Vlasenicától délkeletre lévő ϕ 901— ϕ - 867 magaslatokat szívósan tartotta.

Október 5-én Chwostek alezr. újból megtámadta az uzicei dd.-t, elfoglalta Karaula Δ 956—Viogor Z 901 magaslatokat és Brezanjig szorította vissza a szerbeket. Andrian tdk. a 8. h. dd.-ral megtámadta

Plocat, a 13. h. dd.-ral Igristet, a vasút mentén is közeledtek újabb csapatok. Ploca —Igriste után a Sumadia II. Han Pijesakra vonult vissza. E napon Martinovic tbk.-nak sikerült Dobropoljenál meglepnie a Sarajevóba menetelő 3. h. dd.-t. Azonban vagy a meglepetés nem volt tökéletes, vagy a dd. csapatai voltak kitűnően fegyelmezve, mert a dd. azonnal támadásba ment át és végeredményben teljes rendben tért vissza Kalinovikba. Másnap ismét elfoglalta Rucnikot és X/10-ig Kalinovikban maradt.

Az uzicei hsg. elrendelte, hogy az erők Babljak—Sokoloviei —Bandin Odzak vonalában gyülekezzenek, mert az eddigi állások a védelemre nem voltak alkalmasak és Kladno Olovo, sőt Srebrenica felől is veszélyeztetve voltak.

Andrian tbk. üldöző oszlopai X/8-án utóvédekre, X/9-én a fent említett vonalban erős állásokra bukkantak. A Sumadia II. Babljak —Vigova g., a limi különítmény Paklinak—Senkovic, a szandzsáki hsg. Kula Markovo br. Z 1042—Vienac Δ 1025 vonalát tartotta. Az X/9. és 10-iki harcok eldöntetlenül végződtek, habár a montenegróiaknak Kula—Citluk irányában végrehajtott ellentámadása sikerült. Az uáicei dd. viszont ismét kénytelen volt a Drina jobbpartjára visszavonulni.

A szerb hsgfparság Bozanovic tbk.-ot X/10-én felváltotta Aracic tbk.-al. (Eddig a Timok II. parnoka.) Időközben a szerbekre nézve egyre kedvezőtlenebb lett a helyzet. Pongrácz tbk. Barthos alezredest három zlj.-jal visszahagyta Kalinovikban és a többivel Sarajevóba ment, ahol egyesült a Tirolból megérkezett Wieden ezr. dandárával, melyből Kalzer tbk. parsága alatt megalakult az 50. ho.; Trollmann tbk. parsága alatt az 5., 8., 16., 13. és 17. dd. képezte a 18. ho.-t. Ennek az ellenségnek az erejét a szerbek 31 zlj.-ra becsülték. Az idő rosszabbra fordult az utánszállítás egyre nagyobb nehézségekbe ütközött, visszavonulás esetén csak a visegrádi hídra lehetett biztosan számítani. A Sumadia II. és a limi különítmény összes ereje 17.000, a montenegrói Szandzsák hsg. 13.500, a spuzi dd. Kalinoviknál 2000 puskát tett ki.

Október 18-án a 18. ho. Sokolac—Sijerci irányában, az 50. ho. Sarajevóból két oszlopban északkeleti irányban nyomult előre és elérte Mokro—Bijelo gorci vonalát, a Heiler alezr. parsága alatt, a sarajevói különítményből alakult kis különítmény Paleig nyomult előre. A 18. ho. másnap folytatta a támadást a limi különítmény ellen. Ez azonban ellentámadással nemcsak hogy visszafoglalta Bandin Odzakot, hanem a Δ 989-re szorította vissza az ellenséget. X/20-án az 50. ho. jobboszlopának elővédje harcba lépett Bogovicinéi, X/21-én ez az ütközet elérte tetőpontját Siljava plave—Kula vonalában. A XVI. hdt. parnoka utolsó tartalékát, a 16. h. dd.-t Mislovóra irányította, az 50. ho.-t támadásra, A 18. ho.-t pedig a szerbeknek arcban való lekötésére utasította. A 3. h.

dd.-nak Siljava plave, a Wieden dd.-nak ☉ 932 ellen intézett támadásai kizárásával végződtek. Ezekben a harcokban az 50. ho. számbeli túlsúlya érvényesült. A Sumadia II. ugyan kitartott, sőt Stupe elleni rövid ellenlökései sikerültek, de miután a montenegróiakat Siljava plavenál megverték és ezek Jabuka—Ranjen Stl.-ra visszamentek, a limi különítményt is vissza kellett venni.

Október 22-én a Sumadia II., a 17., 13. és 16. h. dd.-ral szemben nagyszerűen tartotta magát; a limi különítmény Kustovice—Grad Z 897 vonalába ment vissza, de az uzicei hsg.-et már ebben a vonalban sem lehetett tartani és ezért éjjel az egész hsg. Mednik ZI 1230—Tmor Δ 1324—☉ 1189 vonalába húzódott vissza azzal a szándékkal, hogy Visegrádnál és Stari brodnál átkeljen a Drinán.

Október 23-án a 18. ho. Mednik—Tmor vonalában a Sumadia II. utóvédjére talált, míg az 50. ho. a pesurici—medjiki útig harc nélkül jutott előre. E napon Sumadia II. Veliko br.—Vracevica—Z 1497, a limi különítmény Joica—Stolac-r-Z 977 vonalában volt. A szandzsáki hsg. Gorazdenál, a Drina különítmény Ustikolinánál átkeltek a Drinán, úgyhogy Kalinoviknál csak a spuzi dd. maradt.

Október 24-én az ellenség erélyes üldözése és főleg számbeli túlsúlya miatt a Drina balpartján lehetetlen volt hosszabb ellenállást kifejteni és ezért a Han Semecnél kifejlődött utóvédharc után, a Sumadia II és a limi különítmény, a 24—25 közti éjjelen főerejükkel Visegrádnál, kisebb részekkel pedig Stari brod-nál és Medjedjenél, átkeltek a Drina jobbpartjára.

Megjegyzések.

Amilyen ügyesen Potiorek tbszgy. elő tudta teremteni a szerbek kiűzéséhez szükséges csapatokat, olyan kevésbé sikerült ez a szerb hsgfparságnak. Ez egyrészt annak tudható be, hogy a Száva—Duna mentén állandóan újabb átkelések előkészítéséről szóló hírek keringtek, másrészt kedvezőtlen hangulatot teremtett, hogy a montenegrói csapatok szerepléséhez fűzött remények nem váltak valóra.

Az uzicei hsg.-nek Boszniába való betörése után, mikor a 6. hsg.-et hátba kellett támadnia, mindenekelőtt mozgékonynak és gyorsnak kellett volna lennie; ezzel szemben határozatlan és lassú volt; midőn azután X/10-én a hsg.-parnokot felváltották, már késő volt. El kell ismerni azonban, hogy az utánszállítási nehézségek, a csapatok gyenge minősége és a montenegróiak szomszédsága hátrányosan befolyásolták a hadműveleteket.

Október 21-én, a Romanija pl.-án vívott csata döntő napján, a Monarchia csapatainak számbeli túlsúlya és a támadásban kifejtett nagyobb mozgékonyasága is érvényesült. Ha az 50. ho. északkeleti irány

helyett egyenesen keleti irányban nyomul előre, valószínűleg már pusztán megjelenésével sikerült volna a montenegróiakat és a szerbeket visszavonulásra kényszerítenie. Nem szabad megfeledekeznünk azonban, hogy a montenegróiak harcértékét nem lehet a rendes mértékegységgel mérni és hogy a két szövetséges haderő nem állott egységes vezetés alatt.

Események a főerőknél és a Drinamenti csata befejezése.

IX/22-től XI/9-ig.

Mialatt a Boszniába betört uzicei hsg. és a montenegrói segédc csapatok minden ok nélkül igen lassan haladtak előre, sőt meg is állottak, a főerőknél a helyzet nagyjában változatlan maradt. A Macvaban levő II. hsg.-gel szemben az ellenség kúszóárkok segítségével iparkodott a szerb hadállásokhoz közelebb jutni. A III. és az I. hsg. az ellenséggel farkasszemet nézve, mindjobban megerősítette állásait. A fenti idő alatt előfordult fontosabb események közül ki kell emelni:

a) hogy IX/28-án Belgrád védőrségéből egy különítmény átkelt a Száván, elfoglalta Zimonyt és Batajnicaig szorította vissza az ott levő csapatokat, de az ellentámadás következtében, melynél a monitorok igen eredményesen működtek közre, kénytelen volt ismét visszavonulni;

b) hogy a III. hsg.-nél az ellenséges XIII. hdt.-nek sikerült Krajisniciig előrejutnia, viszont a kombinált ho. elfoglalta Kuliste -φ- 708 magaslatot;

c) hogy a batári hídfő X/13-án a Drina hirtelen áradása következtében víz alá került; a 42. honv. gy. ho.-nak itt álló csapatai a Drina balpartjára mentek vissza és végül, hogy X/23-án a szerbek a Temes monitort Sabac alatt aknákkal elsüllyesztették.

A szerbeknek Boszniából való kiűzése után rövid pihenőt kellett adni a csapatoknak. Potiorek tbszgy. elhatározta, hogy XI/6-án a 6. hsg.-gel újból megkezdi a támadást a középső Drinán, de az 5. hsg.-nek meghagyta, hogy addig is iparkodjék előrejutni. Ez a hsg. a Lütgendorf altbgy. parsága alatt álló 15 zlj.-jal és 11 üteggel újból megerősödött. X/24-én csakugyan sikerült Salis gróf tbk.-nak Ravnjenél, X/27-én a 9. ho.-nak Crna baranál, a 21. Ldw. ho.-nak Omerov cardaknál, a kombinált hdt.-nek Tabanovicnál eredményeket elérni. Ezeket a sikereket a hatalmas tüzérségi előkészítésnek lehet köszönni. A szerbek — tüzérségi lőszerhiány miatt — nem viszonzhatták az ellenség tüzérségi tüzét. A lőszerhiány annyira felbőszítette Stepanovic vojvodát, hogy felváltását kérte és csak nagyon nehezen sikerült rávenni, hogy maradjon a helyén. X/29-én Stepanovic vojvoda Bogaticba haditanácsra hívta össze

a ho.-parnokokat. A tanácskozás tárgyát az képezte, hogy megmaradjon-e a II. hsg. jelenlegi állásaiban, vagy menjen vissza a Cer pl.-án előkészített állásokba. A haditanács — elsősorban a tüzérségi lőszerhiány miatt — egyhangúlag az utóbbi mellett döntött, amihez azután a hfp. is hozzájárult.

Az új állásban, mely Vidojevica—Dobric—Misar pontokkal jelölhető meg, kiutalták a védőszakaszokat az egyes hadosztályoknak és pedig: a Timok II.-nek Vidojevica—Petkovica, a Morava I.-nek Petkovica—Dobric, a Timok L.-nek Dobric—Jevremovac, a Sumadia I.-nek Jevremovac — Misar területét. A ho.-k — utóvédek visszahagyása mellett — X/31-én éjjel oly ügyesen hajtották végre a visszavonulást, hogy azt az ellenség alig vette észre; legalább is nem zavarta ezt meg. A csapatokkal együtt Macva lakosságának nagyrésze is otthagya lakóhelyét és szarvasmarhaállományával, ingóságait a legkülönfélébb kocsikra rakva, sáros és feneketlen utakon, délkeleti irányban elvonult.

A parancsadás megkönnyítése végett XI/5-én a Timok II.-t a III. hsg.-nek rendelték alá, de a ho. továbbra is megmaradt a helyén; az I. hsg.-nél a Duna II.-t kivették állásaiból és mint hsg.-tartalékot Tekerisre irányították, helyét a Morava II. és a Duna I. foglalták el.

Az 5. hsg. követte a visszavonuló II. szerb hsg.-et és az utóvédekkel vívott harcok után — melyekből különösen a 29. gy. ho.-nak Sabácért vívott éjjeli harcát és XI/4-én a 21. Ldw. ho.-nak Dobric, valamint XI/5-én a 9. ho.-nak Lipolist elfoglalásáért vívott harcait kell kiemelni — elérkezett" az új szerb állások elé.

A Drina jobbpartjára visszahúzódott Sumadia II. 2epa és Rzav p. között, a limi különítmény a Rzav. p. és a Lim között folalta el új állásait; a montenegróiak szandzsáki hsg.-e (23-0-5½ = 13.500 fegyver) a Lim torkolatától az Ogleceviski p.-ig, a Drina-különítmény (15 — 0—3 = 11.000 fegyver) Focaval szemben helyezkedett el.

A XVI. hdt. a XI/5-re virradó éjjelen Ljubovijával szemben gyülekezett, a 15. h. dd. mint hdt. tartalék Srebrenicánál, a 9. htp. dd. Rogacicanál, Snjaric tbk. dd.-a Visegráddal szemben maradt. A hdt.-nek feladata volt Ljubovijanál átkelni a Drinán és Pecka irányában előnyo múlni. A 4. h. dd.-nak Rogacican át, iparkodnia kellett előrejutni Valjevo felé.

November 6-án a 6. hsg. támadása, melyet alapos tüzérségi előkészítés előzött meg, eredményes volt. A XIII. hdt.-nek sikerült a kombinált ho.-t és a Drina I. részeit visszaszorítania, a XV. hdt. is előrejutott a Morava I.-el szemben; a XVI. hdt. kombinált hadosztálya — Goiginger tbk. parsága alatt — elfoglalta Javicit és Sv. Petárt; a hdt. főerejével (18. és 50. ho.) Ljubovijanál két helyen, a 4. h. dd.-ral Rogacicanál átkelt a Drinán. Miután a szerb kombinált ho. elvesztette a Gucevo

magaslatot, a Drina II.-vei együtt a Stira p. jobbpartjára vonult vissza és megszállta a -φ-145 Plec—Carigrad vonalát. Az I. hsg.-nél a Morava II. és a Duna I. elvesztették előállásaikat, de a főállásaikat megtartották; a II. hsg.-nél az ellenséges VIII. és a kombinált hdt.-nek Maovi és Prinicovic ellen intézett támadásai nem sikerültek.

November 7-én az 5. hsg. nem támadott; a 6. hsg.-nél a XIII. hdt. a Stira p.-ig jutott előre, a 40. honv. ho. elfoglalta Carigradot és Stolicat; Kostajnik-Δ. 768-t a szerbek megtartották, noha a 48. ho. ez ellen fordult főerejével; az 1. ho. 2 km-re megközelítette Krupanjt. A cs. és kir. kombinált ho.-nak sikerült délután Sabacot elfoglalnia. Az 50. és 18. ho.-ok nagyon lassan haladtak előre, az utóbbi csak Nemié km-t érte el. A 4. h. dd. az Okletacnál levő -φ- 729 magaslatot foglalta el.

Az I. hsg. este a Morava I.-el Stolice—Miokovac—Krupanj, a Duna I.-el Z 432 — 2drela — Veles—Karacica, a ljubovijai különítménnyel Dugó—Tornik vonalába vonult vissza. A Duna II.-t, mely már Peckaba érkezett, megint az I. hsg.-nek rendelték alá.

Mivel a II. hsg.-nél az ellenség, főerejét a keleti szárnyon tartotta és a Morava I.-el szemben csak alárendelt erőket állított, ez utóbbi Ribari—Lipolist—Dobrićtól nyugatra ellentámadást intézett, mely sikerült ugyan, de a ho. este mégis régi állásaiba ment vissza.

A III. hsg.-nél ki kell emelni, hogy a Drina I. hőiesen kitarított a Kostajnik magaslaton. Az általános helyzetre való tekintettel a hsgfpar-ság meghagyta a III. hsg.-nek, hogy Kumovac pl. — ⚡406 — Jarebice — Δ.383 — ⚡- 439 vonalába vonuljon vissza.

Megjegyzések:

Midőn az uzicei hsg. betörése Boszniába nem sikerült és a szerb csapatok megtépázva tértek vissza a Drina jobbpartjára, a szerb hsgfpar-ságnak számolnia kellett azzal, hogy a felszabadult tekintélyes ellenséges erők előbb-utóbb ismét támadni fognak, átkelnek a Drinán és pedig — valószínűleg — Ljubovija—Pecka, vagy Rogacica—Valjevo irányában. Az átkelés iránya tulajdonképpen közömbös volt, mert a szerb hsgfpar-ságnak seholy voltak tartalékai. Amit meg lehetett tenni, megtörtént; a hadosztályokat pótlásokkal igyekeztek kiegészíteni.

A hsg.-nek tüzérségi löszerezéssel való ellátása absolute elégtelen volt. Amíg a gyalogság a tüzérségben segítőársat talált, addig képes volt minden támadást eredményesen visszautasítani, de midőn ez is csak szenvedő társ lett, a gyalogság ellenálló ereje is meggyengült. A háború későbbi időszakaiban magunk is éreztük, mikor kénytelenek voltunk a tüzérségi löszerezéssel takarékoskodni, hogy ez mit jelent. Az áldozatokra kész gyalogság hiába panaszkodott, hogy az ellenséges tüzérség lövi állásait'anélkül, hogy tűzviszonzásra találja. Hány parancsnoknak szorult

ökölbe a keze, midőn csapatainak ezirányú jogos panaszait nem orvosolhatta. Nem kell tehát csodálkoznunk Stepanovic vojvodának keserű kifakadásán.

A II. hsg. parancsnoka, aki midőn az oldala, sőt a háta is veszélyeztetve volt, nyugodtan kitartott mindaddig, míg megfelelő harceszközökkel rendelkezett, igazán jó idegzetűnek bizonyult. Azt azonban, hogy haditanácsot hívott össze, határozottan elítélem! A parancsnok hivatott a viszonyokat mérlegelve eldönteni, hogy az adott esetben melyik a legcélszerűbb eljárás; haditanács összehívása egyenlő a felelőségek az alárendeltre való áthárításával, erre pedig Stepanovic vojvodának igazán nem volt szüksége.

A Macva elhagyása után a II. hsg. az önként kínálkozó vonalba vonult vissza, amelyet már előbb berendeztetett a védelemre. A szükséges lövészer hiánya természetesen itt is érezte hatását és midőn az I. hsg.-et Krupanj irányába visszaszorították, a III. hsg. sem maradhatott meg tovább természetellenes helyzetében. Ezért annak visszarendelését harcászatiilag csak helyeselni tudom. Az arcvonalhelyesítésből azonban könnyen lehet visszavonulás és hol van ekkor a megállás? Látni fogjuk, hogy a szerb hsgfparáság erre megtalálta a helyes feleletet.

A drinamenti csata, melyet mindkét fél a legnagyobb elismerésre méltó vitézséggel és kitartással vívott meg, IX/8-án kezdődött és 9 hétig tartott. Potiorek tbszgy. nem volt és nem is lehetett megelégedve az elért eredményekkel, mert visszaszorította ugyan a szerbeket, de nem verte meg őket. A visszavonulás elrendelésével a szerb hsgfparáság megmentette a hadsereget a megsemmisüléstől. Mivel a szerbeket nem sikerült megverni, most arra kellett törekedni, hogy őket könyörtelen következetességgel és eréllyel végrehajtott üldözéssel gyengítsék, ellenállásukat megtörjék és így végeredményben örökre leszámoljanak ezzel az ellenséggel. De ez nem volt könnyű feladat.

A szerb főerők visszavonulása Valjevoba.

A megkezdett arcvonalhelyesbítésekből — mivel a Monarchia hadseregei megszakítás nélkül folytatták a támadást — rendszeres visszavonulás lett. Az ellenség erőbeni túlsúlya, ami legalább 70 zlj.-at és IC úteget tett ki, a lőszerhiány és a csapatok fáradtsága voltak azok a tényezők, melyek a szerb hsgfparáságot kényszerítették, hogy a hadseregeknek XI/8-án újabb ellenállási vonalat jelöljön ki.

Az intézkedés értelmében az I. hsg. Mramor — Petrina stena — Bogo — Proslop — Bare, a II. hsg. Kosanin grad — Straza — Zavlaka — Tolisavac vonalába, a II. hsg. pedig a Dobra jobbpartjára került. A következő napon azonban ismét áthelyezték a védelmi vonalat s az I. hsg.-nek 41-

Kik—Jalovik—Bare, a III. hsg.-nek Jankov vis — Belutak — Z 315, a II. hsg.-nek Suvoselo—Vk. Bosnajak—Tamnava p. vonalát utalták ki.

Tekintettel arra, hogy a szerb hsg. főerejének visszavonulására szolgáló utak Ubnál és Valjevonál találkoznak, Potiorek tbszgy. arra számított, hogy sikerülni fog Valjevonál a szerb hsg.-et megállásra és a csata felvételére kényszerítenie. Ezért az 5. hsg.-et abanjani—koceljevoi szakaszra rendelte, a 6. hsg.-nek pedig megparancsolta, hogy az üldözést központilag Valjevora, az erők végső megfeszítésével hajtsa végre.

Ennek következtében XI/10-én az I. hsg. Peckanál elkeseredett harcokat vívott a XVI. hdt.-tel, mely az 50. hadosztállyal Jalovik, a kombinált hadosztállyal Kik és a 18. hadosztállyal Bare ellen intézett támadást. A XV. hdt. Zavlatat, a XIII. hdt. Tekerist, a VIII. és a kombinált hadtestek a Dobrava p. vonalát érték el.

A 6. hsg.-nek aránylag lassú előrehaladása XI/10-én nem tette valószínűvé Potiorek tbszgy.-nak azt a reményét, hogy a szerbek kénytelenek lesznek a döntő csatára való kihívását elfogadni. Az üldöző csapatoknak lövészerrel, élelemmel stb. való ellátása napról-napra nehezebb lett és számolni kellett a csapatok fáradtságával is s azzal, hogy ezeknek pihenőre volt szükségük. Pihenőt azonban csakis a Kolubara-szakasz elérése után lehetett adni, amikor az obrenovac—valjevoi vasút kihasználásával, az utánszállítás könnyebben ment volna. Ezt a nélkülözhetetlen utánszállítási vonalat viszont, csak akkor lehetett kihasználni, ha a Kolubara jobbpartján levő magaslatok Potiorek tbszgy. kezébe kerülnek. Az alapos mérlegelés eredménye ezért megint csak az volt, hogy az üldözést a legnagyobb eréllyel folytatni kell. Az ez értelemben XI/11-én kiadott intézkedések alapján a hadseregeknek a lehető leggyorsabban el kellett érniök a Kolubarat s ennek mentén; a Ljig torkolatától Obrenovacig az 5. hsg.-nek, a Ljig torkolatától Valjevoig pedig a 6. hsg.-nek kellett állásba vonuzlniök.

A szerb hsgfparság XI/11-én elhatározta, hogy folytatja a visszavonulást és megvédi Valjevot. A hsg.-eknek a következő védőszakaszokat utalták ki: az I. hsg.-nek Jolina Breza —Sovacki Kik; a III. hsg.-nek Radija Martinovic -Jautina ☉-346; a II. hsg.-nek ☉ 366 — Bli-zonjski visovi—Ub. A hsgfparnok Kragujevacba ment. Az uzicei hsg.-nek Lim—Visegrád —Stari brodról S'rganra, az uzicei dd.-nak Kadinjacara kellett visszavonulnia. A XI/11 —12. közti éjjelen a hadseregek bevonultak a kiutalt állásokba és megszállották azokat. A Sumadia I. meghosszabbította északi szárnyát Sarbaneig; ettől északnyugatra alov. ho. állt.

November 12-én az ellenséges seregtestek folytatták az üldözést és a 29. ho. Suvoselot, a 7. ho. Kinicet, a VIII. hdt. Gromile — Vk. Bosnajak, XIII. hdt. Stolicc—Odzino brdo, a XV. hdt. Vk. Beljege—Osecina

vonlát érte el, a XVI. hdt. kombinált hadosztálya harcolva megközelítette Jolina brezat, az 50. ho. Stavet, a 18. ho. megtámadta arban Medvenik—Jablonik— Borovnjak vonlát, de eredményt nem tudott elérni; a 4. h. dd. Prosekig jutott előre. A szerb II. és III. hsg., mely utóbbinak az I. hsg.-ből alárendelték Timok II.-t, megerősítette az elért állásokat, az ellenséggel járőrökkel tartotta fenn az érintkezést; nagyobb harcokra azonban nem került sor. Az I. hsg.-nél a Morava II. tartotta Jolina brezat; Duna I. Stavet, Duna II. Sovacki Kik—Medvenik vonlát, a Rogacicaról érkezett csapatok pedig Borovnjakot. Az eddig is nagyon rossz esős idő még rosszabbra fordult; igen erős havazás kezdődött.

November 13-án az ellenséges kombinált hdt. Usee—Banjani, a VIII. hdt. Umka—Vk. Bosnjak, a XIII. hst. Koceljevo—Bresnica, a XVI hdt. Ogladjenovac—Osladic vonlát érte el, a XVI. hdt. elfoglalta Radijat, de másutt nem tudott előrejutni. AIL hsg. csapatai megmaradtak a tegnapi állásokban; az ellenséggel csak a lov. ho. került érintkezésbe Vrebonál, de ezután ez az Ub jobbpártjára és Lisopoljera vonult vissza. A III. hsg.-nél csak a Drina I.-nél Kamenicanál voltak harcok. Az I. hsg.-nél a Morava II. a Jolina brezanál, a Duna I. a Stavenél -φ-518-nál, a Duna II. a Sovacki Kik-nél és a Jablaniknél vívott nagyobb harcok után, megtartották állásaikat. A ragocicai különítmény jobbszárnyával Vilovicara ment vissza, de a közepe és balszárnya, mely egészen a Drináig ért, még tartotta magát. De a szerb csapatok erkölcsi ereje és anyagi állapota immár nagyon gyenge volt; a visszavonulásnak a fegyelemre gyakorlott káros volta, az elégtelen élelmezés, a gyenge felszerelés és nagyfokú kimerültség, kezdték éreztetni áldatlan hatásukat.

A szerb hsgfparság felismerte ezt és XI/11-én este kiadta a Kolubara jobbpártjára való visszavonulásra a szükséges intézkedéseket. A visszavonulás iránya az I. hsg.-nek: Valjevo—Gr. Milanovac, megszáll an dó: egy hadosztállal Bacinovac Z 700, két hadosztállal Mednik — Gukosi; II. hsg. Ubról és Blizonjski visoviról visszavonul a Kolubara jobbpártjára a Lazarevac mindkét oldalán lévő magaslatokra; III. hsg. a Kolubara balpártján haladva Divacnál és Slovacnál átkel és az I. és II. hsg. között vonul állásba a Ljig jobbpártján.

A kolubarei csata.

A szerb hsgfparság felismerte, hogy célszerűbb, ha a döntő csatát nem Valjevonál, hanem a Kolubara mögött vívja meg. Ezért feladta Valjevot s ezzel XI/-4-én megkezdődött a kolubaramenti csata, melynek első mozzanata a Kolubara, a Ljig mögé és Suvoborra történt visszavonulása volt. A csata második fázisában a szerb hsgfparság — az arcvonal meg rövidítésének céljából — feladta Belgrádot, Suvobort és Uëicet. A har-

madik nagy eseménye ennek a csatának, hogy a szerbek megkezdték az ellentámadást, Suvobor irányában áttörték a cs. és kir. csapatok arc-vonalát. A negyedik esemény a cs. és kir. csapatoknak a Drináig és a Szávaig való üldözése és Belgrád felszabadítása volt.

A kolubarai csata bevezetése.

A november 13—14. közti éjjelen a szerb hadseregek elhelyezkedése a következő volt:

II. hsg.: A lov. ho. a Tamnava jobbpártján Lisolpolje—Sarbone, a Sumadia I. Sarbone—Tvrdojevac, a Timok I. Tvrdojevac—Karaula, Morava I. Karaula -φ- 375;

III. hsg.: a Timok II. ◊ 375—◊ 366, a Drina II. ◊ 366—Jautina, a kombinált ho. Jautina—◊ 416, a Drina I. Martinovic ◊ 395;

I. hsg.: a Morava II. Jolina breza—◊ 478, a Duna I. ◊ 478 — ◊ 556, a Duna II. ◊ 556—◊998, a rogacicai különítmény ◊ 1131 — Povoljen közötti területen;

uzicei hsg.-tól: az uzicei dd. egyrésze Glarica—Jasenovacnál, egyrésze Bajina Bastanál, a Sumadia II. Sargan —Viorgornál, a limi különítmény Jel ova goránál.

Az obrenovaci különítmény Zabrez— Badjevica, Belgrád védőrsége Umka—Grocka, a branicevi különítmény Grocka — Golubac s a krajjinai különítmény Dol. Milanovac—Orsava közötti területen állt.

November 14.

Az ellenséges kombinált hdt.-ből a 104. npf. dd. elfoglalta Obrenovac-ot, a 29. ho. pedig Piromannál a tamnavai hidakat, a 7. ho. Crvena jabuláig jutott előre, a VIII. hdt.-ből a 21. Ldw. ho. az Ub torkolatánál, a Sumadia I.-el érintkezésben volt, a 9. ho. Sudnicat érte el.

Midőn a II. hsgparnoka megtudta, hogy a III. hsg. jobbszárny-hadosztálya — a Timok II. — estefelé megkezdte a visszavonulást, ő is kiadta a visszavonulásra a parancsot, melynek értelmében, utóvédek visszahagyása mellett:

a lov. ho.-nak Skobaljnál kellett átkelnie és a Túrja p.—Komatice között,

a Sumadia I.-nek ugyancsak Skobalinál kellett átkelnie és a Túrja p. és a Pestan p. között kellett állásba vonulnia;

a Timok I. Belibrod és Petkanál kelt át és Pestan p. és a Stubica között,

a Morava I. Lajkovac és Slovacnál kelt át és a Stubica és a Ljig között vonult állásba.

A III. hsg.-gel szemben az ellenséges XIII. hdt. támadást intézett Jautina és Blizonjski visovi ellen, de a magaslatok a szerbek kezében

maradtak, azonban a XV. hdt.-nek Martinovic — Kamenica ellen intézett támadásai eredménnyel jártak. A III. hsg. a legveszedelmesebb helyzetben volt, mert a visszavonulási vonal arcvonalával párhuzamosan sőt a II. hdsg. balszárnya mögött haladt. Miután a hdsgfparáság az előretörés tervét elvetette, Jurisic tbk. kiadta a visszavonulási parancsot melynek értelmében a III. hsg.-nek Valjevtól északra ☉ 289—Jasike — ☉387 — ☉ 329 vonalában mégegyszer meg kellett állania. Ez sikerült is. De, mert a hatalmas létszámú III. és I. hsg. vonatainak időt kellett biztosítani, hogy Vájlj evőn átjussanak, a hsgparnok elhatározta, hogy XI/15-én Valjevo magasságában Zx 289— Jasike — Váljevo nyugati szegélyének vonalában megáll.

Az I. hsg.-nél a Morava II. helyzete Jolina breza — ☉478-nál tarthatatlan volt, miért is ez még 14-én éjjel visszavonult, de az ellenség tovább folytatta az előnyomulást és a 6. hsg. jobbszárnya — a XVI. hdt. — késő este elfoglalta az 50. hadosztállyal Sovacki Kiket, a 18. hadosztállyal a ☉ 998. magaslatot. Az 5. h. dd. Stubicaig, a 4. h. dd. Jasenovacig jutott előre. Ez annál könnyebben ment, mert az I. hsgparnok megtudván, hogy a III. hsg. is visszament, kiadta a 329— z 364 — Visoka — Zx 592—Z 923—Magljes vonalában való visszavonulásra a parancsot. A Duna I. és II. csak este kezdte meg a visszavonulást, ami az éj sötétjében, a különben is nehéz terepen, a legnagyobb zúr-zavarral járt, habár az ellenség nem folytatta erélyesen az üldözést. A két ho. tűzérsege a jablanicai úton ment vissza, a gyalogság önkéntelenül követte ezt az utat, melyen még a visszatoduló polgári lakosság szekerei is mozogtak, úgyhogy a parancsnokoknak a Balinovic és Valjevo közti úton, ahol a visszaözönlő vonatok az egész úttestet több sorban elállották, nagy erélyreés még nagyobb türelemre volt szükségük, hogy a rendet félig-meddig helyre tudják állítani.

A rogacicai különítmény, melyet a 4. h. dd. megtámadott, kénytelen volt Jasenovácot feladni és ☉ 890—Z 1151 vonalába visszavonulni.

Stave—Kamenica feladása után, Valjevo védelméről tovább szó sem lehetett és Ny.-Szerbia egészen a Kolubaraig az ellenség kezébe került. A szerb hdsg. arcvonalának hossza sehogyan sem állt erejével arányban és ezenfelül tartalékokkal sem rendelkezett. A kordonszerű vékony és gyenge vonalon egy ponton véghezvitt betörés, egy egész ho.-t visszavonulásra kényszerített. Az összhang miatt a hsg. is kiigazította arcvonalát, minek következménye volt, hogy a szomszéd hsg.-ek is visszamentek. Az ellenség megállítására irányuló kísérletek nem sikerültek. A visszavonulást folytatni kellett és pedig a legsúlyosabb harcászati, gazdasági, földrajzi és légköri viszonyok között.

November 15-én az üldöző ellenség elérte Obrenovac—Lisopolje —

Brgule — Ub — Tvrdojevica — Karaula — Valjevo — Dl. Bukovica — Paklje — Tubravic — Brezovica vonalát. Ha az ellenségnek sikerült volna a szerb hsg.-et Valjevonál csatára kényszerítenie, reménykedhetett volna, hogy a drinamenti csatában fennállott erőarány megmarad. Tudniillik nem volt valószínű, hogy a szerb hsg. újabb csapatokat tud előteremteni; a betörés folyamán pedig a két fél egyenlő veszteségeket szenvedett. Mivel azonban a szerbek döntő csata nélkül adták fel Vájlj evőt, a Balkán hsgfőparancsnoka — bízván csapatainak ellenálló képességében — azt hitte, hogy az üldözés továbbra is eredményes lesz.

A III. hsg.-nek este kellett volna a visszavonulást Divcinél és Slovacnál végrehajtania, de mivel a II. hsg., melynek leghosszabb ideig kellett volna kitartania (sőt ennek utóvéde is Karauláról), már korán reggel visszamenőben volt, a slovaci hidra már számítani nem lehetett, s ezért azonnal meg kellett kezdeni a visszavonulást. A Timok II. helyén maradt, mint utó- és oldalvéd. Végeredményben a Drina I. és II. a Rabas p. torkolatánál levő hidon, a kombinált ho. és Timok II. a Divcinél levő hidon keltek át és késő este Strmovo—Nonomir—Biela stena — Mionica vonalába éj jeleztek, míg a Timok II. Klanica — Divcinél maradt, mint utóvéd.

Az I. hsg. a legnehezebb viszonyok között volt és mégis kitartott, azonban mikor értesült, hogy a II. és III. hdsg.-ek visszavonulnak, neki is gondoskodnia kellett a visszavonulásról, a Morava II. Obnica és a Jablanica p. mentén, a továbbiakban Valjevon át ment vissza egészen Klinciig. A Duna I. a Jablonica p. mentén Valjevon áthaladva Rajkovicen, a Duna II. Bogatican és Prijerdicen éjjelezett. A rogacikai különítmény Leskovican át Bacevciig ment vissza. A visszavonulás sikerült; az ellenséggel való érintkezés megszakadt. Bojovic tbk., kinek sebesült lába újra megsérült, kénytelen volt a hsgparságot Misié tbk.-nak, a hsgfőparancsnok vezérkari főnökhelyettesének átadni. A legnagyobb szerencse az volt, hogy az ellenség Divci—Slovak irányában nem tört erősen előre.

Az uzicei hsg.-nél Uzice védelmére az uzicei dd. megszállotta Crni vrch. Z 900—Varda, a Sumadia II. Vk. Prisedo—Gjakov km.—Bulja—Ponikve vonalát; Mokragoranál maradt egy zlj., a limi különítmény, mint tartalék Uzicenél gyülekezett.

November 16. és 17. Potiorek tbszgy. intézkedései értelmében az 5. hsg. és a XIII. hdt. folytatta az előnyomulást és 16-án a Kolubara balpartján gyülekezett és előkészületeket tett az átkelésre, de a 17-én az Obrenovacnál, Lisopoljenál, Lazarevacnál és Lajkovacnál — kisebb osztagokkal megkísérelt átkelések nem sikerültek. A XV. és XVI. hdt. e két napon intézkedészerűleg Valjevonál és ettől délre felzárkózott; a 18. ho. Tubravicnál maradt.

A III. hsg.-nél a Drina II. megszállotta a Cibutkovicica — barzilovicai szakaszt, utóvédei a Kolubaranál maradtak; a kombinált ho. megszállotta Dudovica —Zakinac —Parlog vonalát, Drina I. a Moravat érte el, utóvédei Milovac —Rakari vonalában maradtak; Timok II., mint hdsg.-tartalék Smrdljikovacnál gyülekezett.

Az I. hsg.-nél a Morava II. Mionican, Rakarin át Gukosira; a Duna I. Plandisten, Gor-Topičan át Vis-Medvikre, a Duna II. Osecinan át Bacinovac—Rudo-Usaljen vonalába ment. A rogacikai különítményt feloszlatták, csapatai beolvadtak a Duna II.-be. Mionican a legnagyobb torlódás és rendetlenség támadt, úgyhogy a Morava I. kénytelen volt Mionica két oldalán, mint utóvéd állásba vonulni, s ezért csak 18-án ért Gusevira.

Az uzicei hsg.-nél csak az uzicei dd. vívott kisebb harcokat Glavicánál.

A visszavonulás a XI/14—17. közti időszakban tehát itt is sikerült, de a csapatok számereje és harcértéke — különösen a Duna II.-é — nagyon meggyengült. A napok óta tartó esőzések, a hegyekben fekvő egyméteres hó, óriási nehézségeket képeztek. A Kolubara-völgye egy sártenger volt, ami majdnem lehetetlenné tette a mozgást; igaz, hogy ezeknek a viszonyoknak volt köszönhető, hogy az ellenség üldöző mozgása is lassú volt.

November 18-21.

Az ellenség kísérlete, hogy a Kolubara jobbpartján levő II. hsg.-gel szemben tért hódítson, nem vezetett eredményre. A VIII. hdt.-nek sikerült ugyan Lazarevac és Béli brodnál átkelni a folyón, de a magaslatok a szerbek kezében maradtak.

A III. hsg.-nél Covka -φ. 259 kiszögellése a Ljig torkolatánál kedvező pontot nyújtott a támadásra, mivel ezt keresztűz alá is lehetett volna venni, de a 9. és 36. ho. minden erőlködése dacára sem tudta a Covka magaslatot a Morava I.-től elvenni.

Az I. hsg.-gel szemben a 42. honv. ho.-nak sikerült Milovacot elfoglalnia. Murkovic szds. az 1/25. honv. gy. zászlóaljjal, Gr. Toplicától Bacinovac irányában végrehajtott felderítése alkalmával, a Duna II.-ből 1000 embert ejtett foglyul. Ennek a ho.-nak 8. ezrede majdnem harc nélkül adta fel Bacinovacot, de ezt a községet XI/20-án sikerült ismét megszállani. A hsgparnoknak a XI/21., 22.-re tervezett és az egész haderővel végrehajtandó ellentámadásról azonban le kellett mondania, mert Milovac elesett és a Ljig magas vízállása miatt csak a meglévő hidakon lehetett közlekedni. Az ellenséges XV. és XVI. hdt., melyek 19-ig az 1. ho. kivételével — mely Cerovo brdoig jutott előre — alig

mozdultak meg, XI/20-án Milovac —Rakari —Struganik —Ruda — Strazava vonaláig nyomultak előre.

Az uzicei hsg. uzicei dd.-a a Crni vrch— Prisedo— Kadinjaca — Ponikve vonalát, a kovjerici különítmény (11 zlj. és 12 löveg) a Sumadia II. parsága alatt — a Duna I. oldalának és hátának biztosítása végett f-Crnakosa—Subjelz 939 vonalát tartotta.

November 21. és 22.

A II. és III. hsg.-gel szemben az ellenség e napokon is iparkodott az átkelést kierőszakolni és a 7. ho. Vk. Crljeninél és a 36. ho. ispánjénál és Dudovicanál különösen erélyesen támadtak, de a Drina II. és a kombinált ho. ellentámadásai Dudovicanál kényszerítették a 36. ho.-t, hogy megint visszamenjen a Ljig balpartjára; viszont a Morava L-nek és a Timok II.-nek Zipanjac ellen intézett ellentámadásai, a Popeljevac irányából jövő tüzéségi tűz következtében, nem sikerültek.

De a harcok súlypontja a balszárnyon levő I. hsg.-nél volt. Midőn az ellenség az I. hsg. balszárnyát kezdte nagyon szorítani, a hsgfparáság — tartalékok hiányában — elrendelte, hogy a III. hsg. hosszabbítsa meg balszárnyát a gukosii állásokig és egy ho. (Drina I.) siessen az I. hsg. segítségére. Ms c tbk. úgy döntött, hogy az érkezőben lévő Drina I. váltsa fel a Morava II.-t s ez mint a legértékesebb és legjobb ho., mint hsg. tartalék helyezkedjék el Lalinci és Sakovica között. Az ű. hsg.-nél e napon nagyobb harcok kezdődtek Majjen— Suvobor—Gukcši vonalában, ahol tudjuk, hogy a gukosii állásokat a Morava II., Mednik — Vis —☉705 vonalát a Duna I. és a Bcc-novac—rudai állásokat a Duna II. tartotta; Majjen egy 6 zlj.-nyi erővel, mint külön csoporttal volt megszállva.

Az ellenséges 48. ho.-nak Bacinovac—Mednik ellen intézett támadásai, délig eredménytelenek maradtak, habár részben a 40. honv. ho.-t is harcba vetették; az I. ho.-nak, melyet viszont a kombinált ho. is támogatott, sikerült a ☉ 622. Ruda magasla'ot elfoglalnia; a Majjennel szemben lévő ellenség Stn é ira —Kraljev stoig jutott előre. De XI/21-én a délutáni órákban elesett Mednik, Bccinovac is az ellenség kezébe került, a megkísérelt ellentámadások nem sikerültek, mire Mise tbk. elhatározta, hogy a hsg.-nek balszárnyát Gukcsl—Prostruga—Rajac—Suvobor — Majjen vonalába visszaveszi. XI/22-én éjjel úgy hajtották végre ezt a visszavonulást, hogy a Drina I. megszállotta a Gukcúji — Moravci, a Morava II. Bukva — Prostruga, a Duna I. Prostruga—Raj ac, a Duna II. Igriste — Siljak vonalát, a majjeni különítmény a Majjenen maradt.

Mivel az ellenség főerejét (XIII., XV. és XVI. hdt.) az I. hsg.-gel szemben alkalmazta. Ennek helyzete továbbra is veszélyes volt, annál is inkább, mert arcvonala, számerejéhez viszonyítva, túl hosszú volt. A hsg. fparság elhatározta, hogy úgy segít ezen, hogy a II. és a III. hsg.-

gel megindítja a támadást. Ehhez az általános terv a következő volt: a I. hsg. tartja az állásokat, a II. hsg. megtámadja az ub—slovaci, a III. hsg. pedig a kolubara—mionikai arcvonalat, az uzicei hsg.-től a Sumadia II. Strazarara vesz irányt. De Misié tdk. nem akarta ennek a neki hosszadalmasnak látszó műveletnek eredményét bevárni, mert értesült, hogy újabb erős oszlopok fejlődnek balszárnya ellen és ezért elhatározta, hogy a 23-án megkezdi az ellentámadást. Terve volt, hogy a majjeni csoport és a Duna II. megerősítve a Morava II. egy ezredévei Planinica irányában kezdje meg a támadást, a Duna I. és a Morava II. fennmaradó része, tartsák állásaikat.

Az uzicei hsg.-néi a hfp. intézkedett, hogy a Sumadia II. (most 8 zlj. és 9 löveg) egyesüljön Kosjericitől északra és XI/23-án Strazara Z± 1000 irányában támadjon, a limi különítmény (6 zlj. 19 löveg) szállja meg Subjelt és Dubnicat, a Sumadia II. hátának —à 4. h. dd.-ral szemben való — biztosítására.

Megjegyzések.

Itt mindenekelőtt, különösen kiemelendőnek tartom a rossz időt és az utak állapotának káros kihatását a hadműveletekre. Az akkori esőzések, a hegyekben a havazások és a sártenger, mely itt az utakat borította — örökidőre emlékezetesek maradnak. Az időjárás viszontagságai ellen való védekezés eszközeinek hiánya, az utakon és az azokon kívüleső területeken végrehajtott mozdulatokkal járó nehézségek: a legnagyobb követelményeket támasztották a csapatokkal és a vonatokkal szemben. Csak példának említem, hogy egy lemozdonyozott löveg elé nagyon gyakran 12 lovat vagy ökröt kellett befogni, hogy egyáltalában mozogni tudjon a sártengerrel borított utakon. A Kolubara és a Ljig-völgyében levő csapatoknak pedig majdnem mindegy volt, hogy esik az eső, vagy egy-két napra kisütött a nap, mert ha a nap sütött, a hegyekben megolvadt hó felduzzasztotta a két folyót . . . Ilyen viszonyok között, békében, a zöld asztalnál véghezvitt számítgatások csütörtököt mondtak. A lengyelországi «rarpuciai» viszonyok hű képmásával találkozunk itt. Ezek a viszonyok természetesen kihatással voltak a hadsereg szükségleteinek utánszállítására, helyesebben után *nem* szállítására is, és pedig mindkét félnél. A seregtestek mozdulatainak megbeszélésénél és mérlegelésénél, ezt a jövőben mindig szem előtt kell tartanunk ... A II. és III. hsg. mozgási területén is talált élelmezési forrásokat, de az I. hsg. majdnem teljesen segélyforrás nélküli területen mozgott. Ehhez még hozzájárult a csapatok kimerültsége és a tüzérségi lövészer hiánya, úgy-hogy a viszonyok igazán kétségbeejtők voltak.

Az Ub folyó — Bligonjski visovi— Jautina— Kamcnica— Stava — Medvenik vonaláról a Kolubara —Ljig vonalra való visszavonulás,

Kamenica elvesztésével, elkerülhetetlen volt, de ezt nem készítették kellőképpen elő, mert a Kolubaran át vezető hidak száma igen csekély volt és azok szaporításáról nem gondoskodtak idejekorán. A visszavonulás — különösen a II. hsg. részére — rendkívül nehéz volt, mivel visszavonulásának iránya, harcvonálával párhuzamosan haladt. Elképzelhető, milyen végzetes helyzetbe került volna ez a hsg., ha az ellenség Karaula irányában erősebb nyomást gyakorolva, itt a szerb harcvonalat áttöri. A visszavonulást a II. hdsz.-re és különösen ennek balszárnyára támaszkodva kellett volna végrehajtani, ahogy ezt a hsgfőparancs el is rendelte, de meg nem állapítható okoknál fogva Stepanovic tbk. éppen balszárnyával — és pedig elsőnek — kezdte meg a visszavonulást.

Az I. és III. hsg. vonatoszlopainak torlódása Valjevonál elkerülhetetlen volt, mert az útviszonyok itt a lehető legkedvezőtlenebbek voltak. Az utak nyugatról és északnyugatról Valjevoba, mint központba futnak össze. A fentvázolt viszonyoknál fogva az időnek csak félig-meddig pontos kiszámítása, lehetetlen volt. Egyetlen szerencse volt, hogy ezek a viszonyok az ellenségnél is megvoltak, sőt számára minden keletfelé megtett kilométerrel nagyobbodtak.

A szerb csapatok harci lelkesedése is nagyon alább szállott a folytonos «nappal harc, éjjel visszavonulás», a tüzérségi lövészerhiány és gyenge ellátás következtében. A csapatokkal együtt visszamenő polgári lakosság magatartása is káros hatással volt az amúgyis meglazult fegyelmre. Az engedelmesség megtagadása, a szökések, egész országotoknak ellenállás nélkül való megadása, az állások harc nélkül való elhagyása, sőt a fegyveres ellenszegülés is: elég gyakori esetek voltak.

A viszonyokat mérlegelve a hfp., a III. és I. hsgparancsok, akik csapataikkal mindig a legszorosabb személyes érintkezésben voltak és a viszonyokat igen jól ismerték, a bajnak elejét veendő — ellentámadást akartak kezdeni. De a Kolubara—Ljig— Maijen vonalából kiinduló támadásra a viszonyok nem voltak alkalmasak. A felduzzadt folyókon csak a meglévő hidakon lehetett átkelni, a szerb hadianyagot pedig már régen a hátszországba szállították. A tüzérségi lövészerhiány következtében több üteget — mint felesleges és akadályt képező járművet — vissza kellett küldeni. Azonkívül az erőviszonyok (csapat és seregtestek nem kaptak kiegészítést) sem voltak olyanok, hogy ellentámadás esetén, eredménnyel kecsegtettek volna. Itt csak egy maradt hátra: kedvezőbb és jobb viszonyok reményében folytatni a visszavonulást.

Potiorek tbszgy. a Kolubara—Ljig vonalához érve, azt hitte, hogy csak szerb utóvédeket talál az állásokban és mivel az obrenovac — valjevoi vasútra, az utánszállítás érdekében, okvetlenül szüksége volt, harcolnia kellett a folyók jobbpartján levő magaslatokért — bármilyen fáradtak is voltak a csapatok.